

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

PUHETERAPEUTIN JA TULKIN YHTEISTYÖ KAKSIKIELISEN LAPSEN ARVIOINNISSA

Miia Niemi
Pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopisto
Käyttäytymistieteiden laitos
Logopedia
Maaliskuu 2015

Ohjaaja: Kaisa Launonen

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Käyttätymistieteellinen	Laitos - Institution - Department Puhetieteiden laitos	
Tekijä - Författare - Author Miia Niemi		
Työn nimi - Arbetets titel Puheterapeutin ja tulkin yhteistyö kaksikielisen lapsen arvioinnissa		
Title Co-operation of speech therapist and interpreter when evaluating a bilingual child		
Oppiaine - Läroämne - Subject Logopedia		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma /Kaisa Launonen	Aika - Datum - Month and year Maaliskuu 2015	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 58 s + 3 liitettä
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p><i>Tavoitteet.</i> Kaksikielisyys on maailmanlaajuinen ja vanha ilmiö, mutta se on myös nykyaikainen puheterapiassa keskustelua herättävä teema. Kaksikielisyys voidaan määrittellä monella tapaa esimerkiksi sillä perusteella, minkä ikäisenä ihminen on altistunut kahdelle tai useammalle kielelle. Maahanmuuton myötä kaksikielisten lasten osuus puheterapeuttien asiakkaista on kasvanut, ja arvioidessaan kaksikielisen lapsen kielellisiä taitoja puheterapeutti voi tarvita avukseen tulkin. Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten puheterapeutit kokevat yhteistyönsä tulkkien kanssa sujuvan heidän arvioidessaan kaksikielistä lasta. Aiempaa tutkimusta aiheesta on vain vähän, ja varsinkin Suomessa tutkimusasetelma on uusi. Jonkin verran aiempaa tutkimusta on tehty tulkin yhteistyöstä muiden terveydenhuoltoalan ammattilaisten kanssa. Tutkimuksessa kysyttiin myös, ilmeneekö yhteistyössä tyypillisiä haasteita ja miten yhteistyötä voisi edelleen kehittää.</p> <p><i>Menetelmät.</i> Tutkimuksessa haastateltiin 12 pääkaupunkiseudulla työskentelevää puheterapeuttia. Tutkittavat hankittiin ottamalla yhteyttä kaupunkien johtaviin puheterapeuteihin. Tutkittavat olivat työskennelleet kaksikielisten lasten kanssa 2-34 vuotta ja jokainen heistä oli arvioinut kaksikielistä lasta tulkin avustuksella. Tutkimus toteutettiin teemahaastattelulla. Aineisto kerättiin syksyllä 2014 ja se litteroitiin, jonka jälkeen siitä koottiin avainsanojen avulla neljä pääteemaa.</p> <p><i>Tulokset ja johtopäätökset.</i> Puheterapeutin ja tulkin yhteistyö koettiin sujuvan pääosin hyvin. Tyypilliseksi haasteiksi mainittiin toimivan vuorovaikutussuhteen luominen sekä tulkkauksen oikeellisuuden luottaminen. Tulkkien kielitaidoissa ja koulutustasoissa sekä puheterapiaan liittyvässä tietämyksessä mainittiin olevan vielä jonkin verran puutteita. Puheterapeutit arvostivat ainakin tulkin hyviä vuorovaikutustaitoja, kielitaitoa, lapsen muodostettua kontaktia sekä tilanteen vaatimaa joustavuutta, mikä toisinaan saattoi tarkoittaa kulttuuriherkkyyttä ja toisinaan tiukasti asiassa pysymistä. Näyttää siltä, että yhteistyön toivottaisiin kehittyvän edelleen monipuolisemmalla tiedottamisella, laajemmalla yhteistyöllä sekä mahdollisesti lisäämällä kaksikielisyys- ja tulkkaukseen liittyvää tietoa jo logopedian koulutusohjelmaan.</p>		
Avainsanat - Nyckelord kaksikielisyys, puheterapia, tulkki, yhteistyö, monikulttuurisuus, kielellinen arviointi		
Keywords bilingualism, speech therapy, interpreter, co-operation, multiculturalism, linguistic evaluation		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston keskustakampuksen kirjasto - Helda / E-thesis (opinnäytteet)		
Muuta tietoa - Övriga uppgifter - Additional information		

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Behavioural Sciences	Laitos - Institution – Department Department of Speech Sciences	
Tekijä - Författare - Author Miia Niemi		
Työn nimi - Arbetets titel Puheterapeutin ja tulkin yhteistyö kaksikielisen lapsen arvioinnissa		
Title Co-operation of speech therapist and interpreter when evaluating a bilingual child		
Oppiaine - Läroämne - Subject Logopedics		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare – Level/Instructor Master Thesis / Kaisa Launonen	Aika - Datum - Month and year March 2015	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 58 pp. + 3 appendices
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p><i>Background and aim.</i> Bilingualism is a worldwide and old phenomenon. It is also a current topic in speech therapy. Bilingualism can be defined in many ways, for example by the age when a person has been exposed to his/her languages. Bilingual children are common clients in Finnish speech therapy field due to increased immigration. When evaluating the linguistic skills of a bilingual child the speech therapist might need to co-operate with an interpreter. In this research the aim was to identify how the SLT's feel the co-operation with the interpreters in evaluation situations. There is only few former studies about this subject, especially in Finland. Some studies have been made to examine the co-operation of the interpreter and another healthcare provider. In this study we also asked if there are some typical challenges in the co-operation and could something be done to develop this liaison.</p> <p><i>Methods.</i> In this study 12 SLT's were interviewed. They worked in the capital area of Finland. I contacted the leading SLT's to recruit the examinees. The SLT's had been working 2-34 years and they all had evaluated bilingual children in co-operation with an interpreter. The semistructured interview material was gathered and transcribed in the autumn 2014. After transcribing the material was separated into four main themes for reporting the results.</p> <p><i>Results and discussion.</i> Co-operation between SLT and interpreter shows out to be working mainly fine. Typical challenge mentioned is for example achieving a natural interaction. There are still some lacks in the language skills of the interpreters and the SLT's hope to develop the co-operation with a better guidance (also in the training program of logopedics) and diverse co-operation opportunities. The SLT's seem to appreciate interpreters' social skills, language proficiency, natural interaction with children and flexibility in diverse therapy situations.</p>		
Avainsanat - Nyckelord kaksikielisyys, puheterapia, tulkki, yhteistyö, monikulttuurisuus, kielellinen arviointi		
Keywords bilingualism, speech therapy, interpreter, co-operation, multiculturalism, linguistic evaluation		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston keskustakampuksen kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Sisällys

1	JOHDANTO	1
2	KAKSIKIELISYYS.....	2
2.1	Kaksikielisyyteen vaikuttavat kulttuuris-sosiaaliset tekijät.....	4
2.2	Kansainvälistyvä Suomi	6
3	KAKSIKIELISEN LAPSEN KIELEN KEHITYS JA SEN HAASTEET	9
3.1	Simultaani ja perättäinen kaksikielistyminen	10
3.2	Kaksikielinen kielen kehitys	12
3.3	Kaksikielisen lapsen puheterapia.....	16
4	TULKKI PUHETERAPIASSA.....	19
4.1	Tulkin rooli	20
4.2	Puheterapeutin ja tulkin yhteistyö.....	22
5	TUTKIMUKSEN TARKOITUS	25
6	MENETELMÄ	26
6.1	Tutkittavat.....	26
6.2	Aineiston keruu.....	28
6.3	Aineiston analysointi	30
7	TULOKSET.....	31
7.1	Pääkaupunkiseudun puheterapeuttien kaksikieliset asiakkaat	31
7.2	Teema 1: Tulkin tilaamiseen liittyvät käytännöt	33
7.3	Teema 2: Tulkin rooli ja hyvän tulkin ominaisuudet.....	34
7.4	Teema 3: Kielen ja kulttuurin kääntäminen.....	38
7.5	Teema 4: Yhteistyön sujuvuus ja kehittäminen	42
8	POHDINTA	46
8.1	Tulosten pohdinta	46
8.2	Menetelmän pohdinta	54
8.3	Tutkimuksen logopedinen merkitys ja jatkotutkimusaiheita	57
	LÄHTEET	59
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Kaksi- ja monikielisyys on maailmanlaajuinen ja vanha ilmiö, josta on kuitenkin viime vuosina puhuttu yhä enemmän (Lanza, 2007). Tieteellisessä kirjallisuudessa käytetään paljon termiä kaksikielisyys, mutta yleisessä käytössä on myös käsite monikielisyys (Hoffman, 2001; Bassetti & Cook, 2011). Näiden termien voidaan joko ajatella tarkoittavan samaa ilmiötä tai olevan ihmisen kielellisyyden eri tasoja. Yleisesti termillä kaksikielinen (bilingual) voidaan tarkoittaa henkilöä, joka puhuu kahta tai useampaa kieltä, mikä siis kattaa myös termin monikielinen (multilingual) (Fredman, 2006). Kaksikielisyydelle on olemassa monia erilaisia määritelmiä, ja tutkijat ovatkin vuosien varrella asettaneet ilmiölle useita erilaisia vaatimuksia. Tässä työssä käytetään myöhemmin termiä kaksikielisyys, ellei erityisesti haluta korostaa, että kieliä on useampia.

Kaksikielisyyttä voidaan kuvailla myös sillä perusteella, minkä ikäisenä lapsi on altistunut toiselle kielelleen. *Simultaanisti kaksikielistyneellä* tarkoitetaan henkilöä, joka on altistunut kahdelle kielelleen samanaikaisesti tai viimeistään ennen kolmea ikävuotta (katso esim. McLaughlin, 1978; Paradis, 2007; Arkkila, Smolander & Laasonen, 2013). *Varhain perättäisesti kaksikielistynyt* henkilö puolestaan oppii toisen kielensä vasta ensimmäisen jälkeen, kuitenkin varhaislapsuudessa (Fredman, 2006; Paradis, 2007; Korkman ym., 2012). *Myöhään perättäisesti kaksikielistynyt* henkilö oppii toisen kielensä vasta myöhemmin, useimmiten aikuisiällä (Cook, 2002).

Kaksikielisyys ja -kulttuurisuus ovat ajankohtaisia puheenaiheita myös Suomessa. Maa-hanmuuttajaväestön kasvaessa kaksikielisten perheiden määrä on kasvanut nopeasti viime vuosien aikana (Latomaa, 2007b). Varsinkin pääkaupunkiseudulla vieraskielisten osuus väestöstä on erityisen suuri (esim. Oksanen, 2014) ja määrä on ollut selvässä kasvussa jo usean vuoden ajan (Arkkila ym., 2013). Pääkaupunkiseudulla asuu paljon lapsia, jotka oppivat kotonaan vanhempiensa äidinkieltä ja toimivat suomen kielellä muussa elinympäristössään, kuten päiväkodissa (katso esim. Hänninen & Salmela, 2014).

Koska kaksikielisten lasten ja perheiden määrä on kasvanut, samasta syystä kaksikielisten suomea toisena kielenään puhuvien tai suomea lainkaan puhumattomien lasten ja perheiden määrä puheterapeutin vastaanotolla on kasvussa (Kaiser & Rautakoski, 2013). Puhete-

rapeutti on Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston laillistama terveydenhuollon ammattihenkilö, joka tarjoaa asiakkailleen lääkinnällistä kuntoutusta (Suomen Puheterapeuttiliitto ry, 2014a). Puheterapeutin työ koostuu asiakkaan arvioinnista, kuntoutuksen suunnittelusta, kuntoutuksesta, lähiympäristön ohjauksesta sekä erilaisten apuvälineiden ja tukitoimien suunnittelusta. Arvioidakseen asiakkaan kielellisiä taitoja puheterapeutin on ymmärrettävä arvioitavassa kielessä ilmeneviä piirteitä, ja tästä syystä muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvien asiakkaiden kanssa toimiessaan puheterapeutin on usein toimittava yhteistyössä tulkin kanssa (Merlini & Favaron, 2005).

Puheterapeutin ja tulkin yhteistyötä on tutkittu vain niukalti. Aiempaa suomenkielistä tutkimusta ei aiheesta ole, vaan esimerkiksi Härkönen (2010) mainitsi omassa pro gradu -työssään jatkotutkimusta tarvittavan. Aiempaa kansainvälistä tutkimusta on tehty hieman enemmän, ja lisäksi tutkimusta tulkin ja muun terveydenhuoltoalan ammattilaisen yhteistyöstä on saatavilla runsaammin (katso esim. Isaac, 2002; Fredman, 2006; Ottosson & Rebenius, 2007; Kaiser & Rautakoski, 2013). Koska kyseessä on ajankohtainen teema maahanmuuttajaväestön ja samalla tulkin tarpeen lisääntyessä, tällä tutkimuksella halutaan selvittää, millaiseksi puheterapeutit kokevat yhteistyön tulkkien kanssa tällä hetkellä ja miten yhteistyötä kenties voitaisiin edelleen kehittää. Tämä tutkimus toteutettiin teemahaastatteluna, jossa selvitettiin 12 pääkaupunkiseudulla työskentelevän puheterapeutin näkemyksiä yhteistyön sujuvuudesta.

2 KAKSIKIELISYYS

Kaksikielisyys määritellään kirjallisuudessa monin eri tavoin. Bloomfield (1933) määrittelee kaksikielisyyden syntyperäisen tasoiseksi kahden kielen hallinnaksi. Kaksikieliseksi on luokiteltu toisaalta myös henkilö, joka pystyy toimimaan molemmilla kielillään ympäristön asettamien vaatimusten mukaisesti (Grosjean, 1989) tai yksinkertaisemmin, joka saavuttaa kommunikatiiviset taidot useammalla kuin yhdellä kielellä (RCSLT, 1996). Osa määritelmistä kattaa sekä varhaiset tai syntyperäiset kaksikieliset että eritasoiset myöhemmällä iällä vieraan kielen oppineet, jotka käyttävät aktiivisesti kahta tai useampaa kieltä arkiympäristössään (Lehtonen, 2010; Peltola, 2010). Kaksikielisyyden ehtona saattaa olla, että henkilö osaa molempia kieliään yhtä hyvin (Christopherson, 1948; Hoffman, 1991), mutta se

voidaan määritellä myös niin, että riittää jos molemmilla kielillä pärjää erilaisissa arkitilanteissa (Grosjean, 1989; Peltola, 2010). Jälkimmäinen määritelmä on kuitenkin ongelmallinen, sillä jo hieman vierasta kieltä opiskellut kykenee usein käyttämään kieltä tavallisimmissa arkitilanteissa. Toisaalta Bassetti ja Cook (2011) mainitsevat kaksikielisen olevan tyypillisesti henkilö, joka osaa kahta kieltä riippumatta siitä, millainen kyky hänellä on tuottaa kieltä, ja siitä, onko kieli kirjoitettu, puhuttu tai viittomakieli. Täydellisesti kahta tai edes yhtä kieltä hallitsevaa ihmistä ei ole edes olemassa (Latomaa, 2007a), mutta nykykäsityksen mukaan suuri osa maailman ihmisistä on jollakin tasolla kaksikielisiä (Grosjean, 2008).

Kaksikielisyyttä voidaan tarkastella myös termin *sujuvuus* valossa (Harley, 2008). Harley määrittelee kaksikieliseksi henkilön, joka on sujuva kahdessa kielessä, mutta myös määritelmä sujuva voi olla varsin häilyvä. Sujuvuuden tai pätevyyden määrittely äidinkieliä luokitelluissa kielissä ei ole ongelmaton, sillä ne riippuvat monista tekijöistä, kuten ihmisen iästä, altistumisesta tarkastelluille kielille sekä mahdollisuuksista ja motivaatiosta kielen käyttämiseen (Sánchez, 2006; Grosjean, 2008). Kaksikielisyyttä onkin vaikeaa määritellä yksikielisyyteen liittyvillä standardeilla (Hoffman, 1991; Bassetti & Cook, 2011), sillä se pitää ilmiönä sisällään sellaisia ominaisuuksia, joita yksikielisyyden termeillä ei voida selittää. Perinteisesti kaksikielisyyttä ilmiönä on kuitenkin tarkasteltu yksikielisyyslähtöisesti, ja tämän ideologian mukaan kaksikielisen ajatellaan olevan kaksi yksikielistä yhdessä ihmisessä (Grosjean, 2008). Kaksikielisen henkilön kielellinen kompetenssi on kuitenkin toisenlainen kuin kahden yksikielisen henkilön kompetenssit yhteensä, sillä kaksikielisyyteen liittyy teemoja, joita ei yksikielisyudessa havaita, muun muassa koodinvaihtoa ja kielen rakenteiden lainaamista. Jos kaksikielisyyttä tarkastellaan holistisen näkemyksen avulla, kaksikielinen henkilö käyttää kahta äidinkieltään yhdessä tai erikseen erilaisiin tarkoituksiin elämän eri sektoreilla eri ihmisten kanssa (Grosjean, 2008). Bassetti ja Cook (2011) korostavat, että kaksikielisyuden tarkka määrittely voi toisinaan olla myös turhaa ja että eri instituutioiden ja käyttötarkoitusten on syytäkin määritellä ilmiö erilaisin perustein.

Kaksikielisyys on Suomessakin monella tavoin ajankohtainen tema, mutta se ei kuitenkaan ole uusi, globalisaation aikaansaama ilmiö (Lanza, 2007). Monikielisyyttä on esiintynyt jo vanhoissa kyläyhteisöissä kulttuureissa. Aiemman käsityksen tilalle, jossa yksikielisyyttä pidettiin luonnollisena tilana, on viime vuosina noussut ajatus siitä, että enem-

mistö maapallon väestöstä olisi kaksi- tai monikielistä (Dufva & Pietikäinen, 2008; Grosjean, 2008). Eri tutkimukset lähestyvätkin monikielisyyttä erilaisista näkökulmista, ja osa tutkijoista on sitä mieltä, että käytännössä olemme kaikki kaksi- tai monikielisiä osatesamme ainakin yhtä vierasta kieltä. Logopedisenä ilmiönä käsittelen kaksi- tai monikielisyyttä kuitenkin toisen tyyppisistä lähtökohdista jättäen huomiotta aikuisiällä vieraan kielen opiskelleet ”kaksikieliset” henkilöt.

2.1 Kaksikielisyyteen vaikuttavat kulttuuris-sosiaaliset tekijät

Kieli ja kulttuuri liitetään monin tavoin yhteen (Kütük & Badawieh, 2007). Kieltä ei olisi ilman kulttuuria eikä kulttuuria ilman kieltä. Kulttuuri on identiteetin rakentumisen kannalta keskeinen osa ihmisen elämää. Perhe on lapsen kieli- ja kulttuuri-identiteetin rakentumisessa tärkeässä roolissa. Perheen kulttuurinen tausta vaikuttaa paljon ihmisten väliseen vuorovaikutukseen sekä lapsen kielelliseen kehitykseen (Lanza, 2007). Muun muassa vastasyntyneen huomioiminen on eri kulttuureissa vahvasti sidoksissa niiden kulttuuriperinteisiin (Korpilahti, 2007). Riippuen kansalaisuuden ja kulttuurin määrittelemistä arvoista, uskomuksista sekä käyttäytymisen ja viestinnän keinoista kahden erikulttuurisen perheen vuorovaikutuksen tavat voivat poiketa paljon toisistaan (Bornman & Launonen, 2005). Muun muassa perheen sisäiset roolit voivat vaihdella paljon sen perusteella, onko kyseessä maskuliininen vai feminiininen (*masculinity-femininity*) kulttuuri, ja kuinka korkea voimasuhdeperiaatetta (*low/high power-distance*) perheen kulttuurissa noudatetaan (Hofstede, 2014).

Kaksikielisyyden lisäksi on syytä määritellä termi kaksi- tai monikulttuurisuus. Jokainen ihminen kuuluu tietoisesti tai tietämättään useampiin enemmistö- ja vähemmistökulttuureihin ollessaan esimerkiksi suomalainen luterilainen (enemmistökulttuureja Suomessa) sekä puutarhanhoidosta pitävä sosiaalityöntekijä (vähemmistökulttuureja). Näin ollen periaatteessa jokainen ihminen on monikulttuurinen (Grosjean, 2008). Koska kaikki kuuluvat johonkin enemmistökulttuuriin, tutkijat ovat pohtineet, voidaanko olettaa, että kaksikielinen henkilö kuuluu väistämättä useampaan kulttuuriin (Grosjean, 1982). Kulttuuri ei ole välttämättä kielisidonnainen ilmiö, vaan se voi liittyä uskomuksiin, asenteisiin, uskontoihin ja tapoihin. Kaksikielinen henkilö voi kokea olevansa yksikulttuurinen, kun taas yksikieli-

nen ihminen voi tuntea kuuluvansa useampaan kulttuuriin (Latomaa, 2007a; Grosjean, 2008).

Kieli ja siihen liittyvät asenteet sekä perheen tekemät kielivalinnat voivat vaikuttaa ihmiseen läpi hänen elämänkaarensa (Mäntylä, Pietikäinen & Dufva, 2009). Yleensä vanhemmat päättävät, mitä kieliä kotona puhutaan ja minkäkieliseen päiväkotiin ja kouluun he lapsensa vievät. Kielivalinnat, joita monikielinen tai vieraaseen kulttuuriin muuttava perhe tekevät, vaikuttavat paljolti siihen, millaisiksi lapsen kielitaidot kehittyvät (Morris & Korpajaako-Huuhka, 2009; Korpilahti, 2010). Kaksi- tai monikielisyys voidaan nähdä tilannesidonnaisena ilmiönä, jolloin eri kieliä käytetään eri tavoin yksilön, perheen tai yhteiskunnan tasoilla (Mäntylä, Pietikäinen & Dufva, 2009). Kielellinen vuorovaikutus niin perheen sisällä kuin muussa lähiympäristössä vaikuttaa lapsen arvojen, normien ja roolien oppimiseen (Teiss, 2007). Vanhemmat saattavat tiedostetusti tai tiedostamattaan osoittaa lapselle, mitä kieltä he toivovat tämän missäkin tilanteessa käyttävän, ja tämä väistämättä vaikuttaa lapsen kielen kehitykseen (Lanza, 2007). Vanhemmilla voi olla voimakkaita uskomuksia ja asenteita eri kieliä, kaksikielisyteen liittyviä kielellisiä toimintoja ja kaksikielisyttä kohtaan (Teiss, 2007). Nämä asenteet sekä vanhempien omat toiveet ja odotukset kielivalintoja kohtaan voivat vaikuttaa suuresti siihen, millaiseksi lapsen kielellis-kulttuurinen identiteetti määrittyy. Lapsi voi vanhempien asenteita imitoimalla oppia joko välttelemään oman kotikielensä käyttöä enemmistökielissä ympäristöissä tai yleensä esitellä muille lapsille käyttävänsä toista kieltä. Positiivisten asenteiden myötä lapsen identiteetti kaksikielisenä henkilönä vahvistuu.

Kulttuuriryhmään sitoutuminen tai kasvaminen on monen tekijän summa. Esimerkiksi maahanmuuttajataustaisen perheen lapsi voi kokea kuulumattomuutta mihinkään kulttuuriin tai tiedostetusti tai tiedostamattaan pyrkiä peittämään alkuperäistä kulttuuriaan sopeutumalla ja integroitumalla valtaväestön kulttuuriin (Grosjean, 1982). Lapsi ei ehkä tiedä riittävästi vanhempiansa kulttuurista eikä siksi täysin pysty rakentamaan omaa kulttuuri-identiteettiään (Kütük & Badawieh, 2007). On kuitenkin myös mahdollista sopeutua kahteen eri kulttuuriin samanaikaisesti ja oppia elämään valtaväestön kulttuurin ympäröimänä omat kulttuuriset juurensa säilyttäen. Monikulttuurisen henkilön voidaankin määrittellä olevan osa kahta tai useampaa kulttuuria, sopeutuvan ja muokkaavan ainakin jossain määrin omia asenteitaan ja uskomuksiaan muiden kulttuurien mukaisiksi sekä samalla säilyttävän näiden eri kulttuurien ominaisuuksia ja yhdistelevän niitä toisiinsa (Grosjean, 2008).

Äidinkielellä on yleisesti tarkoitettu lapsen ensimmäistä oppimaa kieltä (Romaine, 1995). Yleisemmin sillä kuitenkin nykyisin tarkoitetaan kieltä, jota useimmiten käytetään lapsen kotiympäristössä ensimmäisten ikävuosien aikana. Nieminen (2014) tuo esille myös termin perintökieli (heritage language), jolla tarkoitetaan maahanmuuttajien ja heidän lastensa puhumaa vähemmistökieltä enemmistökielisessä ympäristössä (Montrul, 2012) ja joka käsitteenä korostaa erityisesti kulttuuriperinteiden vaalimista (Latomaa, 2007a). Vähemmistökiellellä tässä yhteydessä tarkoitetaan kieltä, jonka käyttöön ja oppimiseen lapsella on vähemmän mahdollisuuksia kyseisessä ympäristössä ja jolla on enemmistön silmissä pienempi sosiaalinen arvo (Kohnert, 2010). Kyseessä ei siis ole välttämättä harvinaisempi tai vähemmän arvostettu kieli verrattuna enemmistökielen.

Perintökielisyys on eräs tapa luokitella kaksikielistä natiivipuhujaa, ja sen voidaan määrittellä tarkoittavan myös toisen polven kaksikielisyttä (Montrul, 2012). Perintökielen puhujiksi voidaan luokitella sellaiset henkilöt, jotka ovat syntymästään asti tai varhaisessa lapsuudessa altistuneet kahdelle kielelle, joista toinen on vähemmistökielenä toimiva perintökieli ja toinen kieli joko ensikielenä tai toisena kielenä opittu enemmistökieli. Riippumatta kielten oppimisjärjestyksestä tai altistumisistä, perintökielen puhujia yhdistää se, että aikuisiällä perintökielestä on tullut heidän heikompi kielensä enemmistökielen kielitaidon kehittyttyä vahvemmaksi (Kohnert & Bates, 2002; Nieminen, 2014). Usein enemmistökielestä tuleekin lapsen kehittyessä dominoiva kieli, ja vähemmistökieli eli perintökieli saattaa jäädä passiiviseksi, jolloin lapsi ymmärtää kieltä, muttei itse juurikaan tuota sitä (Morris & Korpijaakko-Huuhka, 2009). Tämä kielitaitojen epätasaisuus erottaa perintökieliset muista myöhemmin vieraan kielen oppijoista. Toisaalta se, mitä kieltä kaksikielinen henkilö suosii, voi myös vaihdella kehityksen ja elämäntilanteiden myötä ja siihen voi vaikuttaa monen tekijät (Hoffman, 1991; Latomaa, 2007a). Maahanmuuttajien määrän kasvaessa perintökielisyysilmiö on ajankohtainen myös Suomessa (Nieminen, 2014).

2.2 Kansainvälistyvä Suomi

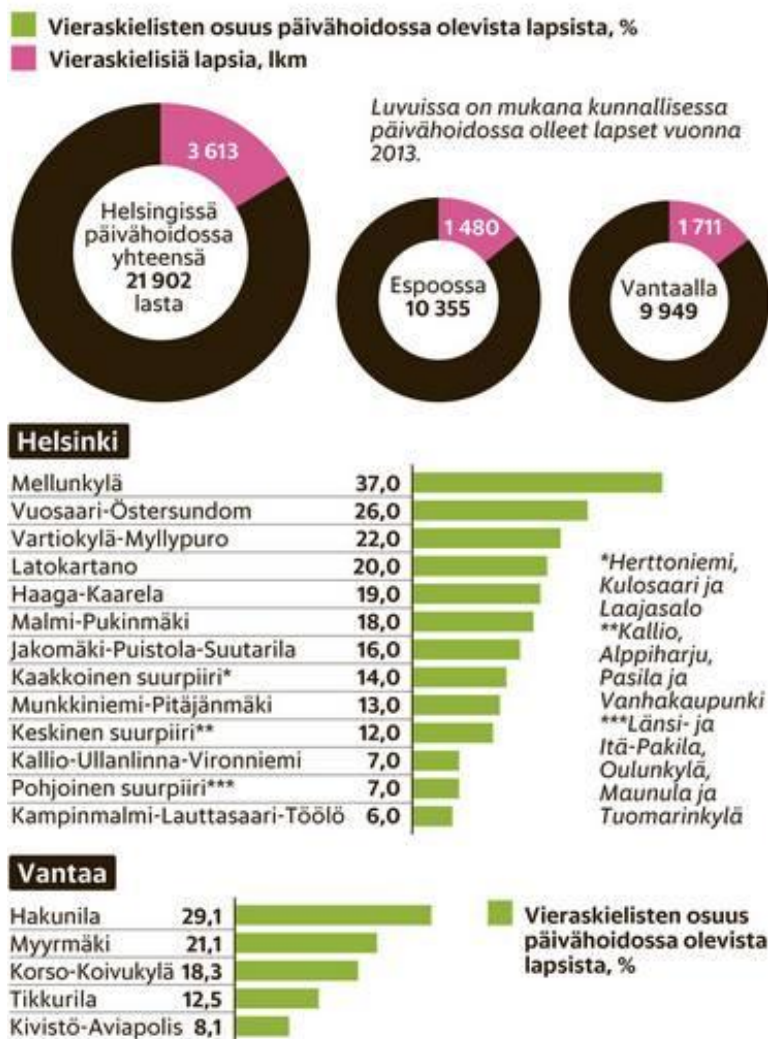
Suomalainen kieliyhteisö on monikielisempi, kuin saatamme ajatella (Dufva & Pietikäinen, 2008; Morris & Korpijaakko-Huuhka, 2009). Jo pitkän historiamme ajan Suomi on ollut monikielinen ja -kulttuurinen maa, jossa varsinkin satamakaupungit houkuttelivat

kansainvälisyyttä maahamme (Tervonen, 2008). Sortovuodet ja sota-aika vahvistivat kuitenkin suomalaista identiteettiä, mikä sai kansalaiset käsittämään suomalaisuuden yksikulttuuriseksi, ja Suomen ajateltiin olevan maa, johon vähemmistöillä tai ulkomaalaisilla ei ollut juuri asiaa. Kriittiset ja ristiriitaiset käsitykset maahanmuuttoa kohtaan polveutuvat jo näiltä ajoilta, ja maahanmuutto on saanut aikaan paljon poliittisia kannanottoja sekä puhe- ja ajattelutavan, jota sävyttävät uhkakuvien värittämät uskomukset.

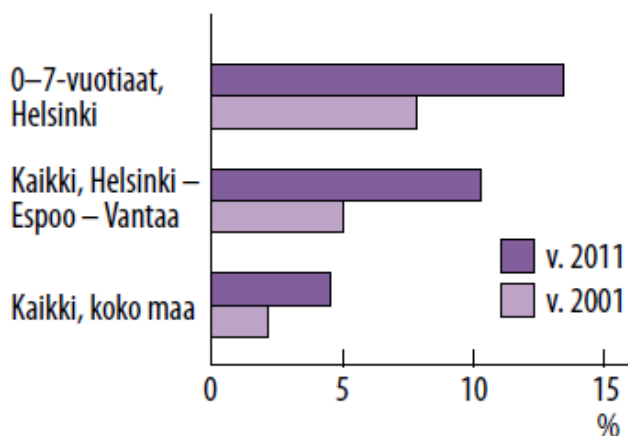
Vielä 1980-luvulle asti Suomi oli kuitenkin pääasiassa maahanmuuton lähtömaa (Tervonen, 2008). Vasta 1990-luvun puolella maahanmuutto myös Euroopan ulkopuolisista maista alkoi voimakkaasti lisääntyä. Taloudelliset, poliittiset ja kulttuuriset liikkeet tuovat maahamme vuosittain paljon ihmisiä toisista kielistä ja kulttuureista. Vuonna 1990 Suomessa asui tilastojen mukaan 26 255 ulkomaalaista, kun vuoteen 2005 mennessä tämä määrä oli nelinkertaistunut (113 852). Vuoden 2013 aikana Suomeen muutti 31 940 ulkomaalaista, mikä on suurin määrä itsenäisyytemme aikana (Suomen virallinen tilasto: Muuttoliike, 2014). Vaikka suurin huomio maahanmuuttokysymyksissä on kohdistunut viime vuosien aikana kaukaisista maista, kuten Somaliasta ja Vietnamista, muuttaneeseen väestöön, suurin osa Suomeen saapuvista maahanmuuttajista tulee edelleen Euroopan rajojen sisäpuolelta, ja esimerkiksi vuonna 2005 venäjänkieliset muodostivat suurimman yksittäisen maahanmuuttajaryhmän (Tervonen, 2008).

Suomi on laillisesti kaksikielinen valtio, jossa suomi ja ruotsi ovat virallisia kieliä. Näiden kielten lisäksi Suomen perustuslain mukaan saamen kielisillä, romanikielisillä, viittomakielisillä sekä muilla kielellisillä ryhmillä on oikeus oman kielensä harjoittamiseen ja ylläpitämiseen, ja esimerkiksi viittomakielisten tarvitsemat tulkkauksen- ja käännöstarpeet turvataan lailla (Finlex, 2014). Näiden kielten lisäksi maahanmuuton lisääntyessä myös venäjä, viro, englanti, somali, arabia ja kurdi ovat maassamme varsin puhuttuja kieliä (Dufva & Pietikäinen, 2008). Vieraskielisiä on eniten pääkaupunkiseudulla (Arkkila ym., 2013), mutta myös pääkaupunkiseudun sisällä maahanmuuttajaväestön määrissä on alueellisia eroja (Oksanen, 2014). Muun muassa Itä-Helsingin ja Itä-Vantaan alueella on keskittymiä, joiden asukkaista jopa yli 25 prosenttia on vieraskielisiä. Maaliskuussa 2014 vieraskielisten määrä Suomessa oli 5,4 prosenttia väestöstä, ja vieraskieliset ylittivät tällöin ruotsinkielisten määrän (Suomen virallinen tilasto: Väestön ennakkotilasto, 2014). Maahanmuuttajien runsaslukuisuus on nähtävissä myös pääkaupunkiseudun päivähoiton asiakkaissa, sillä vuonna 2013 Helsingin kunnallisen päivähoiton piirissä olleista noin 22 000 lapsesta perä-

ti 3613 oli vieraskielisiä (Hänninen & Salmela, 2014) (katso kuva 1). Muun muassa Itä-Helsingissä on alueita, joiden päiväkodin lapsista jopa 40 prosenttia on maahanmuuttajataustaisia. Alle 7-vuotiaiden vieraskielisten lasten määrä onkin pääkaupunkiseudulla ja koko Suomessa muuta kaksikielistä väestöä suurempi (Arkkila ym., 2013) (katso kuva 2).

Kuva 1. Vieraskielisten lasten osuus kunnallisen päivähoiton asiakkaista pääkaupunkiseudulla vuonna 2013 (Hänninen & Salmela, 2014).

Kuva 2. Vieraskielisten (muu kuin suomi, ruotsi tai saame) osuus koko väestöstä vuosina 2001 ja 2011. (Arkkila, Smolander & Laasonen, 2013, sivu 200).

Yhteiskunnallisissa keskusteluissa monikielisyys ja -kulttuurisuus koetaan toisinaan ongelmaksiksi, johon saattaa liittyä kielitaidon puutetta, syrjäytymistä ja syrjintää (Tervonen, 2008). Keskustelut liittyvät usein heikkoon työmarkkina-asemaan sekä maahanmuuttoon liittyviin ennakko-asenteisiin, ja keskustelu on jakautunut voimakkaasti maahanmuuton ”kannattajiin” ja ”vastustajiin”. Globalisoituvassa maailmassa ilmiöstä on merkityksellistä keskustella avoimesti ja tehdä lisää tutkimusta, jotta vähemmistökielten opetus ja koulutus sekä maahanmuuttajien kielellinen asema olisivat tarvittavalla tasolla. Poliittisten päätöksentekijöiden ja esimerkiksi terveydenhuoltoalan ja koulutuksesta vastaavien instituutioiden on tehtävä merkittävää yhteistyötä vieraskielisten määrän kasvaessa Suomessa.

3 KAKSIKIELISEN LAPSEN KIELEN KEHITYS JA SEN HAASTEET

Maailman kaksi- ja monikielinen väestö on suuri ja samalla hyvin monimuotoinen ryhmä (Cook, 2002). Kielen kehityksen näkökulmasta tarkasteltuna monimuotoisuus tarkoittaa kaksikielisen lapsen kielellisten piirteiden ja taitojen yksilöllisyyden korostumista. Kuten yksikielinen, myös kaksikielinen lapsi kehittyy yksilöllisesti ilmentäen kehityksessään paitsi samankaltaisuuksia myös eroavaisuuksia suhteessa ikätovereihinsa (Kunnari, 2014). Myös mahdolliset kielen kehityksen haasteet voivat ilmetä paitsi samankaltaisina myös toisenlaisina haasteina kuin yksikielisellä lapsella (ks. esim. Genesee ym., 2004; Korpilah-

ti, 2007; Kunnari, 2014). Kielten oppimisikä ja -järjestys vaikuttavat oppimismenetelmiin ja kehityksen kulkuun (Genesee, 2002; Bedore & Peña, 2008). Kaksikielisen lapsen puhe-terapeutti arvioi lapsen molempien kielten kehitystasoa havainnoinnin, erilaisten testien ja dynaamisen arvioinnin sekä monipuolisen vanhempien haastattelun ja kielenkehityksen varhaisvaiheiden kartoituksen avulla (Bornman & Launonen, 2005; Korpilahti, 2007; Arkkila ym., 2013).

3.1 Simultaani ja perättäinen kaksikielistyminen

Kaksikielisyys voidaan jaotella kolmeen alaryhmään riippuen siitä, missä kehityksen vaiheessa toinen kieli opitaan (Harley, 2008; Arkkila ym., 2013). Termillä L1 tarkoitetaan ensimmäisenä opittua, ja L2 toiseksi opittua kieltä (ks. taulukko 1). McLaughlin (1978) jakaa kaksikielistymisen iän perusteella niin, että alle kolmevuotiaana kaksi kieltä oppinut lapsi voidaan määritellä simultaanisti (simultaneous) kaksikielistyneeksi ja kolmen ikävuoden jälkeen toiselle kielelle altistunut lapsi taas perättäisesti (sequential/successive) kaksikielistyneeksi. Tätä jakoa käytetään yleisesti tutkimuskirjallisuudessa (ks. esim. Paradis, 2007; Arkkila ym., 2013). Myöhemmin lapsuusiän jälkeen toiselle tai kolmannelle kielelle altistuva henkilö voidaan määritellä myöhään perättäisesti kaksikielistyneeksi. Håkanssonin työryhmä (2003) tuo myös esille, että kuuteen ikävuoteen mennessä opitussa kielessä voidaan saavuttaa natiivin kaltainen kielitaito.

Simultaanisti kaksikielistynyt (*simultaneous bilingualism*) lapsi oppii L1- ja L2-kielen samanaikaisesti syntymästään tai varhaislapsuudestaan alkaen (Arkkila ym., 2013). Tällaisessa tilanteessa ei yleensä edes käytetä termejä L1 ja L2, vaan molemmat kielet ovat lapsen ensikieliä. Useimmiten lapsi kaksikielistyy simultaanisti, kun perheessä puhutaan kahta tai useampaa kieltä esimerkiksi isän ollessa vietnaminkielinen ja äidin puhuessa thai-kieltä. Kyseessä voi olla myös tilanne, jossa perheessä käytetään yhtä kieltä ja vastasyntyneisyyskaudelta lähtien lapsi kuulee aktiivisesti toista kieltä esimerkiksi päivähoitossa (Paradis, 2007). Tällöin lapsi altistuu kahdelle kielelle niin varhaisessa vaiheessa, ettei itse edes tietoisesti ajattele oppivansa kahta kieltä.

Taulukko 1. Kaksi- ja monikielisyteen liittyvien termien määrittelyä (Arkkila, Smolander & Laasonen, 2013, 204).

Termi	Määritelmä
Vieraskielinen	Suomessa henkilö, joka puhuu äidinkielenään muuta kieltä kuin suomea, ruotsia tai saamea.
Kaksi- tai monikielinen	Voidaan määritellä esimerkiksi omaksumisiän tai kielten hallinnan mukaan. Määritelmä kattaa hyvin laajan ja epäyhtenäisen ryhmän ihmisiä eikä kaikkien kielten äidinkielen ta-soinen hallinta ole kaksi- tai monikielisyuden edellytys. Omaksumisiän perusteella tehdään usein jako simultaaniseen ja peräkkäiseen kaksi- tai monikielisyteen.
Simultaani-monikielisyys	Monikielisyuden muoto, jossa kielten omaksuminen alkaa hyvin varhain, mieluiten ennen yhden vuoden ikää mutta viimeistään ennen kolmen vuoden ikää.
Peräkkäinen monikielisyys	Monikielisyuden muoto, jossa toiselle tai useammalle kielelle altistuminen alkaa useimmiten noin kolmen vuoden iässä. Oletetaan, että ensimmäisen kielen taito on jo suhteellisen vahva esimerkiksi sanaston ja kieliopin suhteen.
Toisen kielen (L2) oppija	Lapsi, joka on omaksunut merkittävästi yhtä kieltä äidinkielenään ennen toisen kielen omaksumisen alkamista. Termillä viitataan joskus myös peräkkäiseen kaksikielisyteen. Käytetään toisinaan puhuttaessa muodollisen kielen opetuksen alkamisesta.

Varhaisesti perättäisessä kaksikielistymisessä (*sequential/successive bilingualism*) L2-kieli opitaan L1-kielen jälkeen, kuitenkin varhaisessa lapsuudessa (Fredman, 2006; Paradis, 2007; Korkman ym., 2012; Arkkila ym., 2013). Toiselle tai useammalle kielelle altistuminen alkaa tällöin noin kolmen vuoden iässä tai pian sen jälkeen, ja ensikielen taitotason oletetaan olevan toista kieltä omaksuttaessa kohtalaisen vahvalla tasolla. Useimmiten toinen kieli opitaan päiväkodissa tai koulussa, ja tällöin kyseessä on tyypillisesti yhtä kotikieltä käyttävien vanhempien lapsi, joka altistuu toiselle kielelle enemmistökielisessä ympäristössä. Kun L2-kieli opitaan L1-kielen omaksumisen jälkeen, oppiminen on tietoisempaa (Paradis, 2007). Kielenkehitys on useimmiten varhaislapsuudessa nopeaa, ja kun kognitiiviset prosessit ovat kehittyneempiä kuin vauvaiässä, lapsen voidaan odottaa ottavan yksikieliset ikätoverinsa kiinni melko nopeastikin. Lapsi ei kuitenkaan välttämättä saavuta täysin samaa tasoa kuin ikätoverinsa. Riippuen L2-kielen omaksumisiästä ja kielivirikkeiden määrästä lapsi voi silti saavuttaa siinä äidinkielen kaltaisen tason, ja ääntäminen, sanasto ja kieliopilliset rakenteet voivat kehittyä yhtä hyviksi kuin yksikielisellä kielen käyttäjällä. Ero simultaanisti kaksikielisiin lapsiin on kuitenkin siinä, että usein L1- ja L2-kielten sujuvuudessa on perättäisesti kaksikielistyneillä lapsilla suurempi ero (Paradis, 2007). Jos molempien kielten oppimista tuetaan säännönmukaisesti ja lapsi altistuu myös L2-kielelle jo päiväkotiiässä, kielten sujuvuuden ero voi hyvinkin tasaantua kouluikään mennessä. Riittävä ensikielen taso on edellytys toisen kielen oppimiselle, mihin riittävä ja monipuolinen altistaminen perheen kotikielille antaa mahdollisuuden. Ensimmäisen kielen

oppiminen on pitkälti tiedostamatonta, mutta myöhemmin opitun kielen omaksuminen vaatii tietoisempaa prosessointia ja monipuolisia kielellisiä virikkeitä (Arkkila ym., 2013).

Myöhäisellä perättäisellä kaksikielistymisellä tarkoitetaan L2-kielen oppimista aikuisiässä. Maahanmuuton yleistyessä eri puolilla maailmaa suurimman ryhmän muodostavat varhain perättäisesti kaksikielistyvät lapset, mutta heidän vanhempansa voivat hyvin olla myöhään kaksikielistyneitä. Cook (2002) määrittelee aikuisiällä kaksikielistyneen henkilöksi, joka ”osaa ja käyttää L2-kieltä riippumatta sen taitotasosta”. Tämä määrittely pitää siis periaatteessa sisällään lähes kaikki maapallon ihmiset, sillä suurin osa ihmisistä puhuu ainakin jonkin verran jotakin toista kieltä äidinkieltensä lisäksi. Yleisemmin voidaan käyttää myös termiä L2-kielen käyttäjä, riippumatta siitä, onko kyseessä jopa kolmas tai neljäs henkilön oppimista kielistä (Dewale, 2007). Tällöin erona on erityisesti sana kielen *käyttäjä*, joka määrittää henkilön aktiivisesti toimivan myös L2-kielellään arkipäivän tilanteissa, ja poikkeaa L2-kielen *oppijasta*, joka tietoisesti opettelee toisen kielen sanastoa ja kielioppisääntöjä myöhempää tarvetta varten, välttämättä aktiivisesti käyttämättä sitä (Cook, 2002).

Monissa maissa lapsen L1- ja L2-kieli voivat molemmat olla enemmistökieliä, kuten ranska ja englanti Kanadassa asuvalle perheelle (Paradis, 2007). Suomessa tyypillisempi tilanne on kuitenkin se, että toinen lapsen oppimista kielistä, useimmiten L1-kielenä toimiva kotikieli on statukseltaan vähemmistökieli (esimerkiksi bengali) ja toinen kieli enemmistökielenä toimiva suomi. Tällöin lapsi ja koko monikielisessä ympäristössä elävä perhe tarvitsevat erityisen paljon tukea kielten oppimiseen, ja esimerkiksi terveydenhuolto- sekä kasvatus- ja opetusalan ammattilaisten apu on tärkeässä merkityksessä. Kaiken kaikkiaan maailman kaksikieliset henkilöt ovat varsin heterogeeninen ryhmä, kuten yksikielisetkin, ja yksilön ja perheen kielivalinnat ja kunkin kielen taitotasot voivat vaihdella mitä moninaisemmilla tavoilla (Cook, 2002).

3.2 Kaksikielinen kielen kehitys

Tyypillisesti kehittyvän lapsen aivot ovat alusta asti virittyneet vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa, ja pienellä vauvalla onkin valmiudet oppia mikä tahansa maailman kieli (Korpilahti, 2010). Kielten erottelu alkaa kuitenkin jo varsin varhaisessa vaiheessa niiden

prosodisten piirteiden avulla (Silvén, 2010), ja lapsi leimaantuu omaan kieliyhteisönsä noin 6-9 kuukauden iässä (Korpilahti, 2010). Tällöin vauvan on havaittu erottavan jo omalle kielelleen tyypillisiä äänneitä (Paradis, 2007).

Tutkijat ovat pitkään miettineet, onko simultaanisti kahta kieltä omaksuvan lapsen kielten oppiminen toisistaan erillistä, vai oppiiko hän molemmat kielet yhden kielellisen järjestelmän avulla (Lehtonen, 2010). Tähän ei ole löydetty yksiselitteistä vastausta. Silloinkin, kun kaksikielinen henkilö käyttää L1-kieltään, myös L2-kielen vaikutukset ovat läsnä, vaikkei kuulija sitä huomaisikaan (Cook, 2002). Molempien kielten säännöt, kontekstit ja kulttuuriset piirteet vaikuttavat tiedostamattakin kunkin kielen käyttöön. Kielen oppimisiällä on havaittu olevan oppimisprosessien kannalta merkitystä, ja simultaanisti kaksikielistyneen lapsen oppimismenetelmien on havaittu olevan jokseenkin samankaltaisia kuin yksikielisen lapsen (Bedore & Peña, 2008). Myös hermostollisella tasolla kielen omaksumisikä vaikuttaa sen kehitykseen, sillä mitä myöhemmällä iällä lapsi oppii uuden kielen, sitä enemmän hän vertailee kielten piirteitä ja rakenteita toisiinsa tietoisesti (Cook, 2002). Tietoinen prosessointi vaatii monipuolisia kognitiivisia taitoja, mikä on tutkimuksissa osoitettu esimerkiksi kaksikielisten lasten muisti- ja tarkkaavuustoimintoja käsittelevien aivoalueiden laajempaan aktivoitumiseen verrattuna yksikielisiin (Abutalebi, Tettamant & Perani, 2009; Arkkila ym., 2013).

Varhaisen kielen kehityksen perustana ovat laadukkaat ja monipuoliset kielelliset virikkeet sekä tarve käyttää kieltä (Teiss, 2007). Kaksikielinen lapsi tarvitsee siis kielenkehityksen tueksi altistumista molemmille kielilleen. Tutkijat ovat havainneet, että omaa äidinkieltä lapselle puhuessaan aikuinen tukee lapsen kielellistä kehitystä sekä tunnekielen kehittymistä (Korpilahti, 2007). Pitkään onkin ollut käytössä ajatus ”yksi kieli, yksi vanhempi” jonka mukaisesti lapsen vanhemmat käyttäisivät lasta hoivatessaan säännönmukaisesti omaa äidinkieltään (Teiss, 2007). Muun muassa lapsen varhaisen, molempien kielten mukaisen jokittelun tukemisen on havaittu edistävän myöhempää kielen kehitystä (Korpilahti, 2007).

Kaksikielisen lapsen ensisanojen on huomattu ilmenevän puheeseen muutamaa kuukautta yksikielisiä lapsia myöhemmin, mutta tällä ei ole havaittu olevan kokonaiskielenkehityksen kannalta juuri merkitystä (Korpilahti, 2007). Simultaanisti kaksikielistyneen lapsen kunkin kielen sanavarasto saattaa olla pienempi ja kielenkehitys hieman hitaampaa kuin yksikielisen lapsen, mutta tutkittaessa kahta kieltä samanaikaisesti voidaan havaita koko-

naiskielenkehityksen pääsevän yleisesti samalle tasolle kuin yksikielisillä lapsilla (MacLeod ym., 2012). Yhteenlaskettu sanavarasto saattaa olla monikielisillä lapsilla jopa yksikielisiä lapsia suurempi (Arkkila ym., 2013). Kielet eivät välttämättä ole samalla tasolla varsinkaan kehityksen alkuvaiheessa (Romaine, 1995). Lapsi ei luultavasti altistu molemmille kielelle täsmälleen saman verran, ja toinen kielistä voi alkuun kehittyä toista nopeammin (Paradis, 2007). Simultaanisti tai varhain perättäisesti kaksikielistynyt lapsi voi altistua eniten enemmistökielelle, jota puhutaan niin naapurustossa kuin päiväkodissa tai koulussakin (Montrul, 2012). Tavanomaista onkin, että maahanmuuttajataustaisen perheen kaksikielinen lapsi oppii ajan myötä ympäristössä puhutun enemmistökielen kotikieltään paremmin. Myöhemmällä iällä enemmistökieli saa vielä akateemista vahvistusta, kun taas kotikielen käyttö saattaa jäädä varsin käytännölliselle tasolle.

Koska kaksikielinen lapsi on päivittäin tai lähes päivittäin kahden kielen sanaston ja kieliopillisten rakenteiden vaikutuksen alainen, on myös tyypillistä että kielten välillä tapahtuu yhteisvaikutusta (Romaine, 1995). Lapsi saattaa esimerkiksi korvata haluttuja äänneitä, sanoja tai kieliopillisia rakenteita toisen kielen vastaavilla rakenteilla, jolloin puhutaan *koodinvaihdosta* (code-switching) (Genesee, 2002). Tätä voi esiintyä ilmauksen sisällä tai niiden välillä. Lapsi voi esimerkiksi yhdistää suomen ja englannin kielen sanoja yhdessä lauseessa [*tää haluais lisää milk*]. Tyypillistä on myös, että lapsi *lainaa* (borrowing) toisesta kielestään sanoja tai kieliopillisia rakenteita, koska haluaa tulla ymmärretyksi eikä vielä niinkään tavoittele oikeakielisyyttä (Korpilahti, 2007).

Kaksikielisten lasten kielellinen varhaiskehitys voi olla yksikielisten lasten kehitystä hitaampaa, mutta heidän on havaittu ottavan nämä kiinni niin fonologisten, semanttisten kuin morfologistenkin taitojen kehityksessä noin neljään ikävuoteen mennessä (Silvén, 2010). Kaksikielisten lasten on myös havaittu suoriutuvan yksikielisiä paremmin tarkkaavaisuutta ja kielellistä tietoisuutta vaativissa tehtävissä (Bialystok, 2001; Abutalebi ym., 2009). Vertailtaessa yksi- ja kaksikielisten lasten metalingvististä tietoisuutta ja kielellistä luovuutta kaksikieliset lapset ovat selviytyneet yksikielisiä paremmin ja osoittaneet parempaa kognitiivista joustavuutta sekä verbien käytön sujuvuutta (Bialystok, 2001).

Kaksikielisyyden epäiltiin aiemmin vaikuttavan negatiivisesti lapsen kielelliseen kehitykseen, mutta uusi tutkimus ei tue tätä väitettä (katso esim. Harley 2008; Dufva & Pietikäinen, 2009; Silvén, 2010). Kaksikielisessä ympäristössä kasvamista ei nykyisin pidetä kie-

lenkehityksen häiriöiden riskinä, vaan päinvastoin useamman kielen hallitsemisen ajatellaan tänä päivänä vahvistavan lapsen kielellistä tietoisuutta ja kielenkehitystä (Launonen, 2007; Korkman ym., 2012). Kuten yksikielisen myös kaksikielisen lapsen kielen kehityksessä voi kuitenkin esiintyä mitä erilaisimpia haasteita (Paradis, Crago & Genesee, 2003; Genesee ym., 2004). Myös kaksikielisen lapsen kielen kehityksen häiriöt voivat johtua monista eri tekijöistä. Syy voi olla erilaisissa kehityksellisissä tai rakenteellisissa poikkeavuuksissa, mutta myös muuten normaalisti kehittyvällä lapsella voidaan havaita kielenkehitykseen keskittyvää viiveisyyttä tai poikkeamaa (Rothweiler, 2007). Yksikielisten lasten normaalien ja poikkeavien kielellisten taitojen välinen ero on yleensä melko helppo määrittää. Erilaisten kielellisten arviointien avulla voidaan selvittää, onko lapsen kielellinen taso iän mukainen, ikätasoa jäljessä tai muuten normaalivariaatiosta poikkeava. Kun kyseessä on kaksikielinen lapsi, jako normaalin ja poikkeavan välillä voi olla haastavaa. Kahden kielen yhtäaikainen kehittyminen voi sujua pääsääntöisesti ongelmitta, tai siinä voi ilmetä erityisiä haasteita, jotka vaativat puuttumista. Puheterapeutin tehtävä on selvittää, ovatko lapsen kielessä esiintyvät haasteet seurausta esimerkiksi virikkeettömän kieliympäristön aiheuttamasta kehityksen viiveestä, vai onko kyseessä kielenkehityksen häiriö.

Kielellinen erityisvaikeus (SLI = specific language impairment) on kehityksellinen häiriö, jota eivät selitä neurologiset aistitoimintojen puutteet eivätkä tunne-elämän tai ympäristötekijöiden poikkeavuudet (Arkkila ym., 2013). Lapsen kielelliset taidot eivät kehity odotusten mukaisesti, ja häiriö voi painottua puheen tuottamisen tai ymmärtämisen haasteisiin. Kielellisen erityisvaikeuden riskitekijöiden on tutkittu olevan melko samanlaisia yksikielisten ja kaksikielisten lasten ryhmissä, poikkeuksena kaksikielisten lasten SLI-riskitekijänä havaittu vanhempien tulkin tarve viiden vuoden maahanmuuton jälkeen (Salameh, 2003). Jos vanhempien oma enemmistökielen taito on erityisen heikko, lapsen kielitaidon kehitys voi vaikeutua. Myös kielihäiriön vaikeusasteeseen vaikuttavat riskitekijät on todettu osittain samanlaisiksi riippumatta siitä, onko lapsi yksi- vai kaksikielinen. Koska kielenkehityksen erityisvaikeus on kehityksellinen häiriö, kaksikielisyyden ei ajatella olevan sen riskitekijä (Genesee, 2002; Rothweiler, 2007). Kielihäiriö ei myöskään ole este toimivalle kaksikielisyydelle (Salameh, 2003).

Saadakseen SLI-diagnoosin kaksikielisellä lapsella tulisi ilmetä samankaltaisia haasteita molemmissa kielissään (Rothweiler, 2007). Ongelmat voivat ilmetä kielissä hieman eri tavoin kullekin kielelle tyypillisesti, mutta jos haasteita on vain toisessa kielessä, ei kielen-

kehityksen erityisvaikeutta voidaan diagnosoida, vaan kyse voi olla esimerkiksi toisen kielen oppimisen haasteista. Useissa tutkimuksissa on löydetty samankaltaisia haasteita ilmenevän niin SLI-diagnoosin saaneilla yksikielisillä kuin simultaanisesti kaksikielistyneillä lapsilla (Paradis ym., 2003; Paradis ym., 2007; Gutiérrez-Clellen ym., 2008). Kielihäiriöiden piirteissä tai kielellisessä suoriutumisessa ei ole havaittu merkittäviä eroja ainakaan jos lapset ovat simultaanisti kaksikielistyneitä (katso esim. Paradis, Crago & Genesee, 2003; Genesee ym., 2004; Korpilahti, 2007). Perättäisesti kaksikielistyneiden lasten vertaaminen yksikielisiin lapsiin, joilla on kielenkehityksen erityisvaikeus, on haastavampaa ja tulokset ovat ristiriitaisempia (Kunnari, 2014). Useat tutkimukset ovat osoittaneet perättäisesti kaksikielistyneiden lasten kielellisten piirteiden ja kielellisen erityisvaikeuden ilmenevän eri tavalla kuin yksikielisten lasten (Rothweiler ym., 2012).

3.3 Kaksikielisen lapsen puheterapia

Maahanmuuton yleistyessä on selvää, että kaksikielisten lasten osuus myös puheterapeutin asiakkaista kasvaa (Kaiser & Rautakoski, 2013). Kun puheterapeutin arvioitavana on kaksikielinen ja -kulttuurinen lapsi, vaaditaan puheterapeutilta monipuolisia taitoja (Bornman & Launonen, 2005). Arviointi koostuu yleensä vanhempien haastattelusta sekä lapsen suorasta kielellisestä arvioinnista. Monikielistä lasta tutkittaessa haastattelulla ja esitietojen keräämisellä on erityisen suuri rooli, ja mahdollisimman tarkka varhaisvaiheiden selvittäminen haastattelun avulla korostuu (Korpilahti, 2007). Myös dynaamista arviointia voidaan käyttää testien ohella osana tutkimuksia (Arkkila ym., 2013).

Tutkijoiden ja kliinisen työn tekijöiden haasteena on, että SLI ilmenee eri kielissä eri tavoin (Rothweiler, 2007). Koska kielille tyypilliset piirteet ja niissä ilmenevät ongelmat ovat erilaisia, kielellistä arviota tehdessään puheterapeutin tulisi tietää kustakin kielestä melko paljon ja ottaa nämä kielispesifit piirteet huomioon testatessaan lasta. Arviointi molemmilla kielillä antaa monipuolisempaa tietoa lapsen kielellisestä kehityksestä kuin pelkkä suomen kielen arviointi. Kahden kielen arviointi myös selvittää paremmin, onko oppimisen ongelmassa kyse kielispesifeistä haasteista ja onko toinen kielistä mahdollisesti lapsen vahvempi kieli (Korpilahti, 2007). Kaiser ja Rautakoski (2013) haastattelivat tutkimuksessaan 77 puheterapeuttia, joista vain kaksi kertoi tekevänsä kielellisen arvion useammalla kuin yhdellä kielellä. Myös Härkösen (2010) haastattelemat puheterapeutit ker-

toivat arvioivansa kaksikielisen lapsen kielitaitoa pääasiassa omalla kielellään, tutkien kuitenkin mahdollisuuksien mukaan myös lapsen kotikieltä.

Kielellisen arvioinnin tarkoituksena on selvittää, tarvitseeko lapsi puheterapeutin antamaa kuntoutusta, ja tähän testaus lapsen molemmilla kielillä antaa luotettavimman vastauksen (Kaiser & Rautakoski, 2013). Suomessa kaksikielisten lasten arviointiin tarkoitettuja testejä on vain vähän ja niiden kehittyminen on vasta alkutekijöissä (Arkkila ym., 2013). Yksikielille suunnattujen testien tulokset voivat antaa virheellisen kuvan lapsen kielellisistä taidoista, koska kukin testi ottaa huomioon vain kyseisen kielen taitotason (Korpilahti, 2007). Testien lisäksi arvioinnissa käytetään perusteellista vanhempien haastattelua, jossa puheterapeutti saa tietoa niin kielen kehityksen alkuvaiheista, nykytilanteesta kuin kieliympäristöstäkin (Kaiser & Rautakoski, 2013). Myös dynaamista arviointia on mahdollista hyödyntää arvioinnissa, ja usein puheterapeutin onkin sovellettava erilaisia testien kaltaisia, vaikkapa kerrontataitoja mittaavia menetelmiä (Arkkila ym., 2013). Parhaassa tapauksessa arviointi on moniammatillista ja monimuotoista, ja lapsen arviointiin ja kuntoutukseen osallistuu tarpeen vaatiessa oman lähipiirin ja puheterapeutin lisäksi myös muiden alojen ammattilaisia (Korpilahti, 2007). Kielellistä arviointia tehdessään puheterapeutti voi tarvita avukseen tulkin, jonka avulla tehtyjen testien tuloksia voi kuitenkin pitää vain suuntaa-antavina (Fredman, 2006; Arkkila ym., 2013). Tulkkaus asettaa arviointitilanteelle aina tietynlaisia rajoitteita, ja tutkijat painottavatkin, että esimerkiksi yksikieliselle lapselle tarkoitettua testiä käyttäessään puheterapeutin on pidettävä mielessään sen kielisidonnaisuus (katso esim. Bedore & Peña, 2008).

Kaksikielisen lapsen arviointi ja kuntoutus vaativat puheterapeutilta myös erityistä kielellis-kulttuurista herkkyyttä, missä suureksi avuksi voi olla esimerkiksi puheterapeutin oma kaksikielisyys ja kulttuurien laaja tunteminen (Kritikos, 2003). Puheterapeutin kielten ja kulttuurien tuntemus tai oma kulttuuriperusta voivat vaikuttaa uskomuksiin siitä, miten kaksikielistä lasta tulisi arvioida. Kuitenkaan puheterapeutilta ei voida edellyttää kaksikulttuurisuutta, ja moni ammattilainen kohtaa ilmiön vasta työelämässään. Puheterapeutti tarvitsee paljon tietoa arvioitavan lapsen kulttuurisista piirteistä sekä kielen käytöstä (De Lamo White & Jin, 2011). Puheterapeutin on tärkeää tietää sosio-kulttuurisista eroista muodostaakseen mahdollisimman hyvän kokonaiskuvan lapsen kielellis-kulttuurisesta historiasta, ja perheen kieleen ja kulttuuriin liittyvien tekijöiden arviointia pidetäänkin olennaisena osana kokonaisarviointia. Haasteena on kuitenkin, etteivät kaikki perheet pysty

tarjoamaan luotettavaa ja kokonaisvaltaista tietoa omasta kielestään ja kulttuuristaan. Perheen elämäntilanne voi myös olla eri syistä heikko, tai perhe ei osaa esimerkiksi hyödyntää suomalaisen terveydenhuollon palveluita tarvitsemallaan tavalla (Korpilahti, 2007).

Kaksikielisten lasten puheterapiapalveluihin hakeutumisessa on havaittu eroja verrattuna yksikielisiin lapsiin (katso esim. Salameh, 2003; Launonen, 2007; Lindholm, Manninen & Nieminen, 2007). Jos vähemmistökielisillä lapsilla epäillään kielenkehityksen ongelmia, he ohjautuvat puheterapeutin tutkimuksiin tyypillisesti yksikielisiä myöhemmin (katso esim. Salameh, 2003 ja Härkönen, 2010). Arviointi voi olla haasteellista ajoittaa oikein, sillä sitä ei voida lykätä liian pitkälle, mutta toisaalta testattavalle kielelle on oltava altistunut vähintään kaksi vuotta, jotta lapsen taitoja voitaisiin luotettavasti mitata (Salameh, 2003). Arvioinnin väärä ajoitus tai arviointimateriaalien heikko saatavuus voivat johtaa kielihäiriön yli- tai alidiagnosointiin esimerkiksi koska kielellisen viiveen tai erityisten piirteiden ajatellaan johtuvan kaksikielisyydestä sinänsä (Arkkila ym., 2013). Kielellisen arvioinnin on myös havaittu keskeytyvän herkemmin kuin yksikielisillä lapsilla, minkä uskotaan johtuvan lähinnä vanhempien asenteista tai tottumuksesta olla hyödyntämättä terveydenhuollon tarjoamia palveluita yhtä aktiivisesti kuin valtaväestö (Salameh, 2003; Launonen, 2007).

Monipuolinen kielellinen arviointi lapsen molemmilla kielillä mahdollistaa puheterapiakuntoutuksen aloittamisen, jos se nähdään tarpeelliseksi (Kaiser & Rautakoski, 2013). Kaksikielisen lapsen kannalta optimaalisinta olisi, jos hän saisi kuntoutusta molemmilla kielillään (Launonen, 2007). Kaksikielisten puheterapeuttien vähäisyyden vuoksi tämä ei käytännössä vielä ole juurikaan mahdollista. Suomessa puheterapiaa tarvitsevista kaksikielisistä lapsista suurin osa saa suomenkielistä puheterapiaa riippumatta siitä, mikä on perheessä käytetty kotikieli (Launonen, 2007; Lindholm, Manninen & Nieminen, 2007; Kaiser & Rautakoski, 2013). Syynä on paitsi se, ettei lapsen äidinkielistä tai kaksikielistä puheterapiaa ole saatavilla, myös se, että useimmissa tapauksissa suomi on lapsen nykyinen tai tuleva koulukieli. Tulkkipalvelut mahdollistavat paitsi kaksikielisen lapsen kielellisen arvioinnin myös ainakin jossain määrin epäsuoran kuntoutuksen, jossa puheterapeutti voi tarjota kaksikieliselle perheelle tukikeinoja ja ohjeistaa heitä kotikielen tukemiseen (Arkkila ym., 2013).

4 TULKKI PUHETERAPIASSA

Kun henkilön A kielellä X tuottama viesti käännetään henkilön B toimesta kielelle Y ja sitä on kuulemassa yksi tai useampi henkilö, voidaan puhua tulkkauksesta (Englund Dimitrova, 1991). Tulkkauksen ja kääntämisen on pääasiassa ajateltu eroavan toisistaan siten, että tulkattu viesti on suullinen, kun taas käännetty sanoma on usein kirjoitetussa muodossa. Tulkkauksessa tulkin on tapana välittää kuulijalle paitsi verbaalinen viesti myös eikielelliset piirteet, kuten äänensävy ja tunnetilojen vaihtelut (Hirvonen, 2014).

Puheterapeutin tehtävä on lasta arvioidessaan erottaa tyypillisten ja poikkeavien kielellisten piirteiden esiintyminen toisistaan (Suomen Puheterapeuttiliitto ry, 2014b). Puheterapiasuhte aloitetaan usein kielellisten taitojen arvioinnilla ja ennen kuntoutuksen aloittamista laaditaan aina puheterapiasuunnitelma yksilöllisin tavoittein. Puheterapeutin tiivis yhteistyö lapsen vanhempien ja muun lähipiirin kanssa on olennainen osa kuntoutusta (Lauonen & Klippi, 2009). Koska maahanmuuttajien määrä on viime vuosina kasvanut ja jatkaa edelleen kasvuaan Suomessa ja varsinkin pääkaupunkiseudulla, on myös kaksikielisten lasten puheterapian tarve kasvanut (Latomaa, 2007b). Samanaikaisesti myös terveydenhuollon tulkkaustarve on kasvussa länsimaissa (Brisset ym., 2013). Kaksikielisen lapsen ja tämän perheen kanssa toimiessaan puheterapeutti voi tarvita avukseen tulkin, joka välittää ne kielelliset ja kulttuuriset tekijät, joita lapsen kielessä ja puheessa ilmenee hänen käyttäessään omaa kotikieltään (Merlini & Favaron, 2005).

Tutkijat ovat esittäneet, että terveydenhuollon asiakastapaamisissa käytetyn tulkin tulisi objektiivisuuden säilyttämiseksi olla ammattilainen eikä esimerkiksi asiakkaan tai potilaan perheenjäsen (Stow & Dodd, 2003). Pienille kieliryhmille tai harvinaisille kielille voi kuitenkin olla haasteellista löytää tulkkia, ja tästä syystä puheterapeutit joutuvat luultavasti vielä pitkään ainakin toisinaan työskentelemään myös epäpätevien tulkkien kanssa (Isaac, 2008). Jos tulkki on epäpätevä, puheterapeutin tulee tiedostaa, millaisia rajoituksia epäpätevyys tilanteelle asettaa.

4.1 Tulkin rooli

Muutamissa tutkimuksissa on selvitetty, millaisia taitoja ja ominaisuuksia tulkilta vaaditaan puheterapiatilanteessa (katso esim. Isaac, 2002; Ottosson & Rebenius, 2007). Pääasiassa aiemmat tutkimukset ovat kuitenkin selvittäneet tulkin roolia muissa terveydenhuollon asiakaspalvelutilanteissa, ja tulkin roolia puheterapiatilanteessa ei ole vielä juurikaan tutkittu (katso esim. Isaac, 2002; Fredman, 2006; Ottosson & Rebenius, 2007; Kaiser & Rautakoski, 2013). Kieli ei ole puheterapiassa kuitenkaan pelkkä asioimisen ja tulkkauksen väline, vaan se on myös tarkastelun kohteena oleva ilmiö (Merlini & Favaron, 2005). Tästä syystä tutkimustulokset tulkin roolista muissa terveydenhuollon asioimistilanteista eivät ole yksiselitteisesti sovellettavissa logopedian alalle.

Tulkkien ja terveydenhuoltoalan ammattilaisten yhteistyössä on huomattavissa tiettyjä ehkä sanomattomiakin oletuksia siitä, millaista yhteistyö on tai millaisena tulkin rooli näytetään (Hsieh & Kramer, 2012). Ei ole vain yhtä vastausta siihen, tulisiko tulkin toimia roolissaan ilmentäen omaa persoonallisuuttaan vai pelkkänä kieltä kääntävänä ”koneena” (Merlini & Favaron, 2005; Hsieh & Kramer, 2012). Tulkeilta saatetaan esimerkiksi odottaa heidän käyvän läpi kyselykaavakkeita asiakkaansa kanssa, jolloin objektiivinen äänenä toimiminen ei enää toteudukaan, vaan tulkki voi kokea joutuvansa roolinsa ulkopuoliseen tehtävään. On kuitenkin haastavaa määritellä, millainen tulkin rooli on, kun asioimistulkki joutuu työssään hyvin erikaltaisiin tulkkauksitilanteisiin ammattiroolin samalla muuntuessa. Osa asioimistulkeista muun muassa pitää kirjallisen kielen tulkkauksista kääntämisenä eikä siksi suostu tähän tulkkauksen lomassa.

Utilitaarisen mallin mukaisesti tulkki myös välittää kulttuurisia piirteitä ja toimii tiedonantajana kahden kulttuurin välillä (Isaac, 2002). Hsiehin ja Kramerin (2012) ehdotuksen mukaan taitava tulkki on eräänlainen älyteknologian yksikkö, joka paitsi asettaa itselleen tietty toimintavaatimukset, myös kehittyy ja oppii asiakkailtaan ja yhteistyötahoiltaan aina uutta. Tulkin emotionaalinen ote ja vuorovaikutussuhde asiakkaaseen voivat toisinaan olla hyödyksi, sillä luodessaan luottamuksellisen suhteen asiakkaan kanssa tulkki voi saada lisätietoja esimerkiksi kotitilanteesta ja näin myös terveydenhuollon edustajan tietämys muuten ehkä sanomattomista asioista laajenee. Tulkki voi myös rauhoittaa tilannetta ole-

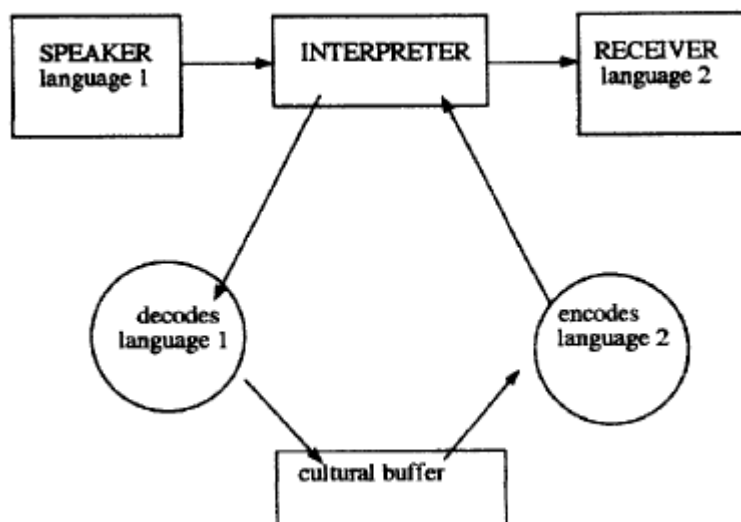
malla tilanteessa omana persoonanaan läsnä, jolloin asiakas voi kokea tilanteen miellyttävämmäksi tullessaan ymmärretyksi omalla kielellään (Ottosson & Rebenius, 2007).

Hierarkkisesti tulkin nähdään olevan eri tasolla kuin terveydenhuollon edustajan (Isaac, 2002). Ammatilaisen ja asiakkaan välisen kommunikaation välittämisessä tulkin oletetaan olevan ikään kuin portinvartija, joka suodattaa pois keskustelun kannalta epäolennaisen viestin. Toimivimmassa tilanteessa terveydenhuollon ammattilainen ja tulkki neuvottelevat rooleistaan, odotuksistaan ja tehtävistään ennen jokaista yhteistyötilannetta, jolloin molemmat ammatilliset ovat osa yhteistä oppimisprosessia (Ottosson & Rebenius, 2007; Hsieh, 2010). Näin itse tulkkaustilanteessa on selvää, mitä molemmilta osapuolilta odotetaan (katso myös sivu 23).

Göteborgilaisessa tutkimuksessa havaittiin, että puheterapeutit odottavat tulkilta melko neutraalia otetta ja tiukkaa omassa roolissaan pysymistä (Ottosson & Rebenius, 2007). Tutkimuksessa haastatellut puheterapeutit arvostivat tulkin kokemusta ja käyttivät mielellään yhteistyössään sellaisia tulkkeja, joille puheterapiatilanne oli entuudestaan tuttu. Puheterapeutit pitivät tärkeänä myös toimivan kontaktin luomisen taitoa tulkin ja asiakkaan välillä. Varsinkin tulkin ja lapsen välisen luonnollisen vuorovaikutuksen muodostaminen koettiin tärkeäksi osaksi tulkin roolia. Tulkatussa puheterapiatilanteessa tulkilta odotetaan, että hän pystyy paitsi tulkkaamaan lapsen kieltä myös antamaan puheterapeutille jonkinlaisia vastauksia siitä, onko lapsen vastaus kielellisesti odotettu esimerkiksi kyseistä kieltä puhuviin muihin lapsiin verrattuna (Launonen, 2007). Puheterapeutti saattaa myös joutua luottamaan tulkin ammattitaitoon arvioidessaan lapsen toisen kielen taitoa kysymällä tulkilta analyysiä lapsen tuottamista kielellisistä rakenteista. Sellaiset tulkit, jotka ovat kiinnostuneita kielestä ja sen piirteistä saattavat olla mielellään apuna arvioitaessa kielikohtaisia eroja tai esimerkiksi testitulosten luotettavuutta (Ottosson & Rebenius, 2007).

Puheterapiatilanteessa tulkilta saatetaan odottaa myös kulttuuristen piirteiden huomioimista ja ”kulttuuritulkausta”. Kulttuuristen tekijöiden kääntäminen kieleltä toiselle ei kuitenkaan ole aina yksiselitteistä (Stow & Dodd, 2003). Isaac (2002) tuo esille mallin Complete Interpretation, jossa hän esittää eräänlaisen kulttuurisen puskurin (cultural buffer) esiintyvän eri kielisten viestien välillä (kuva 3). Tämä kulttuurinen puskuri mahdollistaa viestin välittymisen asiakkaalle hänen omaan kulttuuriinsa sopivalla tavalla niin, että viestiä mahdollisesti pehmennetään kulttuurisesti ja sosiaalisesti hyväksytyimmäksi. Tällöin tulkkaus

on monimuotoisempaa (complete), ja se ottaa huomioon myös kielellisen viestin sisältämät kielellis-kulttuuriset elementit. Myös göteborgilaisessa tutkimuksessa tutkittavat pitivät tärkeänä sitä, että viesti välitetään asiakkaalle tämän kulttuuriin sopivalla tavalla (Ottosson & Rebenius, 2007). Käsitteistö ja kokemusmaailma saattavat olla toisessa kulttuurissa hyvin erilaisia, ja tällöin tulkin taitavuutta ilmentää kyky muokata viestiä toiseen kulttuuriin sopivaksi (Genesee ym., 2004).

Kuva 3. Complete interpreting – malli. (Isaac, 2002, 111). Monimuotoinen ”kulttuurinen puskuri” välittää viestin kielelliset ja kulttuuris-sosiaaliset tekijät.

4.2 Puheterapeutin ja tulkin yhteistyö

Tulkkien tietämys ja kokemus logopedisesta arvioinnista ja kuntoutuksesta näyttää usein olevan melko vaihtelevaa tai vähäistä (katso esim. Stow & Dodd, 2003; Ottosson & Rebenius, 2007). Kaikki Härkösen (2010) haastattelemat puheterapeutit suhtautuivat tulkin kanssa työskentelyyn varauksella. Varsinkin suoran arvioinnin toteuttaminen tulkin avustamana koettiin epävarmaksi. Kuitenkin monikielisten puheterapeuttien ja lapsen äidinkielisen puheterapian puutteen vuoksi tulkin avulla on mahdollista edes jossain määrin arvioida lapsen ensikieltä sekä toteuttaa epäsuoraa kuntoutusta, jolloin vanhempia pyritään ohjeistamaan tulkin avulla monipuolisesti kielen kehityksen tukemisessa (Arkkila ym., 2013). Vaikka kolmas, usein ylimääräiseksi koettu, henkilö saattaa vaikeuttaa terapiavuorovaikutustilannetta, puheterapeutin työ kaksikielisen lapsen ja tämän perheen kanssa voisi monis-

sa tapauksissa olla jopa mahdotonta, mikäli tulkkipalvelun käyttö ei olisi mahdollista (Ottosson & Rebenius, 2007).

Tulkin ja terveydenhuollon ammattilaisen yhteistyössä korostuu molempien osapuolten joustavuus, sillä yhteistyön päätavoitteena on toimia tilanteen vaatimilla ehdoilla potilaan tai asiakkaan kannalta parhaalla mahdollisella tavalla (Hsieh, 2010). Tähän päästään tutkijoiden mukaan parhaiten järjestämällä aikaa tulkin ja ammattilaisen väliseen keskusteluun ja neuvotteluun siitä, millaisia kielellisiä ja kulttuurisia seikkoja tulevassa tilanteessa on välttämätöntä ottaa huomioon. Omien ammatillisten rajojen ymmärtäminen antaa mahdollisuuden toimivalle yhteistyölle, mutta tämä rajanveto ei ole aina yksinkertaista, vaan vaatii paitsi lujaa ammattitaitoa, myös tiettyjen institutionaalisten rakenteiden ja koko tilanteen ymmärtämistä ja hallintaa (Keenan ym., 1998). Puheterapeutti voi perehtyä myös kirjallisuuden kautta siihen, millaista optimaalinen yhteistyö tulkin kanssa on toimiakseen todellisessa tilanteessa laadukkaasti (Isaac, 2008).

Riittävän valmistautumisen, riittävän kommunikoinnin, tietoisuuden ja yhteistyösuhteen on havaittu olevan toimivan yhteistyösuhteen edellytys (Isaac, 2002). Ennen tulkattua tilannetta arvioinnin vaatimuksista ja oletuksista keskustelun nähdään auttavan yhteistyön sujuvuutta (Ottosson & Rebenius, 2007) ja esimerkiksi Isaac (2008) ehdottaakin 10-minuuttisen tiedonjakotilanteen pitävän sisällään esimerkiksi kokemusten, toiveiden, odotusten ja roolien sopimista ja jakamista (katso myös sivu 21). Riittävällä kommunikoinnilla ja tietoisuudella tulkatussa tilanteessa tarkoitetaan informaation oikea-aikaista jakamista sekä molemminpuolista ongelmanratkaisutaitoa sellaisissa tilanteissa, missä kielestä tai kulttuurista johtuvat tekijät hankaloittavat puheterapiatilanteen etenemistä (Isaac, 2008). Myös oman työn ja puheen monitorointi reaaliaikaisesti auttaa tulkin työtä – kun puheterapeutti käyttää ammattitermistöä, jonka olettaa olevan tuttua kaikille, se saattaa vaikeuttaa tulkin kääntämistyötä (Stow & Dodd, 2003). Tulkilta odotetaan, että hän kykenee myös kääntämään kaikki puhekieliset ja murreilmaisut jättämättä mitään kielen aspekteja huomioida. Yhteistyö vaatii puheterapeutilta suurta luottamusta tulkkia kohtaan, eivätkä kaikki puheterapeutit ole tottuneita käyttämään tulkkia. Isaac (2008) korostaa tulkin ja puheterapeutin välisen molemminpuolisen luottamuksen ilmenevän esimerkiksi niin, että puheterapeutti voi olla näyttämättä epäilystään siitä, tulkkasiko tulkki sanatarkasti kaiken aiemmin sanotun. Tällaiset tilanteet voidaan välttää esimerkiksi esittämällä tarkentavia kysy-

myksiä tai kommentteja suoraan asiakkaalle, kuten ”Haluaisin, että annat minulle esimerkin, miten voisit hyödyntää tätä arkielämässä”.

Puheterapeutin ja tulkin yhteistyössä on havaittu ilmenevän melko paljon erilaisia haasteita (Fredman, 2006; Kaiser & Rautakoski, 2013). Tästä syystä on ehdotettu, että puheterapeutit käyttäisivät työssään sellaisia tulkkeja, jotka ovat perehtyneitä puheterapeutin vastaanotolla tapahtuvaan tulkkaukseen. Puheterapiassa voisi käyttää tulkkeja, jotka ovat kouluttautuneet erityisesti huomioimaan puheterapiassa käytettyjen testien ja kuntoutusmenetelmien sisällöt, rakenteet ja tavoitteet (Fredman, 2006). Puheterapiatilanteen kannalta optimaalisinta olisi, jos kaksikielisen lapsen ja tämän perheen kanssa asioidessa paikalla olisi erityisesti monikielisyys-erikoistunut avustaja tai asiasta monipuolisesti tietävä tulkki (Stow & Dodd, 2003; Genesee ym., 2004). Tämä ei kuitenkaan yleensä ole mahdollista, sillä mitään erityistä koulutusta ”monikielisyysammattilaisille” ei ole, vaan puheterapeutit joutuvat käyttämään apunaan tavallisia tulkkeja.

Tulkattu tilanne vaatii yleensä tavallista enemmän aikaa ja asettaa tulkille ja puheterapeutille suuria vaatimuksia. Yhteistyön toimivuus näyttää pitkälti olevan työkokemuksen kautta hankittavaa, sillä puheterapeutin koulutus ei aina anna eväitä yhteistyöhön tulkin kanssa (Ottosson & Rebenius, 2007). Puheterapeutin kokemuksesta ja esimerkiksi työuran pituudesta voi riippua, miten luontevaksi hän kokee yhteistyön tulkin kanssa (Härkönen, 2010). Puheterapeutin ja tulkin väliseen yhteistyöhön liittyvät ongelmat ilmenevät paitsi kielten kääntymiseen myös siihen liittyen, miten luottavaisesti puheterapeutti suhtautuu tulkin työskentelyyn, kielitaitoon ja koulutustasoon (Stow & Dodd, 2003; Härkönen, 2010).

Yksi tulkatussa puheterapiatilanteessa ilmenevistä haasteista on Brissetin työryhmän (2013) tutkimuksen mukaan luottamuksellisen ja toimivan vuorovaikutussuhteen synnyttäminen kaikkien kolmen osapuolen (asiakas, puheterapeutti ja tulkki) välille. Kun tilanteessa käytetään kieltä, jota kaikki läsnäolevat eivät osaa, on luottamuksen tarve suurta. Tutkijat muun muassa nostavat esille kysymyksen, pitäisikö tulkin tuoda esille sanomattomat seikat tai asiat, joita puheterapeutti ei välttämättä osaa kysyä tai odottaa, mutta jotka heidän mielestään vaikuttavat tilanteeseen tai terapeutin päätöksiin ja käsityksiin potilaan terveydentilasta. Myös vuorovaikutussuhteen luominen saattaa olla tulkin välityksellä haastavaa, sillä lapsi voi hämmentyä ylimääräisen henkilön läsnäolosta sekä siitä, että ti-

lanteessa puhutaan useampaa kieltä (Härkönen, 2010). Osa puheterapeuteista käyttääkin mielellään tulkin sijasta apuna vanhempaa, jolloin vuorovaikutussuhteen luominen ei ole ongelma, mutta objektiivisuudesta ja ammattitaidosta joudutaan jossain määrin luopumaan.

Arvioidessaan kaksikielisen lapsen taitoja tulkin avustuksella puheterapeutti joutuu ottamaan huomioon arviointimateriaalien kielisidonnaisuuden (katso esim. Genesee ym., 2004; Ottosson & Rebenius, 2007). Tulkkien kanssa yhteistyössä käännettyt puheterapeuttien käyttämät testit voivat olla ongelmallisia, sillä testien sanatarkkaa kääntämistä ei yleensäkään suositella, vaan testin tulisi ottaa huomioon myös kielellis-kulttuuriset seikat (Fredman, 2006). Käännettynä kielellinen arviointimenetelmä ei välttämättä mittaa samoja asioita eikä tuo esille samankaltaisia virheitä kuin alkuperäisversionsa (Genesee ym., 2004). Tulkkeja tulisi ohjata välttämään kaikenlaista lapsen avustamista, jota voi olla esimerkiksi erilaiset eleet, vokalisointi ja sanalliset ohjeet (Fredman, 2006). Tämän näkemyksen mukaan tulkin tulisi kääntää kaikki lapsen ilmaukset korjaamatta niissä mahdollisesti esiintyviä äänne-, kielioppi- tai muita virheitä. Etukäteen on merkityksellistä selvittää, ovatko testausmenetelmät sekä puheterapiassa käytettävät materiaalit ja käytännöt sekä tavoitteet asiakkaan kulttuurin hyväksymiä (Isaac, 2002).

5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS

Kaksikielisyys on paitsi maailmanlaajuinen ja vanha ilmiö, myös Suomea puhutteleva ajankohtainen teema (katso esim. Dufva & Pietikäinen, 2008; Tervonen, 2008). Maahanmuuttajien määrä on viime vuosikymmeninä ollut kasvussa, ja siksi kaksikielisten asiakkaiden osuus myös puheterapeuttien asiakasryhmästä on kasvanut (Latomaa, 2007b). Kaksikielisen perheen kanssa toimiessaan puheterapeutti joutuu usein käyttämään apunaan tulkkia (Merlini & Favaron, 2005). Puheterapeutin ja tulkin yhteistyötä on tutkittu vasta hyvin vähän, mikä oli motivaationa tälle tutkimukselle. Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa puheterapeuttien näkemyksiä siitä, miten yhteistyö tulkin kanssa sujuu arvioitaessa kaksikielistä lasta. Osana arviointia käsitellään sekä lapsen suoraa arviointia että vanhempien haastattelutilannetta. Tutkimus pyrki vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Miten puheterapeutit kokevat yhteistyön tulkin kanssa sujuvan kaksikielisen lapsen arviointitilanteessa?

2. Ilmeneekö yhteistyössä puheterapeuttien mukaan joitakin tyypillisiä haasteita?
3. Miten yhteistyötä voitaisiin puheterapeuttien mielestä edelleen kehittää?

Tutkimushavaintojen pohjalta pohditaan myös laadukkaan puheterapian toteutumista, kun puheterapeutin asiakkaana on kaksikielinen lapsi ja tilanteessa käytetään apuna tulkkia.

6 MENETELMÄ

6.1 Tutkittavat

Tutkimuksen aineisto muodostui kahdentoista pääkaupunkiseudulla työskentelevän puheterapeutin haastatteluista. Lisäaineistona olivat johtavien puheterapeuttien antamat tilastotiedot kaupunkien monikielisten asiakkaiden määristä. Haastateltavien valintakriteerinä oli monipuolinen kokemus kaksikielisten lasten kanssa työskentelystä. Haastateltavat hankittiin pääkaupunkiseudulta käytännön syistä. Koska suurin osa Suomen maahanmuuttajaväestöstä on keskittynyt Etelä-Suomeen, pääkaupunkiseudun puheterapeuttien ajateltiin kuitenkin myös olevan erityisen kokeneita monikulttuuristen henkilöiden kohtaamisessa.

Tutkittavat etsittiin ottamalla sähköpostitse yhteyttä Vantaan ja Helsingin kaupungin johtaviin puheterapeutteihin, joille esiteltiin tutkimuksen aihe ja tavoite. Heitä pyydettiin etsimään työntekijöistään sellaisia puheterapeutteja, jotka olisivat työskennelleet työuransa aikana kaksikielisten lasten kanssa ja jotka olisivat motivoituneita kertomaan näkemyksiään puheterapeutin ja tulkin yhteistyöstä. Kaksi haastateltavaa pyydettiin mukaan tutkimuksen tekijän aiempien kontaktien perusteella, toinen Helsingin ja Uudenmaan Sairaanhoidopiirin foniatrian yksiköstä ja toinen yksityissektorilta. Tutkimusluvut anottiin Helsingin ja Vantaan kaupungilta. Osa johtavien puheterapeuttien etsimistä puheterapeuteista otti tutkimuksen tekijään yhteyttä suoraan sähköpostitse, osaan tutkija otti itse henkilökohtaisesti yhteyttä.

Haastateltavat 12 puheterapeuttia olivat esitietojen perusteella toimineet alalla 2-34 vuotta (taulukko 2), ja suurin osa heistä oli toiminut samassa työtehtävässä useita vuosia. Kaikki haastateltavat olivat naisia. He olivat valmistuneet Helsingin, Oulun ja Jyväskylän yliopis-

tosta. Osalla oli työkokemusta myös pääkaupunkiseudun ulkopuolelta. Kaikilla oli runsaasti kokemusta monikielisten asiakkaiden puheterapiasta ja erityisesti maahanmuuttajataustaisten lasten kielellisestä arvioinnista. Osa heistä toimi myös erilaisissa kaupungin monikielisyystyöryhmissä. Vantaan ja Helsingin kaupungilta saatiin lisäksi tilastotietoa siitä, miten suuri osuus koko kaupungin puheterapeuttien asiakkaista oli kaksi- tai monikielisiä. Haastateltavat itse arvioivat, kuinka suuri osuus heidän asiakkaistaan oli monikielisiä haastattelun aikoihin, mutta tarkkoja asiakasmääriä yksittäisiltä haastateltavilta ei kerätty. Kukaan haastateltavista ei itse ollut kaksikielinen eikä luokitellut kielitaitoaan muissa kielissä niin vahvaksi, että olisi pystynyt toimimaan äidinkielen kaltaisesti muulla kuin suomen kielellä työskennellessään puheterapeuttina.

Taulukko 2. Haastateltavien esitiedot.

Haastatellut puheterapeutit	Työuran kesto (vuotta)	Tutkinto/koulutusohjelma	Arvio monikielisten asiakkaiden määrästä (%)
Haastateltava X1	16	FM, Oulun yliopisto 1998	30-40
Haastateltava X2	25	FM, Helsingin yliopisto 1992	20-30
Haastateltava X3	6	FM, Oulun yliopisto 2009	15-20
Haastateltava X4	2	FM, Helsingin yliopisto 2012	60
Haastateltava X5	16	FM, Helsingin yliopisto 1997	33
Haastateltava X6	18	FM, Oulun yliopisto 1991	50
Haastateltava X7	9	FM, Oulun yliopisto 2005	30-40
Haastateltava X8	24	FK, Helsingin yliopisto 1990	25
Haastateltava X9	11	FM, Helsingin yliopisto 2003	20
Haastateltava X10	34	HuK, Jyväskylän yliopisto 1980 + kliininen puheterapeuttikurssi	20
Haastateltava X11	5	FM, Oulun yliopisto 2009	30-40
Haastateltava X12	4	FM, Helsingin yliopisto 2010	60-70

6.2 Aineiston keruu

Tutkimuksen aineisto kerättiin haastattelemalla 12 pääkaupunkiseudulla työskentelevää puheterapeuttia syys-lokakuussa 2014. Haastateltavat saivat etukäteen sähköpostitse esitiedot tutkimuksen tavoitteista ja aiheesta. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluna, 10 haastattelua puheterapeuttien työpaikalla, yksi yliopiston kirjaston tiloissa ja yksi tutkijan kotona. Haastattelutilanteen alussa tutkittavalle kerrottiin lyhyesti haastattelun etenemisestä ja annettiin luettavaksi suostumus- ja infokirje (katso liite 2). Haastateltaville kerrottiin, ettei heidän henkilöllisyytensä olisi tunnistettavissa lopullisessa työssä. Suostumuskirjeessä tuotiin esille, että tutkittavat voisivat missä tahansa tutkimuksen vaiheessa kieltäytyä osallistumisesta ja tällöin heidän antamansa haastatteluaineisto tultaisiin poistamaan. Haastattelut nauhoitettiin Helsingin yliopistolta lainatulla Marantz 660 -digitaaliseen tallennuslaitteeseen. Haastattelut kestivät keskimäärin 45 minuuttia (vaihteluväli 29:16–54:26 min), yhteensä 450:27 minuuttia.

Haastattelut tehtiin teemahaastattelun periaatteiden mukaisesti. Teemahaastattelua kutsutaan myös nimellä *puolistrukturoitu haastattelu*, joka tarkoittaa, että kysymykset ovat kaikille haastateltaville käytännössä samat, mutta tutkittavan kommentit voivat saada aikaan lisäkysymyksiä, ja kysymysten muotoa ja järjestystä voidaan tarpeen vaatiessa vaihtaa. Teemahaastattelu on yleinen haastattelumuoto erilaisissa kvalitatiivisissa tutkimuksissa, joissa halutaan kerätä tietoa tietyistä aihepiiristä rajaamatta keskustelun kulkua liikaa (Hirsjärvi & Hurme, 2006). Teemahaastattelulle on tärkeintä, että tiettyjen yksityiskohtaisten kysymysten sijaan se keskittyy jonkin teeman tai teemojen tarkasteluun ja haastateltavan vastaukset antavat silti haastattelulle sen ominaisen rakenteen.

Tässä tutkimuksessa käytettiin teemahaastattelua, koska aihepiiriä oli aiemmin tutkittu vähän ja tutkimuksessa haluttiin selvittää erityisesti puheterapeuttien omia näkemyksiä melko laajasta teemasta. Teemahaastattelu onkin toimiva menetelmä juuri silloin, jos tutkittava kenttä on vähän tutkittu ja odotettavissa on monitulkintaisia ja moniin teemoihin vastaavia näkemyksiä (Hirsjärvi & Hurme, 2006). Teemahaastattelu on joustava haastattelumuoto, joka antaa tutkijalle mahdollisuudet muokata haastattelun kulkua tutkittavien ehdoilla.

Pro gradu -tutkimuksen haastattelurunko (katso liite 1) suunniteltiin teemahaastattelun periaatteiden mukaisesti, ja siitä keskusteltiin yhdessä graduohjaajan kanssa. Haastattelu tes-

tattiin opiskelijakollegaa haastatteleamalla. Koehaastattelun jälkeen kysymyksiä muokattiin vielä hieman. Jokaisen tutkittavan haastattelu eteni tiettyjen rajojen sisällä haastattelukysymysten mukaisesti mutta jätti silti mahdollisuuden lisäkysymyksille ja tutkittavien esiin tuomille kokemuksille ja esimerkeille. Jo ensimmäistä haastattelua tehdessä esiin nousi lisäkysymyksiä, joita jatkossa esitettiin myös muille tutkittaville. Osa puheterapeuteista oli saanut etukäteen luettavakseen haastattelurungon, mutta etukäteisinformaatio ei ollut saavuttanut kaikkia tutkittavista. Tutkijana koin kuitenkin, ettei etukäteisvalmistautumisella ollut juurikaan merkitystä, sillä haastattelutilanteesta pyrittiin tekemään mahdollisimman rento ja keskustelunomainen.

Kaikille haastateltaville esitettiin pääpiirteittäin samat kysymykset, joiden järjestys ja muoto poikkesivat hiukan toisistaan. Haastateltavien annettiin kertoa vapaasti kokemuksia ja esimerkkejä, jotka osin johdattelivat tutkijaa seuraaviin kysymyksiin. Haastattelussa kysyttiin taustakysymyksiä, käytäntöön liittyviä kysymyksiä sekä puheterapeutin ja tulkin ammattitaidon kohtaamiseen liittyviä kysymyksiä. Taustakysymyksinä kysyttiin tutkittavien sukupuoli sekä työuran pituus. Jälkikäteen sähköpostitse varmistettiin vielä haastateltavien oma kielitaito/kaksikielisyys sekä tutkintonimike ja valmistumisvuosi ja -paikka. Käytännön kysymykset käsittelivät lähinnä tulkin tilaamiseen ja saatavuuteen liittyviä seikkoja kun taas ammattitaidon kohtaamiseen liittyvät kysymykset selvittivät laajemmin tutkittavien näkemyksiä yhteistyön toimivuudesta, tyypillisistä ilmiöistä ja haasteista sekä kulttuurierojen vaikutuksista. Kysymykset johdettiin paisti aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta myös tutkijan itse pohtimista aiheeseen liittyvistä teemoista.

Haastatteluaineistojen lisäksi tutkimuksessa käytettiin Vantaan ja Helsingin kaupungin johtavien puheterapeuttien keräämiä tietoja kaupungin puheterapeuttien monikielisten asiakkaiden määristä. Kyseessä oli pieni tilastoaineisto, joka sisälsi asiakasmääriä vuosilta 2009, 2013 ja 2014. Helsingin kaupunki keräsi syyskuussa 2014 kaikkien puheterapeuttiensa keskuudesta tilaston siitä, miten suuri osuus asiakkaista oli kuukauden aikana kaksikielisiä. Vantaan kaupunki puolestaan keräsi tilaston vuoden 2013 kaksikielisten asiakkaiden määrästä. Näitä asiakasmääriä verrattiin molempien kaupunkien vuoden 2009 kaksikielisten asiakkaiden määriin. Tilastotiedot oli kerätty pro gradu -tutkimusta edeltävästi riippumatta tästä tutkimuksesta. Tilastotiedot saatiin tutkimuksen käyttöön paperiaineistona.

6.3 Aineiston analysointi

Haastattelut litteroitiin sanatarkasti niin, että sisältö säilyi mahdollisimman alkuperäisenä kuitenkin tekemättä tarkkoja merkintöjä prosodisista piirteistä tai tauoista. Litterointivaiheessa aineistoon lisättiin välimerkit ja isot alkukirjaimet luettavuuden helpottamiseksi. Litteroimatta jätettiin tutkijan turhiksi kokemat välihuomautukset. Jo litterointivaiheessa tutkittaville annettiin kooditunnisteet ($X1$, $X2...$), ja tutkijaa merkittiin koodilla M . Näitä koodeja käytettiin myös tuloksia raportoitaessa sekä tutkielman esimerkeissä.

Litteraatit yhdistettiin yhdeksi tiedostoksi tarkempaa tarkastelua varten. Yhteensä litteroitua aineistoa kertyi 106 sivua. Aineistoon tutustuttiin lukemalla sitä perusteellisesti läpi ja etsimällä sieltä erilaisia avainsanoja (liite 3). Avainsanat ryhmiteltiin sisällöltään yhteensopiviksi ja niitä yhdistelemällä aineistosta nostettiin esille erilaisia teemoja. Teemat käsiteltiin omina tiedostoinaan, joista vedettiin yhteen kunkin teeman tulokset. Tiedot käsiteltiin osana esitietoja ja käytäntöön liittyviä tietoja; näitä olivat esimerkiksi kaksikielisten asiakkaiden osuus kokonaisasiakasmäärästä, alueellisten erojen vaikuttavuus, työuran kesto, tiedonsaanti kaksikielisyydestä ja tulkin käytöstä logopedian koulutuksen aikana, sekä arviointitilanteisiin liittyvät käytännön järjestelyt. Varsinaisia teemoja muodostui analyysin tuloksena neljä:

Teema 1: Tulkin tilaamiseen liittyvät käytännöt

Teema 2: Tulkin rooli ja hyvän tulkin ominaisuudet

Teema 3: Kielen ja kulttuurin kääntäminen

Teema 4: Yhteistyön sujuvuus ja kehittäminen

Teemassa *tulkin tilaamiseen liittyvät käytännöt* käsitellään tulkin tilaamiseen, tilattuihin kieliin, tulkin tilaamiseen vaikuttamiseen, tulkkien saatavuuteen sekä tulkin kokemukseen liittyviä havaintoja. Teemassa *tulkin rooli ja hyvän tulkin ominaisuudet* tarkastellaan, miten tietoisia tulkit ovat puheterapiasta ja sen sisällöstä, millaisia ominaisuuksia hyvällä tulkilla olisi tarpeellista olla ja millainen on tulkin rooli tulkatussa puheterapiassa. Teemassa *kielen ja kulttuurin kääntäminen* käsitellään havaintoja siitä, miten kielelliset ja kulttuuriset piirteet ovat käännettävissä vieraalle kielelle, mitä puheterapeutit ajattelevat kulttuuritulkauksesta, miten kulttuuriset piirteet vaikuttavat tulkattuun tilanteeseen, ja millaisia ilmiöi-

tä tai haasteita kulttuurin ja kielen kääntämisessä tyypillisesti ilmenee. Lyhyesti sivutaan myös sitä, miten kielikohtaiset erot ja kielten rakenteet vaikuttavat arviointimenetelmien soveltuvuuteen. Teemassa *yhteistyön sujuvuus ja kehittäminen* tarkastellaan sitä, millaiseksi puheterapeutit arvioivat yhteistyönsä tulkkien kanssa, millaisia haasteita siinä kenties ilmenee ja miten yhteistyötä voitaisiin edelleen kehittää. Osana yhteistyön kehittämistä keskustelimme siitä, miten tulkkeja voisi informoida aiempaa paremmin ja millaista oppimista hyvän yhteistyön myötä parhaimmillaan voi tapahtua puolin ja toisin. Yhteistyötä käsittelevässä teemassa haastateltavilta kysyttiin lisäksi, millainen kokonaisvaikutelma heillä on yhteistyöstä tulkin kanssa.

Esimerkit valittiin sellaisista puheenvuoroista, joissa esiintyi sekä mielenkiintoisia mielipiteitä että yleisimpiä tai muuten huomionarvoisia vastaustyyppisiä. Lainaukset valittiin niin, ettei yksittäistä tutkittavaa ollut mahdollista tunnistaa. Lainauksista poistettiin sellaiset kohdat, joissa ilmeni tutkittavan työpiste. Lainauksista poistettiin myös sisällöltään aiheeseen kuulumattomat tai ylimääräisiksi koetut haastattelun osat, ja tällaisia merkittiin käytämällä kolmea katkoviivaa ---. Osittain tutkimuksessa esitetyistä esimerkeistä poistettiin myös täytesanoja (kuten *niinku, tota*) tekstin luettavuuden vuoksi.

Asiakasmääriä koskevaa tilastoaineistoa käsiteltiin laskemalla asiakasmääristä kaksi- tai monikielisten asiakkaiden prosenttiosuudet kokonaisasiakasmääristä. Nämä esitetään tulosten yhteydessä taulukossa 3.

7 TULOKSET

7.1 Pääkaupunkiseudun puheterapeuttien kaksikieliset asiakkaat

Maahanmuuton ja monikielisyyden yleistyessä myös puheterapiaan hakeutuu nykyisin aiempaa enemmän kaksikielisiä asiakkaita (Latomaa, 2007b). Ne puheterapeutit, jotka olivat työskennelleet alalla useita vuosia, kokivat muutoksen kaksikielisten asiakkaiden osuudessa erityisen merkittäväksi. Kaikki 12 haastateltavaa kertoivat kaksikielisten osuuden kasvaneen työuran aikana, riippumatta oman työuransa kestosta. Osa toi esille alue-erojen vaikutukset, ja esimerkiksi työpisteen vaihtamisen koettiin vaikuttaneen kaksikielisten asi-

akkaiden määrään. Kovin selkeitä alueellisia eroja haastateltavien arvioimista asiakasmäärissä ollut havaittavissa, mutta erityisesti Itä-Helsingissä ja Itä-Vantaalla työskentelevät puheterapeutit arvioivat kaksikielisten asiakkaiden määrän suureksi.

Helsingin kaupungin puheterapeuttien kokonaisasiakasmäärä oli syyskuun 2014 aikana ollut 1300 asiakasta. Näistä vain vierasta/vieraita kieliä puhuvia asiakkaita sekä niitä, jotka puhuivat jotakin muuta kieltä kotimaisen kielen lisäksi, oli prosentuaalisesti syyskuussa 2014 39,67 prosenttia (katso taulukko 3). Vastaavaa tietoa oli kerätty myös vuonna 2009, jolloin kaksi- tai monikielisten asiakkaiden osuus kokonaismäärästä oli ollut 20,57 prosenttia. Vantaan kaupungilta saatiin tietoa vuoden 2013 asiakasmäärästä, ja tuolloin kaksikielisten asiakkaiden prosentuaalinen osuus kokonaisasiakasmäärästä oli ollut 19,9. Vantaan kaupunki ei eritellyt, puhuivatko kaikki kaksikieliset asiakkaat vain muita kieliä kuin kotimaista kieltä toisena kielenään. Näistä 650 kaksi- tai monikielisestä asiakkaasta 555 oli alle kouluikäisiä. Vuonna 2009 Vantaan kaupungin monikielisten puheterapia-asiakkaiden prosenttiosuus kaikista asiakkaista oli ollut 8,99. Molempien kaupunkien kaksikielisten asiakkaiden määrä oli siis kuluneen neljän-viiden vuoden aikana kasvanut olennaisesti.

Taulukko 3. Monikielisten asiakkaiden osuus puheterapia-asiakkaiden kokonaismäärästä Helsingissä ja Vantaalla.

	Kokonaisasiakasmäärä (N)	Monikieliset asiakkaat (N)	Monikielisten osuus asiakasmäärästä (%)
Helsinki syyskuu 2014	1300	516	39,67
Vantaa vuosi 2013	3260	650	19,9

Haastateltavien vastaukset siihen, miten paljon he kokivat saaneensa koulutusta kaksikielisten asiakkaiden kohtaamiseen tai tulkin kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyen olivat melko yhteneviä. Kuusi haastateltavaa vastasi, ettei ollut saanut koulutuksen aikana minikäänlaista tietoa aiheesta, vaan kaikki informaatio oli kokemuksen tai työpaikkakoulutusten sekä kollegoiden kautta hankittua. Loput tutkittavista vastasivat saaneensa jonkin verran tietoa kaksikielisyydestä logopedian koulutuksessaan, mutta kukaan ei kokenut saa-

neensa ohjausta tulkin kanssa työskentelyyn. Osa haastateltavista toi esille kollegoiden ja työkokemuksen merkityksen tärkeimpinä tiedonantajina.

7.2 Teema 1: Tulkin tilaamiseen liittyvät käytännöt

Haastateltavat vastasivat poikkeuksetta tilaavansa tulkin Helsingin Seudun Asioimistulkki-keskuksesta, jonka kanssa organisaatioilla on tulkkisopimus. Suurin osa haastateltavista kertoi tilaavansa tulkin puhelimitse, koska se oli helppoa ja varmaa. Kukaan ei käyttänyt pelkästään Internetin kautta täytettävää tilauslomaketta, mutta muutama vastasi käyttävänsä molempia tapoja.

Tutkittavien vastauksista nousi esille 35 eri kieltä, joita he olivat käyttäneet tulkin välityksellä lapsen arvioinnissa osana suoraa arviointia tai vanhempien haastattelutilannetta:

albaani, arabia, armenia, bengali, bunjabi, dari, englantia, espanja, farsi, hindi, kantoninkiina, kmer, kurdi, kurdi-sorani, kurmanji, liettua, lingala, mandariinikiina, mandika, portugali, ranska, saksa, serbia, serbo-kroatia, somali, sorani, takalok, tamili, thai, turkki, urdu, venäjä, vietnam, viro ja volof. Yleisimmät tulkatut kielet olivat suurelle osalle haastatelluista venäjä, somali ja arabia. Myös viron ja vietnamin kielet olivat yleisiä tulkattuja kieliä.

Haastateltavat kertoivat erikielisten tulkkien saatavuuden olevan pääkaupunkiseudulla pääasiassa hyvää. Osa toi kuitenkin esille, että on edelleen kieliä, joihin on saatavissa vain yksi tai muutama tulkki. Tällaisia pieniä kieliryhmiä tai Suomessa harvinaisia kieliä olivat ainakin liettua, mandika, takalok ja armenia. Lisäksi tutkittavat kertoivat, että on edelleen kieliä, joille ei löydy ammattitulkkia ollenkaan, kuten tsetseenin kieli. Tsetseeninkielisten asiakkaiden kanssa toimiessaan puheterapeutit ovat joutuneet käyttämään apunaan venäjän kielen tulkkia.

Monet haastateltavat toivat esille tulkin kokemuksen merkityksen ja halusivat käyttää samaa tulkkia toistuvasti, sillä tällöin esimerkiksi arvioinnissa käytetyt testilomakkeet olivat tulkeille entuudestaan tuttuja ja yhteistyön koettiin sujuvan paremmin. Suurin osa haastatelluista piti työnsä kannalta merkityksellisenä, että voi tilata hyväksi havaitun tulkin uudelleen, ja kymmenen haastateltavaa kertoikin voitavansa vaikuttaa tulkin tilaamiseen. Jos

puheterapeutilla tai perheellä oli jokin toive tulkin suhteen, vastaajista kymmenen koki tulkkikeskuksen ottavan toiveita vastaan. Osa oli merkinnyt itselleen ylös niiden tulkkien nimiä, joiden kanssa yhteistyö oli sujunut erityisen hyvin. Osa oli myös antanut palautetta tulkkikeskukseen, jos yhteistyö ei ollut sujunut, ja oli kieltäytynyt tilaamasta samaa tulkkiä uudelleen. Joidenkin haastateltavien mielestä kukaan tulkki ei ollut ollut niin selkeästi toista parempi, että he olisivat kokeneet tällä olevan merkitystä.

X9: Joo siis mun mielestä voi toivoa. Mulla nyt ei oo itelläni mitään sellast varsinaista listaa. Ehkä niin päin sitte et jos tuntuu et se ei oo mitenkään toiminu se tilanne ni saattaa laittaa itelle sitte ehkä ylös ---.

7.3 Teema 2: Tulkin rooli ja hyvän tulkin ominaisuudet

Haastateltavat arvioivat tulkkiä olevan vaihtelevan tietoisia siitä, mitä puheterapia pitää sisällään. Kuusi tutkittavaa vastasi tulkkiä olevan nykyisin hyvin tietoisia puheterapiatilanteen sisällöstä. Loput kertoivat tietoisuuden vaihtelevan suuresti, osa tulkeista on erittäin kokeneita kun taas osalla ei tilanteeseen saapuessaan ole ollut lainkaan tietoa siitä, millainen esimerkiksi lapsen kielellinen arviointitilanne on. Lisäksi osa haastateltavista toi esille, ettei voi olla täysin varma siitä, miten hyvin tulkki hallitsee tilannetta, vaan joutuu vain luottamaan tulkin ammattitaitoon koska ei ymmärrä tulkattua kieltä itse.

X3: No toiki vaihtelee hirveesti että on semmosia tulkkeja jotka on aivan tasan tarkkaan selvillä minkälaiseen tilanteeseen he on tulossa --- eihän niit tulkkejakaan nyt niin äärettömästi oo niin kylhän ne nyt niinku oppii sen. Mut et sitten on myös semmosia tulkkeja edelleen paljon joista huomaa että heille on aivan vierasta ylipäätään lapsen kanssa toimiminen tai lapsen tulkkaminen.

X9: No pääsääntöisesti kyllä aika hyvin mun mielestä. Että tota tietää yleensä perussanastoa. Mut --- mistä mä tiedän ihan tarkkaan et kuinka hyvin he tietää sitä et mä vaan luen sitä sen perusteella mitä vanhemmat vastaa ---.

Haastateltavat toivat esille monenlaisia hyvän tulkin ominaisuuksia: hyvät vuorovaikutustaidot ja luonteva kontakti lapseen, riittävä kielitaito molemmilla kielillä sekä puheen tuoton että ymmärtämisen osalta, sosiaaliset taidot, asiallinen ja kohtelias olemus, avoimuus, tarkkuus, nopeus, hyvä muisti, kokemus puheterapian tulkkamisessa, kyky ohjata tilannetta tulkkauksen kannalta sujuvaksi, taito välittää myös kulttuurisia piirteitä puolin ja toisin (kulttuuritulkkaukset), omassa roolissaan pysyminen sekä analyyttinen ote kieleen (vastaa puheterapeutin kysymyksiin kielestä arvioimatta tai tulkitsematta sitä).

Kaikki 12 haastateltavaa mainitsivat tärkeäksi ominaisuudeksi hyvät vuorovaikutustaidot ja erityisesti kyvyn ottaa toimiva kontakti lapseen sekä asettua lapsen tasolle. Tässä koettiin olennaiseksi ihmissläheisyys ja sosiaaliset taidot sekä herkkyys ja joustavuus tilanteen vaatimille tekijöille. Haastateltavat toivat esille muun muassa katsekontaktin merkityksen.

X12: No tota kyl tässä työssä tärkeätä on se et hän ottaa jonkunnäkösen niinku luontevan kontaktin siihen lapseen. Että on --- semmonen niinku ihmissläheinen.

Tärkeäksi koettiin omassa roolissa pysyminen, se että tulkki kääntää juuri sen, mitä sanotaan. Osa tutkittavista painotti asiasisällön välittymisen merkitystä. He mainitsivat hyvän tulkin rajaavan tilannetta niin, että esimerkiksi turha ”rönsyily” jätetään tulkkauksesta pois. Lisäksi tutkittavat arvostivat, jos tulkki esitti lisäkysymyksiä tarpeen vaatiessa ja toi esille, jos jotakin jäi ymmärtämättä. Osa haastateltavista myös toivoi kulttuurista herkkyyttä ja mainitsi hyvän tulkin välittävän viestin kulttuurille sopivalla tavalla.

X1: Ja sitten tota tulkkaa sitä mitä puheterapeutti sanoo eikä kauheesti omaansa eikä --- niinku siinä tulkkaustilanteessa vanhemmalle syötä niitä omia mielipiteitään.

X10: Juuri se että hän tarkentaa mun sanomisia, et jos hän tuntee että mä sanon jotain niin epäselvästi tai hänelle hankalasti ymmärrettävästi niin että hän pyytää mua täsmentämään asioita ja mä pidän itse myös siitä että hän --- vähän niin kun laajentaa kertoo pikkusen semmosta kulttuuritulkausta että tämä nyt liittyy siihen ja siihen asiaan tai tämä on tärkeätä sen ja sen takia.

Keskeiseksi piirteeksi nousi myös tulkin riittävä kielitaito. Lähes kaikki haastateltavat toivat esille, että tulkin molempien kielten ymmärtämisen ja tuoton taito oli tärkeä ja välttämätön hyvän tulkin ominaisuus. Osa mainitsi, ettei riittävä kielitaito vieläkään ole itsensänselvyys ja että ammattitulkki koulutustasossa on edelleen eroja.

X7: Ja sit sillä kyllä täytyy olla riittävän hyvä tai aika tosiki hyvä suomen kielen taito. Et se että on niinku ymmärtävä taito niin se ei oikeen ehkä riitä et se ilmaisu- puolikin pitäis olla riittävän hyvä.

Asiallisuus ja kohteliaisuus koettiin tärkeäksi sekä ulkoasussa että muussa olemuksessa. Tulkki toivottiin olevan ystävällisiä ja sosiaalisesti taitavia ja heidän toivottiin saapuvan ajoissa paikalle.

X4: No muhun kyl --- vaikuttaa se ulkoinen habitus et mul on ollu pari semmosta et vähän kattonu sellai et hetkinen mistäköhän olet tulossa ja minne olet menossa eli- kää siis ihan niinku ensimmäinen ennen ku hän on edes avannut suutaan niin mun mielestä pitää olla asiallisesti pukeutunu --- Ja mun mielest fiksu esitellä oma nimi ja et olen sen ja sen kielen tulkki vielä niinku siinä tilanteessa.

Lisäksi moni haastateltavista toi esille arvostavansa tulkin taitoa tehdä huomioita tulkattavasta kielestä ja sen rakenteista. Vaikka puheterapeutit eivät toivoneet tulkin arvioivan lapsen kielen piirteitä, moni kuitenkin arvosti tulkin analyttistä otetta ja kommentteja lapsen puheessa ilmenevistä rakenteista niistä kysyttäessä. Osa tutkittavista myönsi tämän olevan tulkeille haastavaa ja tietyllä tapaa tulkin rooliin kuulumatonta. Koska puheterapeutti arvioi lapsen taitoja tämän molemmissa kielissä, osa haastateltavista kuitenkin sanoi toivovansa tietynlaista arviota siitä, millaisia piirteitä lapsen äidinkielisessä puheessa ilmenee.

X5: --- sitä mä oon miettiny miten paljon mä voin siltä tulkilta tavallaan vaatia et ku mä sitte kysyn et miltä se lapsen puhe kuulosti et olik siinä niinku äännevirheitä tai olik siinä kielioppivirheitä tai tämmösiä että. Et onko se sen tulkin tehtävä niinku arvioida mut kyl mä haluan tietää että onko siinä niinkun niitä semmosia.

X7: --- koska puheterapeutti kuitenkin tietää niin kun sillä tavalla morfologiasta asioita, niin puheterapeutin kans vois käyttää sellasia termejä mitkä selkeyttäis vähän sitä tilannetta ettei tarttis välttämättä kääntää suoraan sitä lausetta vaan vois kertoa että tässä hän käyttää maskuliinia feminiinin sijasta ja sitte tässä pitäis olla tällanen artikkeli ja hän käyttääki tällasta.

Haastateltavilta kysyttiin myös, millaiseksi he arvioivat tulkin roolin lapsen arviointitilanteessa. Tulkin roolia pyydettiin arvioimaan sekä vanhempien haastattelutilanteessa että lapsen suorassa kielellisessä arvioinnissa. Vastauksista ilmeni samankaltaisia asioita kuin hyvän tulkin ominaisuuksista. Tärkeimpänä asiana kaikki haastateltavat mainitsivat, että tulkin tehtävä on tulkata juuri se, mitä puheterapeutti ja asiakas tai vanhemmat tilanteessa sanovat. Kuitenkin siitä, miten tarkasti tulkin toivotaan tulkkaavan, oli haastateltavien keskuudessa eriäviä mielipiteitä. Osa toivoi tulkin olevan erityisen tarkka, kun taas osa toivoi tulkilta herkkyyttä sille, että tulkkauksesta voisi jättää turhat kommentit pois.

X5: --- jotenki siis mä aattelen et sen tulkin avulla mä yritän saada selville sitä lapsen äidinkielen osaamista. Et tietenki tulkin tehtävä on kääntää ne mun ohjeet ja sit jollaki tapaa tulkata sitä lasta ---

X12: Täytyy myöntää et omaki ilmasu hetkittäin tulkin kanssa, tulkkityöskentelyssä on liian monitahoista eli pitäis pystyä tuottamaan järkeviä lyhyitä informatiivisii lauseita. Mut aina se ei onnistu koska siin on kuitenkin se ihmiskontakti ja se voi olla aika rönsyilevää se omaki puhe vaikka siihen tietysti yrittääkin kiinnittää huomiota. Tämmösis tilanteissa joskus mä oon toivonuki tulkilta et käännä vain se asia. Ja tai ettei lähetä rönsyilemään hirveesti ja monet tulkit myöski tekee näin mä oon huomannu sen.

Haastateltavat mainitsivat tulkin tärkeäksi tehtäväksi myös kontaktin muodostamisen lapseen.

X2: Mm. No kyl tulkin tehtävänä siinä on kuitenkin se et hänen pitää saada se kontakti siihen lapseen. Et mä järjestän yleensä semmosen pienimuotoisen leikkitehtävän tai semmosen mis he voi vähän niinku tutustua toisiinsa ---.

Rooleihin liittyväksi haasteeksi osa haastateltavista mainitsi, että toisinaan tulkit asettuvat oman roolinsa ulkopuolelle korjaamalla tuloksia, antamalla neuvoja tai vinkkejä vanhemmille sekä arvioimalla tai arvostelemalla testien eettisyyttä tai puolestaan vanhempien kykyä ymmärtää keskustelun sisältöä. Tällaisten roolirajojen ogelmatilanteiden kerrottiin kuitenkin olevan harvinaisia.

X7:--- joskus oon joutunu semmoseen hankalaan tilanteeseen että tulkki alkaa kesken sen tilanteen kun lapsikin on paikalla niin tavallaan niinku arvioimaan sitä tai arvostelemaan että miks tällasta ei pitäis tehdä ja miks tää on lapselle väärin ja miten lapsi ei tällasta voi tietää ja näit ei sais tällä tavalla arvioida ja et se on ihan väärä tilanne ja paikka että.

X11: Viime viikolla oli semmonen mun mielestä tosi inhottava tilanne että tulkki rupes niin kun arvioimaan ja analysoimaan sitä et mitä asiakas ymmärtää mikä mun mielestä ei oo tulkin tehtävä. --- Mutta tämmöset tilanteet on tosi harvoja kylä, et pääosin mun mielestä menee kyllä.

Moni haastateltava mainitsi haasteeksi, etteivät kaikki tulkit suostu tulkkamaan kirjoitettua kieltä. Erilaisia testilomakkeita käytettäessä tai vanhempien haastattelussa esitietoja kerätessä osa tulkeista oli kokenut kirjoitetun kielen kääntämisen olevan rooliin kuulumatonta työskentelyä. Haastateltavat kertoivat tämän olevan harvinaista, mutta totesivat tulkin ammattiroolin hämärtyvän tässä hieman. Puheterapeutin työssä testilomakkeiden käyttäminen on välttämätöntä, ja haasteltavat toivoivat tulkin suostuvan kääntämään myös kirjoitettua materiaalia. Osa tutkittavista oli antanut testimateriaalit myös etukäteen tulkkien silmäiltäviksi.

X11: Yks tulkki kieltäyty kääntämästä testiä. Et se hän sano suoraan että, että minä oon niinku tulkkamassa ja minä en niinku että ku on puheen ymmärtämisen testi ja en voinu sitä sit lapselle eka sanoo suomeksi ja että tulkki olis sen sitte kääntäny siinä sitte tuota se oli muistaakseni arabian kielen tulkki ---, et sitte ois tulkki sanonu sen arabiaksi. Ja sitte mä annoin tietenki sen testilomakkeen ja tiedän kyllä että tämä tulkki käy puheterapiatilanteissa, on käyny aikasemminki, et se ei ollu hänelle varmastikaan ensimmäinen kerta. Ja pyysin häntä sitte et hän ois luku ne, ja hän sitte kieltäyty siitä.

X8: Kyl mä saatan ottaa niinku 15 minuuttia aikasemmin tulkin ja sit käydä läpi ne mitä me tehään siinä. Ja mä voin antaa ne haastattelu- tai ne testilomakkeet tulkkille siinä vaiheessa luettavaksi ---.

7.4 Teema 3: Kielen ja kulttuurin kääntäminen

Haastateltavat kertoivat lapsen suoran arvioinnin tulkin avulla olevan selvästi vanhempien haastattelua haastavampaa. Osa heistä oli luopunut lapsen äidinkielen testaamisesta kokonaan, ja osa käytti standardoitujen testien sijaan pelkkää havainnointia tai testiä mukailevia arviointimenetelmiä. Testinomaisesti he olivat saattaneet arvioida tulkin avulla esimerkiksi testeissä esiintyvien suomenkielisten lauseiden tasoisia lapsen äidinkielen lauseita, jotka toimivat käännetyssä kielessä paremmin. Yleisimmin haastateltavat mainitsivat tekevänsä tulkin avulla lapsen äidinkielen sanavaraston kartoitusta. Tätä osa haastatelluista oli tehnyt myös vanhempien avustuksella.

X10: --- mä en kaiken kaikkiaan tee kauheen usein testauksia just pienimpien kanssa varsinkaan koska mä jotenki koen itse ne niin monimutkaisiksi tilanteiksi että yritän sitte odotella että vähän isompana, johon tietysti myös liittyy sitä monimutkasuutta. --- Jotenki mä ajattelin ite että ne tulkatut testaukset on semmonen keino jota niin kun tilanteen pakottamana käytämme mutta toivottavasti meille kehittyisi näitä arviointimenetelmiä.

X12: Joo ja mä en ylipäätänsä enää, mä olen luopunut oikeestaan kokonaan testien tekemisestä tulkin välityksellä.

Haastateltavat mainitsivat tulkin kanssa tehtyjen arviointien olevan aina enemmän tai vähemmän suuntaa-antavia, eikä niistä voida vetää täysin luotettavia tuloksia standardoitujen pisteytysten puutteen vuoksi. Suomenkielisissä testeissä ilmenee haastateltavien mukaan puutteita suomenkielisiäkin lapsia testattaessa, ja kaksikielisten kanssa nämä haasteet korostuvat entisestään. Kuitenkin haastatellut puheterapeutit totesivat jonkinlaisen pisteytyksen olevan usein tarpeen, sillä tärkeintä on hahmottaa, ilmeneekö pulmaa ylipäänsä, ei niinkään sitä, miten paljon ikätasoa jäljessä lapsi on. Raakapisteytyksen oli havaittu hyväksi myös seuranta-arvioita tehdessä.

X3: Mut et kyllä mä niinku pisteytän ne. Ihan senkin takia että useinhan me tehdään seuranta-arviota. Mut et jos tai yleensäkin siinä jos äidinkieltä testataan niin mun tavoitteena on saada tietää vaan että onko siinä pulmaa vai ei.

Testit ovat haastateltavien mukaan usein hyvin kielisidonnaisia, ja kaksikielisen lapsen kanssa niitä tehdessä ilmenee usein haasteita kieliopillisten rakenteiden ja sanaston kääntymisessä toiselle kielelle. Haastateltavat mainitsivatkin, että tulkin olisi hyvä kommentoida, jos jokin asia tai sana ei ole järkevästi käännettävissä. Moni tulkki oli näin toiminutkin, ja osa haastatelluista puheterapeuteista oli oppinut, millaisia rakenteita ja sanoja kussakin kielessä voidaan vaatia.

X3: Tai just vaikka se yks somalin kielen tulkki mä yritin tehdä tota ITPA:n auditivista järkeilyä ja sit se tyssäsi siihen kohtaan kun siinä on se kysymys että ”käsissä on sormet jaloissa on ...”. Ja sit se nosti vaan katseen siitä paperista silleen ”No meillä sormille ja varpaille on sama sana että kysynkö mä tän silti?”

X8: --- mä mietin et miten noi meidän testit niinku kääntyy toisille kielille et minkähänlaisia lauseita sieltä tulee. Esimerkiks ne Reynellin et ”härkää ajetaan” ja ”hevonen joka ei ole aidan tällä puolella” et miten ne käännetään et.

Haastateltavat mainitsivat, miten tärkeää tulkkien olisi tarkasti noudattaa kunkin testin protokollaa sekä puheterapeutin ohjeistusta. Moni heistä mainitsi ohjeistavansa tulkkeja etukäteen kunkin testin tekemisessä ja antavansa lomakkeet tulkin luettavaksi ennen testitilannetta. Osa myös kertoi tilanteessa kontrolloivansa tulkkausta niin, että saattoi antaa tulkille lisäohjeita tilanteen niin vaatiessa. Esimerkiksi eleiden käytöstä haastateltavat olivat välillä joutuneet huomauttamaan, sillä eri kulttuureja edustaville tulkeille nonverbaali kommunikointi saattoi olla luonnollinen tapa, jota ei kuitenkaan testitilanteessa toivottu.

X5: Nii ja sitte vaikka sanoo tulkille et ei saa antaa mitään vihjeitä ja muuta mut se on hirveen tyypillistä kuitenkin siis melkein jokainen mun mielestä tekee sen et ku sanotaan et anna minulle omena ja harja ni he ojentaa sen käden. --- ku tulkin tehtävä tavallaan on tulkata ja saada se asia ymmärretyks keinolla millä hyvänsä et se kuuluu et he käyttää näitä eleitä ja muita ni sit voi olla joskus vaikeeta saada heidät ymmärtää et nyt täs on vaan niinku tää puhe et sitä lasta ei saa auttaa.

Osa haastateltavista totesi, että varsinkin äidinkielen puheen tuoton arviointi tulkin avulla saattaa olla usein haastavaa, jos lapsi on jo tottunut toimimaan puheterapeutin kanssa suomen kielellä. Tällaisessa tilanteessa toimiminen voi olla hänelle vierasta. Tällöin haastateltavat mainitsivat, että jää helposti epäselväksi, eikö lapsi osaa esimerkiksi nimetä sanoja kotikielellään vai onko kyse enemmän uskaltamisesta. Myös puheen ymmärtämisen arviointi koettiin tärkeäksi, ja useimmat haastatellut puheterapeutit mainitsivatkin aloittavansa arvioinnin usein sillä, sillä tällöin ehkä jännittävässäkin tilanteessa lapsen ei itse tarvitse tuottaa vielä puhetta.

X7: --- kun kielihäiriöisten lasten varsinki must näyttää et heidän on tosi vaikeeta jontenki vaihtaa sitä kieltä, et he on koko ajan niinku suomenkielisessä ympäristössä tavallaan nyt siellä. Sit yhtäkkiä pamahtaa paikalle joku tyyppi jonka kans pitäis puhua sit vaikka albaania ja sit mä vielä istun siinä. Josta hän tietää että suomea puhutaan.

Haastatteluista nousi esille myös kielen kehityksen kulttuurisidonnaisuus. Länsimaissa vanhemmat ovat tottuneita seuraamaan lapsen kehitystä melko tarkasti ja odottavat tiettyyn ikään mennessä tiettyjä kehitysaskelia. Toisissa kulttuureissa tämä ei välttämättä ole yhtä

selvää, ja voikin olla, että esimerkiksi vanhempien haastattelussa ei saada riittävästi tietoa lapsen varhaisesta kielen kehityksestä. Lisäksi myös poikkeavasti tai hitaasti kehittynyt kieli voi olla vaikeaa tulkata, ja osa haastateltavista miettikin, millä tavoin tulkki tuo esille lapsen kielen poikkeavat kielisidonnaiset rakenteet.

X7: Ehkä länsimaissa ollaan tottuneempia siihen että lapsen semmosia kehitysetappeja tavallaan tarkastellaan ja niistä luetaan kirjoista ja kaikki lehdet on pullollaan että. Et se on vaikee saada se tieto et saattaa olla että joku haastattelutilanne mikä vaan kestää ja kestää koska sitä asiaa kysyy viidellä eri tavalla ja siihen ei saa koskaan vastausta. Et aika usein se kieli nimenomaan on tosi vaikee käsittää että.

X12: Jos lapsi tuottaa lauseita omalla kielellänsä vaikka vajavaisesti, ni miten ihmisessä me voidaan olettaa et tulkki kääntää sen niinku suomeks vajavaisena? Se on mahdoton tehtävä. --- Koska suomen kielessä se vajavaisuus ilmenee todennäköisesti niinku päätteiden puuttumisena niinku sanataivutuksessa useimmiten mut että miten se voi ilmetä jossain kielessä missä sanataivutusta ei ole?

Haastateltavat toivat esille muutamia kulttuurisia tekijöitä, jotka saattavat vaikuttaa tulkattuun arviointitilanteeseen. Osa vastaajista kertoi huomanneensa tiettyjen kulttuurien edustajien olevan ”omilleen” lojaaleja ja ikään kuin puhaltavan yhteen hiileen. Tämä voi ilmetä esimerkiksi ylimääräisenä keskusteluna ja neuvojen antamisena vanhemmille sekä lapsen kehumisella ja kannustamisella silloinkin, kun siihen ei todellisuudessa olisi syytä.

X1: No sitte on ehkä joskus jotain tulkkeja jotka myös sit mielellään kehuvat sitä lasta hirveesti että hienosti osas ja hyvin meni vaikka ehkä puheterapeutista näyttää siltä että ehkä nyt ei ihan niin hienosti sitte mennykkää.

Osa haastateltavista toi esille tietyissä kulttuureissa saattavan esiintyä erilaisia kirjoittamattomia sääntöjä tai ”arvoeroja” eri heimojen välillä. Haastateltaville oli joskus tullut vastaan tilanteita, joissa tulkkauksesta oli jouduttu luopumaan tällaisten kulttuuristen tekijöiden takia. Osa perheistä myös saattoi etukäteen tuoda esille, ettei tietyn murteen tai heimon edustajaa saanut pyytää tulkiksi.

X3: Niin. Tai sitte jos on jotain tämmösiä heimoalueita joissa sitten tapana on että ei sitten rajoja ylitetä tai ja on jotaki vuosisatojen skismaa tai --- niin semmosta on joskus. Mut joskus perheet sanoo sit etukäteen että tän ja tän kielistä ei voi ottaa.

Joissakin kulttuureissa perheen asioista puhuminen vieraalle ihmiselle koetaan haastateltavien mukaan uhkaavaksi tai vääräksi. Perheellä saattaa olla omasta kotimaastaan epämieltyttäviä kokemuksia ja epäluottamuksen tunnetta viranomaisia kohtaan, ja tästä syystä tulkin käyttämiseen saatetaan suhtautua varauksellisesti. Myös vaitiolovelvollisuudesta heräsi

keskustelua, ja osa haastateltavista toi esille, etteivät perheet aina luota siihen, että tulkki pitää tiedot luottamuksellisesti itsellään.

X9: --- jotenki et perhe kokee et se on arka asia ja pelkää jotenki että vaik periaattees tietää et on luottamuksellista mut jos kuitenkin pelkää et se ei pysykää niiden neljän seinän sisällä ja sit toisaalta ehkä se että riippuen minkälaisesta maasta perhe on tulossa niin voi olla siis myös ihan viranomaisia kohtaan epäluottamusta.

Osa haastateltavista koki sukupuolierojen toisinaan vaikuttavan tulkkauksilanteeseen ja sillä olevan merkitystä, onko kyseessä nais- vai miestulkki. Tämän kerrottiin ajoittain näkyvän esimerkiksi siinä, että jotkut lapset vierastavat miestulkkia eivätkä saa luontevaa kontaktia. Tämän arveltiin ilmenevän varsinkin kulttuureissa, joissa vain äidit hoitavat lapsia. Toisinaan perheet olivat myös toivoneet esimerkiksi naistulkkia. Kuitenkin osa haastateltavista kertoi, ettei tulkin sukupuolella ole enää nykyisin merkitystä, vaan sukupuolierot ovat tasoittuneet ajan myötä.

X11: Ni mulle tuli semmonen että hän tulee varmaan aika sovinnisesta kulttuurista. Et hän oli miestulkki. Et mulle tuli sellanen oli että hän niinku arvostelee naista. Et mulle tuli semmonen sukupuoliroolien ero siinä.

X8: Sen mä oon huomannu että et sit taas somalialaiset lapset – tää on nyt sit kyl niin mutuu ja semmosta täysin mun subjektiivista, mut et must tuntuu että et lapset saattaa herkemmin pelätä miestulkkeja, somalialaiset lapset. Et onks se sitte jotain et ei oo niin tottunu vaik leikkimään miesten kanssa tai jotain.

Osa haastateltavista kertoi, että kulttuurieroista aiheutuneet haasteet olivat tasoittuneet vuosien myötä. Tulkit ovat pääasiassa ammattitaitoisempia ja tilanne on tuttu paitsi heille, myös enenevässä määrin perheille. Erityisesti puheterapeutit arvostaisivat tulkkeja, jotka ovat itse kaksikielisiä ja -kulttuurisia ja tuntevat molempien kulttuurien piirteet oman kokemuksen myötä.

X7: --- oon huomannu että on helpottanu. Et on vaikka jotku tietyt ryhmät jotka, miten mä nyt sanosin että on ollu joskus aikasemmin tosi hankalia --- ehkä joskus vaikka jotku somalitaustaset perheet ni heidän kans on ollu hankala. Ja toisaalta sitten niinku yhtäkkiä venäjänkieliset. Heidän kans on voinu olla tosi vaikeeta. Mut että tämmöset on helpottanu.

X12: Just ihan tuore esimerkki ihan uus semmonen vietnamin kielen tulkki nuori, hyvin nuori mies joka selvästi oli tämmönen hän on suomalainen ihminen! Ja kuitenkin hän on niinku vietnamilainen että vahvasti kaksikielinen ja kakskulttuurinen ihminen, että semmoset on ihania tulkkeja. Kyllä.

Haastateltavista moni mainitsi myös pienissä kieliryhmissä olevan tavallista, että perhe ja tulkki tuntevat toisensa. Tämä koettiin usein haasteeksi, sillä objektiivisuuden säilyttämi-

nen saattoi olla hankalaa, ja myös osa perheistä oli kokenut tuttuuden negatiivisena. Tiettyissä kieliryhmissä tuttuutta ei voitu kuitenkaan välttää, sillä ammattitulkkeja saattoi olla saatavilla vain yksi.

X5: --- Ja sitte se tota no sitte se tulkki ottiki ja tästä lähti ja äiti tuli tähän ja sitten sano siis ihan tällai että nyt toi ihminen on aiheuttanu tosi paljon pahaa heijän perheelle et tää on must varmaan niinku ainut tämmönen tilanne.

Toisaalta tietty tuttuus ja ystävällisyys nähtiin positiivisena, sillä tuttu tulkki saattoi tehdä tilanteesta hieman rennomman.

X2: Ja sit kauheen semmosta niinku mikä on tietysti ihan kivaki että on hyvät välit tulkin kanssa ja uskaltaa sanoa ja tälle ja kysyä ja kyseenalaistaa ja puhua ja kertoo oman mielipiteensä ni niin tota siinä mielessä.

Haastateltavien kanssa keskusteltiin myös kulttuuritulkkauksesta. Osa koki positiiviseksi, jos tulkki muokkasi tulkattavaa viestiä kulttuurille sopivaksi ja kertoi sen myös puheterapeutille. Tämä voi toimia esimerkiksi tilanteessa, jossa asiakkaan kulttuurissa ei ole totuttu puhumaan vammaisuudesta tai tiettyjä käsitteitä ei ole sopivaa käyttää.

X9: Niin sen mukaan et kun tietää sit siit kulttuurista ja toisaalta sit ehkä on asunu Suomes pitkään ja tietää et täällä on tietyl tavalla niin se voi joskus helpottaa kun sillon tulkki jos lisää jotakin niin hän yleensä sanoo sen sitte et ”anteeks nyt mä liisään tähän vähän jotakin et saanko selventää tätä asiaa”. --- Nii sillä tavalla ---mut et että kun sitte voi olla et joissakin kulttuureissa on tavallaan terve ja hullu – akselilla mennään ni se et sit osaa ehkä selittää et miten täällä.

7.5 Teema 4: Yhteistyön sujuvuus ja kehittäminen

Haastateltavat arvioivat puheterapeutin ja tulkin yhteistyön sujuvan lapsen arvioinnissa pääasiassa hyvin. Lähes kaikki arvioivat tulkkien olevan nykyisin myös melko kokeneita puheterapian tulkkauksessa. Niilläkin puheterapeuteilla, jotka olivat käyttäneet tulkkeja apuna myös standardoitujen testien tulkkauksessa, oli pääasiassa positiivisia kokemuksia, vaikka moni myönsikin testitilanteen tulkkauksen olevan haastavaa. Osa haastateltavista kertoi myös oman kokemuksensa karttuneen vuosien myötä niin, että he kokivat yhteistyön jo luontevaksi ja normaaliksi. Tämä oli myös madaltanut joidenkin puheterapeuttien omia vaatimuksia tulkin ja tulkatun tilanteen suhteen. Myös tulkkien ammattitaidon arvioitiin pääasiassa kehittyneen.

X12: Joo se tilanne, se on ihan luontevaa että. Kuuluu tähän työhön. Myönnän että en itsekään ole hirveen tarkka siis enää, että tavallaan omat kriteerit on laskenu tai et se on menny enemmän semmoseks --- et mä en osaa enää asettaa hirveen tarkkoi

vaatimuksia koska tän täytyy nyt vaan kelvata että. Et jotenki kuitenkin me saadaan sillä parempi tulos ku se et sitä tulkkia ei olis.

Moni haastateltavista toi kuitenkin esille, että tulkin käyttö on edelleen myös haasteellista ja aikaavievää. Tulkattu puheterapiatilanne on aina monimutkaisempi kuin yksikielisen lapsen ja perheen kanssa työskenneltäessä. Osa puheterapeuteista kertoi yhteistyön olevan ajoittain myös turhauttavaa. Tyypillisiksi haasteiksi mainittiin muun muassa toimivan vuorovaikutus- ja luottamussuhteen luominen. Tulkin koettiin joskus hankaloittavan luontevaa kontaktia varsinkin lapsen kanssa toimittaessa. Osa haastateltavista kertoi siksi toisinaan myös käyttävänsä vanhempaa tai isosisarusta tulkkina, jos koki tämän suomen kielen taidon riittävän hyväksi.

X2: No aika hyvin että ongelmatilanteita on lähinnä ne, et jos lapsi on vielä pieni että sillohan sen vieraan ihmisen eli sen tulkin käyttäminen on hyvin hankalaa enkä mä yleensä sitte otakaan et --- ainakin jos on alle kolmevuotias joskus alle nelivuotiaskaan ei pysty niinku vieraan ihmisen kanssa toimimaan samalla lailla kun jonkun tutun henkilön et sit tulee niin vaikee tilanne lapselle et ei se anna mitään.

X3: Mm. No niin siis ainahan se olis helpompaa jos se koska kyllähän se vanhempi sitten pystyy ihan eri tavalla analysoimaan myös sitä lapsen suomen kielen oppimista jos hän itse sen kielen osaa. Että kyllähän se antaa sitte taas siltäkin puolelta ihan älyttömän paljon enemmän tietoa kun se et se tulkki näkee sen lapsen puolta. Että en nyt sano että mä en toivois että niitä joutuu käyttämään mut et mä koen helpommaksi toimia sit sen vanhemman kanssa.

Haastateltavien mielipiteet vaihtelivat melko paljon siitä, mitä mieltä he ylipäätään ovat vanhempien läsnäolosta lapsen arviointitilanteessa. Osalle sillä ei ollut merkitystä, olivatko he tilanteessa kolmestaan lapsen ja tulkin kanssa, kun taas osa halusi ehdottomasti vanhempien siirtyvän huoneen ulkopuolelle. Muutamat kokivat vanhempien läsnäolon helpottavan tilannetta tai käyttivät vanhempaa jopa apuna tulkkauksessa.

X8: Joo mä pyrin laittaa vanhemmat tonne käytävälle siinä vaiheessa koska se mun mielestä hankaloittaa sitä tilannetta, et vanhemmat ku näkee et joku asia ei onnistu niin he selvästi ahdistuu siitä ja sit he yrittää niinku et ”no koita nyt uudestaan”---

X11: Mä ainaki joitaki semmosia perheitä mistä on ollu ennestään ja pidemmältä ajalta tai että on semmonen tuttavuus syntyny että on pystyny sanomaan että vanhemmat oikeesti puhuu hyvää suomea ja et tietää vähän heidän kielitaidostaan ni oon toiminu niiden vanhempien kanssa. Et he on pystyneet tekemään joitaki semmosia arviointeja, tietenkään se ei oo kauheen luotettavaa niinku ei välttämättä tulkkienkaan kanssa. Et eihän nää kauheen luotettavia arviointeja oo.

Osa haastateltavista mainitsi myös, ettei aina voinut täysin luottaa siihen, että tulkki tulkaa puheterapeutin puheenvuoron tarkasti asiakkaalle ja toisinpäin. Haastateltavat kertoivat

melko usein tulevan tilanteita, joissa tulkki tulkkaa alkuperäisen viestin niukasti tai selittää esimerkiksi vanhemmille lyhyesti kerrotun asian monisanaisemmin. Tällaiset tilanteet haastateltavat kokivat välillä ongelmallisiksi, sillä kieltä osaamattomana puheterapeuttien oli vain luotettava siihen, että tilanteen kannalta olennainen viesti välittyy molempiin suuntiin.

X2: --- välillä tuntuu että ne puhuu hirveen pitkästi selittää vanhemmalle ja kun mä oon ite sanonu aika lyhyesti ja sit mieltii et mitä se nyt sitte asia et se ehkä sitte li-säili tai jotain.

Kysyttäessä, millaisin keinoin yhteistyötä voitaisiin edelleen kehittää ja millaisin tavoin tulkkeja voisi informoida etukäteen paremmin siitä, mitä asioita puheterapiassa tulisi ottaa huomioon vastaukset olivat melko yhteneviä. Moni haastateltavista toi esille yhteistyökoulutukset, joita ainakin Vantaan kaupunki oli aiemmin järjestänyt. Tällaisissa koulutuksissa puheterapeutti oli informoinut tulkkeja siitä, mitä heidän tulisi ottaa huomioon saapuessaan tulkkamaan puheterapiaa. Osa haastateltavista olisi toivonut vastaavanlaista yhteistyötä enemmänkin. Myös muuta ryhmätyöskentelyä toivottiin lisää, ja myös tulkeilta toivottiin kommentteja siitä, mitä he toivoisivat vastaavasti puheterapeuteilta.

X2: Joo. Varmaan sitä koulutusta että ois enemmänki. Et siit on nyt tosiaa muutama vuos ku meillä oli semmosta että oli tulkki mejän koulutukses mukana ja sitte -- - Niin tuli just mieleen että olis vaikka semmosta ihan yhteistyö- et ryhmätöitä tai jotain sellasta ettei se oo vaan sitä et yks luennoi sieltä ja sitte kuunnellaan tai ei kuunnella. Ja sit ku on iso määrä ihmisiä niin sitä keskustelua ei välttämättä kauheesti siinä tuu mut jos olis tämmösiä et ois aina sitte sekä puheterapeutteja että tulkkeja.

Myös kirjallista ohjeistusta toivottiin lisää. Osa haastateltavista mainitsi, että toivoisi voinansa antaa testien ohjeita etukäteen tulkille tutustuttavaksi. Erilaisia kirjallisia ohjeita puheterapian sisällöstä ja lapsen arvioinnista toivottiin myös toimitettavan tulkkikeskukseen.

X8: Ehkä sinne tulkkikeskukseen vois lähettää myös jotain kirjallist materiaalia puheterapiasta. Me käännettiin --- pääkaupunkiseudun monikielipuheterapeuttien työryhmän kanssa niin semmosta esitettä puheterapiasta ni eri kielille. --- et mitä puheterapia on ja mitä siel tapahtuu hyvin lyhyesti semmonen sanottu. Ja tota niin esimerkiks se on yks semmonen minkä vois lähettää tulkkikeskukseen.

Kaupunkien puheterapeuttien keskuudesta on koottu erilaisia monikielisyystryöryhmiä, ja haastateltavat kokivatkin nämä toimiviksi. Osa haastateltavista toivoi, että näissä työryhmissä olisi mahdollista työskennellä myös tulkkien kanssa. Tällöin voitaisiin perehtyä vielä paremmin siihen, miten eri kieliä puhuvien ihmisten taitoja voidaan testata Suomessa käytössä olevilla arviointimenetelmillä.

X7: --- sit myöskin kerätä ehkä --- semmosten tulkkien porukka eri kielistä jotka olis erityisen kiinnostuneita tästä tän tyyppisestä ja myöskin sillai kielellisesti orientoituneita et pystyis vaikka niihin kielen rakenteisiin ja muihin ja sitte et vois ihan käydä niinku läpi tavallaan mejän olemassaolevia testejä että miten ne tavallaan soveltuu ja kääntyy eri kieliin ---.

Maahanmuuttajien määrän kasvaessa myös maahanmuuttajataustaisten tulkkien ja puheterapeuttien määrän toivottiin kasvavan. Kaksikielinen suomalaisen ja jonkin toisen maan kieleen ja kulttuuriin perehtynyt tulkki olisi haastateltavien mielestä erityisen ammattitaitoinen. Lisäksi kaksikielisten puheterapeuttien myötä myös testistö voisi kehittyä monikielisille asiakkaille sopivammaksi.

X7: Mut se tietysti mitä toivois niin olis että maahanmuuttajistaki nyt sitte hakeutuis tämmösille aloille ihmisiä opiskelemaan jatkossa et me saatais ihan oikeesti sen kielisiä tulkkeja.

M: Niin vai tarkoitatko puheterapeutteja?

X7: Kyllä. Nii ja miks ei toisaalta tulkkejakin koska sit vois ajatella että heillä on niinku lähtökohtasesti hyvä suomen kielen taito myös. Mut että erityisesti nyt ajattelisin just puheterapeutteja että olis hienoo jos olis. Ja ne vois olla just näistä kielistä mistä tarvitaan. Sit vois ajatella et vois jossain testikehittelyssäkin olla paljon sitte annettavaa.

Suurin osa haastateltavista kertoi kokonaisvaikutelman yhteistyöstä olevan varsin positiivinen. Moni toi kuitenkin esille tulkin käytön kuormittavuuden ja sen, että kaksikielisen lapsen tulkattu arviointi vie runsaasti enemmän aikaa kuin yksikielisen lapsen puheterapia. Osa haastateltavista kertoi asiakastavoitteiden olevan melko korkealla, ja samaan aikaan kaksikielisten asiakkaiden ja tulkin käytön määrä on kasvanut ja jatkaa kasvuaan.

X4: --- et kyl ne siin määrin kuormittavia on et just tää et jos puolet on suomalaisia ja puolet on niinku monikulttuurisii ni ei paljoo suurempaa niinku se prosentti en halua enempää koska kyl se on erilaista heidän kanssaan työskentely ku suomalaisten kanssa. Et vähän sillai kattoo et jos mul olis nyt vaikka sataprosenttisesti ulkomaalaistaustasia ni, ni se olis se kyl se olis liikaa.

X7: Niin kun sen tietää et se lopputulos palvelee niin kyl sen jaksaa tehdä mut et kyl lähän se tietysti resurssien näkökulmasta jos ajattelee et koko ajan tavallaan vaaditaan enemmän ja enemmän esimerkiksi suoritteita. Meillä pitäis ottaa koko ajan enemmän potilaita ja sit jos samaan aikaan kuitenkin monikielisten määrä lisääntyy ---.

Haastateltavat kuitenkin sanoivat oppineensa yhteistyöstä paljon. Keskustelusta nousi esille, etteivät puheterapeutit pärjäisi ilman tulkkien yhteistyötä ja olivat siksi kiitollisia siitä, että Kela myöntää tulkkipalveluita ja että tulkkeja on pääasiassa hyvin saatavilla. Moni

kertoi myös oppineensa tulkeilta paljon eri kielten rakenteista ja esimerkiksi siitä, millaisia rakenteita kyseisellä kielellä on mahdollista testata.

X6: Hirveen mielenkiintosta ja sit semmosta tosi tärkeätä aivan niinku hirveen tärkeätä. Et kyl se on mun mielestä tosi positiivista ja mut että joo et ei oo helppoo aina mutta.

X2: --- ja jutellaan siitä kielestä ylipäänsä et aika usein tulee sit pitkiäkin keskusteluja saattaa tulkki jos on niinku aikaa ni tulkki jää juttelemaan siit kielestä ja ja millanen se heijän kieli on ja millasii sanoja ja he on kyllä sillä lailla kiinnostuneita selvästi että ollaan niinku molemmat kiinnostuneita kielestä ---.

8 POHDINTA

8.1 Tulosten pohdinta

Suomalaista kaksikielisyystutkimusta on tehty vasta vähän, ja varsinkin puheterapeutin ja tulkin yhteistyön tutkiminen on varsin uusi aihealue. Tulkin yhteistyötä muiden terveydenhuoltoalan ammattilaisten kanssa on tutkittu aiemmin jonkin verran, ja kansainvälistä tutkimusta tulkin ja puheterapeutin yhteistyöstä on myös hiukan saatavilla (katso esim. Isaac, 2002; Fredman, 2006; Ottosson & Rebenius, 2007; Kaiser & Rautakoski, 2013). Koska maahanmuuttajien osuus väestöstämme on viime vuosikymmeninä kasvanut ja tulee edelleen kasvamaan, myös suomalainen tutkimus on tarpeellista kaksikielisten lasten osuuden kasvavaessa puheterapeuttien asiakasmäärissä (Latomaa, 2007b).

Tässä tutkimuksessa selvitettiin puheterapeutin ja tulkin yhteistyön toimivuutta kaksikielisen lapsen arvioinnissa. Tutkimuksessa haluttiin sekä kartoittaa jo toimivia käytäntöjä että selvittää, esiintyykö yhteistyössä toistuvia haasteita. Tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että pääkaupunkiseutulaiset puheterapeutit ovat melko tyytyväisiä tämänhetkiseen yhteistyöhön. Yhteistyössä ilmenee kuitenkin myös tyypillisiä haasteita, ja tutkimuksen tarkoituksena olikin kartoittaa lisäksi yhteistyön kehittämismahdollisuuksia.

Saatujen tilastotietojen mukaan kaksikielisten asiakkaiden määrä on viime vuosina kasvanut pääkaupunkiseudun puheterapeuttien vastaanotoilla. Vaikka muun Suomen kaksikielisten puheterapia-asiakkaiden määriä ei tiedetä, voidaan pitää todennäköisenä, että viime vuosien aikana lisääntynyt maahanmuuttajien määrä näkyy puheterapeuttien vastaanotoilla

eri puolilla Suomea (Tervonen, 2008; Suomen virallinen tilasto: Muuttoliike, 2014). Varsinkin alle 7-vuotiaiden vieraskielisten määrän on havaittu kasvaneen viime vuosina (Arkila ym., 2013), mikä näkyy myös Vantaan ja Helsingin monikielisten puheterapia-asiakkaiden määrissä. Kuten päiväkotienkin kaksikielisten asiakkaiden määrissä, myös puheterapeuttien asiakasmäärissä on nähtävissä alueellisia eroja, mikä saattaa vaikuttaa puheterapeuttien työnkuvaan sekä työn vaatimuksiin työpisteestä riippuen.

Siihen, miten puheterapeutit arvioivat yhteistyön tulkin kanssa sujuvan, näyttävät vaikuttavan tulkin ominaisuudet, ammattitaito ja tietämys puheterapiasta sekä ammattiroolien selkeys. Osittain tyytyväisyyteen ja näkemyksiin yhteistyön sujuvuudesta ovat yhteydessä myös puheterapeuttien oma työkokemus ja tietämys monikulttuurisuudesta sekä tulkin käytöstä (katso myös esim. Stow & Dodd, 2003; Ottosson & Rebenius, 2007; Härkönen, 2010). Kaiken kaikkiaan puheterapeutit näyttävät kokevan yhteistyön tulkin kanssa pääasiassa positiiviseksi. He ovat myös oppineet kertomansa mukaan tulkeilta paljon. Yhteistyön koetaan avaavan paljon mahdollisuuksia ja arvioinnin ilman tulkkia nähtään olevan jokseenkin mahdotonta. Puheterapeutit myös ymmärtävät tulkin työn haasteellisuuden, kun odotukset arviointitilanteessa ovat varsin korkeat. Puheterapeutit ovat pääasiassa tyytyväisiä tulkin saatavuuteen vaikkakin tietyille kielille on edelleen haastavaa saada tulkkia. Muualla Suomessa työskentelevien tulkkien määrästä ei ole tietoa, ja onkin mahdollista, että pääkaupunkiseudulla saatavuus on muuta Suomea parempaa.

Puheterapeutit näyttävät lähes poikkeuksetta olevan yksimielisiä siitä, että tulkin ja kaksikielisen perheen kanssa työskentely on aikaavievää ja kuormittavampaa kuin yksikielisen asiakkaan kohtaaminen (katso myös Stow & Dodd, 2003; Härkönen, 2010). Vaikuttaa siltä, että puheterapeuttien asiakastavoitteet on asetettu melko korkealle, ja työltä odotetaan korkeitakin tuloksia, mikä käytännössä tarkoittaa usein asiakasmäärien lisäämisen painetta. Tämä voi olla haastavaa silloin, kun puheterapeutin asiakkaana on suuri joukko kaksikielisiä lapsia, jolloin lasten kielelliseen arviointiin ja työn suunnitteluun vaaditaan runsaasti työaikaa. Puheterapeutteja näyttää mietityttävän, että mikäli kaksikielisten asiakkaiden määrä kasvaa edelleen, samojen tulos- ja aikataulutavoitteiden raameissa pysyminen tulee olemaan haastavaa. Kenties tulevaisuudessa olisi syytä pohtia, olisiko kaksikielisen lapsen arviointiin ja kuntoutukseen mahdollista käyttää enemmän yksikielistä lasta enemmän aikaa.

Tämän tutkimuksen asetelma oli hyvin samankaltainen kuin vuonna 2007 Göteborgissa tehty Ottossonin ja Rebeniuksen pro gradu -tutkielma. Ruotsalaiset haastattelivat työssään puheterapeuttien lisäksi myös tulkkeja, mutta heidän tutkimuksensa pyrki vastaamaan hyvin samankaltaisiin kysymyksiin kuin tämä tutkimus, ja myös tutkimusten tulokset näyttivät samansuuntaisilta. Tärkeimmiksi tulkin ominaisuuksiksi molemmissa tutkimuksissa havaittiin esimerkiksi hyvät vuorovaikutustaidot, toimivan kontaktin muodostaminen lapseen, neutraalissa roolissa pysyminen sekä analyttinen ote kieleen. Puheterapeutit arvostavat myös tulkin hyvää kielitaitoa ja ammatillista otetta niin Suomessa kuin Ruotsissakin.

Kun kyseessä on lapsen arviointitilanne, puheterapeutit vaikuttavat pitävän erityisen tärkeänä tulkin kykyä muodostaa luonnollinen kontakti lapseen (katso myös Ottosson & Rebenius, 2007). Lapsen kielen tulkkaminen voi toisinaan olla haastavaa, ja puheterapeutit ymmärtävät, miten tärkeää on antaa aikaa tulkin ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen syntymiseen. Sukupuolieroilla voi jossain määrin olla vaikutusta arvioitavan lapsen käytökseen tulkatussa arviointitilanteessa, sillä osa lapsista näyttää muodostavan luonnollisen kontaktin helpommin nais- kuin miestulkin kanssa. Kenties tätä ilmenee varsinkin silloin, kun lapsen omassa kulttuurissa on tyypillisempää viettää aikaa äidin kuin isän kanssa. Toimivan vuorovaikutuksen syntyyn vaikuttavat kuitenkin vielä olennaisemmin tulkin persoonana ja tapa olla tilanteessa läsnä. Ei näytä olevan yksiselitteistä ratkaisua sille, tuleeko tulkin olla puheterapiatilanteessa roolissaan neutraali vai saako tämä tuoda esille omia persoonallisia piirteitään (katso myös Merlini & Favaron, 2005; Hsieh, 2010). Joustavuuden ja tilanneherkkyyden voidaan nähdä olevan tulkin kanssa työskenneltäessä toivottua, sillä toisinaan puheterapeutit toivovat tulkkien ”kääntävän vain sen mitä sanotaan” ja toisinaan taas esimerkiksi keventävän tilannetta asiakkaan kanssa käydyillä luonnollisilla keskusteluilla. Toisinaan vaikuttaa myös olevan tulkkauksilanteen kannalta toimivaa, jos tulkki karsii viestistä keskustelun kannalta aiheettomiksi havaitsemansa ”rönsyilyt”.

Jotta tulkki voisi toimia arviointi- tai haastattelutilanteessa ammattimaisesti ja puheterapeutin toiveiden mukaisesti, ohjeistukseen ja tiedotukseen on varattava riittävästi aikaa. Myös aiemmissa tutkimuksissa on esitetty, että aikaa kollegiaaliselle keskustelulle ja selkeiden ohjeiden antamiselle olisi syytä varata ennen ja jälkeen varsinaisen tulkatun puheterapiatilanteen sekä sen aikana (Isaac, 2002; Stow & Dodd, 2003; Isaac, 2008). Puheterapeutit vaikuttavat toivovan, että tulkki esittäisi lisäkysymyksiä tai huomioita myös tulkkauksen aikana, mikäli jokin asia jää tilanteessa epäselväksi. Myös palautteenannon merkitys

ja puheterapeutin ja tulkin välinen keskustelu esimerkiksi arvioinnin sujumisesta nähdään tärkeäksi, mikä on noussut esille myös Ottossonin ja Rebeniuksen (2007) haastatteleminen puheterapeuttien ja tulkkien näkemyksistä. Riittävä kommunikointi ja molempien ammattilaisten valmistautuminen sekä toisen ohjeistaminen ovat luultavasti laadukkaan puheterapian ja kielellisen arvioinnin edellytyksiä. Jotta puheterapeutti ja tulkki voivat toimia tilanteessa asiakkaan kannalta parhaalla tavalla, on yhteistyön oltava sujuvaa ja joustavaa.

Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että toisinaan on hyödyllistä, jos tulkki käyttää tulkkausessaan kulttuuritulkkausta eli tulkkaa esimerkiksi puheterapeutin viestin kaksikielisen perheen kulttuuriin sopivalla tavalla (katso esim. Isaac, 2002; Ottosson & Rebenius, 2007). Myös pääkaupunkiseutulaiset puheterapeutit näyttävät ainakin jossain määrin toimivan tulkilta tällaista kulttuurista herkkyyttä, ja arvostavat tulkin taitoa muokata viestiä kulttuuriin sopivaksi. Koska puheterapeutti ei voi tuntea jokaista kulttuuria läpikotaisin (vrt. esim. Kritikos, 2003; De Lamo White & Jin, 2011), tulkin kulttuuriherkkyys ja ammattitaito voivat helpottaa kulttuuristen ominaisuuksien huomioimista. Puheterapeutti voi jossain määrin tutustua erilaisiin kulttuureihin esimerkiksi kirjallisuuden avulla, mutta on jokseenkin mahdotonta oppia tarkasti, millaisia ilmiöitä, arvoja ja kielikohtaisia piirteitä kussakin kielessä ja kulttuurissa esiintyy (Kritikos, 2003). Puheterapeutit myös kokevat tulkkaustilannetta seuraavien keskustelutuokioiden olevan hyödyllisiä, sillä tulkki voi tarjota ensiarvoista tietoa kyseisen kielen ja kulttuurin piirteistä, ja näitä tietoja puheterapeutit voivat hyödyntää myös myöhemmin samasta kulttuurista tulevan perheen kanssa toimissaan.

Haastateltujen puheterapeuttien mukaan vaikuttaa siltä, että tulkkien ammattitaito ja tietämys puheterapiasta ovat ainakin jossain määrin kehittyneet vuosien varrella. Useimmilla pääkaupunkiseudun puheterapeuttien käyttämisestä tulkeista on ollut aiempaa kokemusta puheterapian tulkkauksesta, mikä helpottaa yhteistyön sujumista. Tällöin esimerkiksi testilomakkeet ja arviointiprosessi ovat useimmiten tulkeille entuudestaan tuttuja. Tulkkien tietoisuuden mainitaan kuitenkin vaihtelevan suuresti, ja osa tulkeista on edelleen puheterapiatilanteeseen saapuessaan tilanteen kannalta noviiseja. Myös aiemmissa tutkimuksissa on tullut ilmi, että osa tulkeista ei täysin tiedä, mitä puheterapia on tai millaisia asioita arviointitilanteessa olisi otettava huomioon (katso esim. Stow & Dodd, 2003; Ottosson & Rebenius, 2007; Härkönen 2010). Vanhempien haastattelutilanteet ovat puheterapeuttien mukaan tulkeille useimmiten helpompia tilanteita kuin lapsen suora arviointi, ja haastatteluti-

lanteet vaikuttavatkin sujuvan pääsääntöisesti hyvin myös tulkattuina. Haastattelutilanteissa keskustellaan usein esimerkiksi lapsen varhaisvaiheista ja perheen arjesta, eikä kieltä tarkastella tilanteessa samalla tapaa kuin lapsen suorassa arvioinnissa. Kuitenkin sekä haastattelutilanteissa että lapsen testaamisessa esiintyy puheterapeuttien mukaan tyypillisiä haasteita, eikä esimerkiksi valmiiden testimateriaalien käyttö ole aina ongelmatonta. Tästä syystä puheterapeuttien on useimmiten käytettävä muita keinoja osana arviointia, ja esimerkiksi lapsen havainnointi ja dynaamiset arviointimenetelmät ovat olennaisessa roolissa.

Niin tässä kuin aiemmissakin tutkimuksissa nousee esiin, että lapsen ensikielen testaaminen tulkin avustuksella on haasteellista ja aikaavievää (katso esim. Stow & Dodd, 2003; Härkönen, 2010). Puheterapeutit kokevat haastavaksi, ettei kaksikielisille lapsille ole olemassa juuri heitä varten suunniteltuja arviointimateriaaleja, vaan yksikielisille käytettyjä testejä joudutaan soveltamaan kaksikielisen lapsen arvioinnin osana. Osa puheterapeuteista on siksi luopunut valmiiden testien käytöstä kokonaan ja hyödyntää muita, esimerkiksi dynaamisia menetelmiä (myös Härkönen, 2010; Arkkila ym., 2013). Myös kaksikielisen lapsen testausikä puhuttaa puheterapeutteja ja osa odottaa mielellään lapsen myöhempää ikää, jolloin arviointi on kenties helpompaa toimivamman kontaktin syntyessä. Myös aiemmissa tutkimuksissa on puhuttu siitä, missä iässä ja millä keinoin kaksikielisen lapsen ensikieltä ja toisaalta suomen kieltä voitaisiin luotettavimmin testata (esim. Salameh, 2003). On ehdotettu, että lapsen tulisi olla altistunut testattavalle kielelleen vähintään kaksi vuotta. Puheterapeutit ovat kuitenkin myös testaustilanteisiin pääasiassa tyytyväisiä niiden haasteellisuutta ja suuntaa-antavuutta unohtamatta. Härkösen (2010) tutkittavien mielipiteet tulkin välityksellä tehdyn testauksen onnistumisen todennäköisyydestä olivat negatiivisempia. Kenties tulkkauksen taso ja tulkkien tietämys puheterapiatilanteen vaatimuksista ovat kasvaneet neljän viime vuoden aikana. Kyse voi toki olla myös henkilökohtaisista näkemyseroista, ja koska molempien tutkimusten tutkittavajoukko oli melko pieni, ei tuloksia voida verrata toisiinsa muuten kuin suuntaa-antavasti.

Testien kielisidonnaisuudesta johtuen puheterapeutin on toisinaan vaikeaa tehdä päätelmiä lapsen kotikielen taidoista ilman tulkin apua (katso esim. Fredman, 2006; Bedore & Peña, 2008; Arkkila ym., 2013). Tulkin rooli koetaan tärkeäksi ja toisinaan välttämättömäksi. Tulkki joutuu usein tilanteeseen, jossa puheterapeutti pyytää tältä arviota lapsen kielitaidosta tai apua kielellisten piirteiden analysoinnissa tietäen tällaisen arvioinnin olevan tulkin roolin ulkopuolella (katso esim. Launonen, 2007). Myös tutkittavat kertoivat kysyvän-

sä mielellään tulkin mielipidettä tai apua lapsen kielen piirteitä arvioitaessa. Tulkit kuitenkin pääsääntöisesti näyttävät kokevan tällaisen kielen kommentoimisen olevan oman ammattitaitonsa ulkopuolella, eivätkä kaikki tulkit siksi mielellään anna analyysiä kielen rakenteista tai lapsen taidoista. Kuitenkin ne tulkit, jotka ovat erityisen kiinnostuneita kielestä ja jotka ovat toimineet puheterapiatilanteissa myös aiemmin, vaikuttavat kommentoivan lapsen kielellisiä taitoja toisia tulkkeja herkemmin (vrt. Ottosson & Rebenius, 2007). Näyttää siltä, että tulkin roolista keskusteltaessa on hyvin häilyvää, mitä tulkeilta missäkin tilanteessa odotetaan. Vaikuttaa siltä, että lisää kirjallista informaatiota tai vähintäänkin tulkkaustilannetta edeltäviä keskusteluja tarvitaan, jotta tulkit tietävät, mitä heiltä missäkin puheterapiatilanteessa odotetaan. Jossain määrin tulkkien toivotaan pysyvän roolissaan tiukkoina kertomatta omia mielipiteitään tai antamatta oman persoonansa tulla liikaa esille. Toisaalta puheterapeutit toivovat kysyessään tulkin neuvoa tämän vastaavaan kysymyksiin kielestä ja sen rakenteista. Tämä puheterapeutin toiveiden mukaan eteneminen vaikuttaa ilmentävän terveydenhuollon ja tulkkauksen hierarkkista rakennetta, jossa terveydenhuollon edustajan nähdään olevan tilanteen ”johtaja” (Isaac, 2002).

Puheterapeutit kokevat tulkkien kielitaidon edelleen jossain määrin haasteeksi. Suurin osa nykytulkeista on koulutettuja, ja heidän kielitaitonsa on riittävää, mutta varsinkin pienissä kieliryhmissä on toisinaan tyydyttävä heikompaankin tulkkauksen laatuun ammattitaitoisten tulkkien vähäisyyden vuoksi (katso myös. Stow & Dodd, 2003; Ottosson & Rebenius, 2007; Isaac, 2008). Kenties tulkkipäätösten lisääntyessä tulkkien ammattitaidon laatu tulee tasaantumaan ja myös harvinaisemmille kielille on jatkossa saatavilla ammattitaitoisia ja koulutettuja tulkkeja. Puheterapeutit toivovat tulkeilta vahvaa kaksikielisyyttä ja -kulttuurisuutta ja kokevat monikulttuuristen tulkkien kanssa toimimisen erityisen hedelmälliseksi.

Tulevaisuudessa puheterapeutit toivovat maahanmuuttajataustaisten henkilöiden kouluttamista myös puheterapeuteiksi. Puheterapeutin oma monikulttuurisuus voisi tehdä monikulttuurisen perheen kanssa toimimisesta luontevampaa (Kritikos, 2003). Suomessa työskentelee toki tälläkin hetkellä kaksikielisiä puheterapeutteja, mutta pääasiassa heidän työkielinä ovat suomi ja ruotsi tai suomi ja englanti. Tällöin on kyse länsimaisista kielistä, jolloin kulttuurit ovat väistämättä melko samankaltaisia. Kaksi hyvin erilaista kieltä ja kulttuuria hallitseva henkilö ymmärtäisi kenties paremmin kaksikielisen lapsen tarpeita ja osaisi ottaa myös perheen arvot ja toiveet huomioon lasta arvioidessaan ja kuntoutusta

suunnitellessaan yksikielisiä puheterapeutteja laajemmin. Kaksikielisten puheterapeuttien lisääntyessä myös tulkkauksen tarve kenties vähenisi, mikä toisinaan voisi helpottaa toimivan vuorovaikutussuhteen syntymistä puheterapeutin ja kaksikielisen lapsen tai perheen välillä.

Myös tulkkien näkemys kirjoitetun kielen tulkkauksesta näyttää vaihtelevan, ja osa onkin kieltäytynyt tästä kokiessaan sen olevan kääntämistä, ei tulkkauksesta (katso myös Ottosson & Rebenius, 2007). On mahdollista, että muissa asioimistulkkauksen tilanteissa tulkin rooli säilyy melko muuttumattomana, ja että puheterapiatilanteen työskentelymuoto on tulkeille tässä suhteessa hieman erilainen. Puheterapian toteutumisen ja lapsen arvioinnin kannalta on kuitenkin välttämätöntä, että myös kirjoitettua kieltä voidaan tulkata, sillä esimerkiksi puheen ymmärtämistä arvioitaessa on pulmallista, jos puheterapeutti joutuu sanomaan sanat ääneen ensin suomen kielellä. Osa tulkeista on kuitenkin varsin tottunut tulkkamaan myös kirjoitettua kieltä ja suostuu tähän ongelmitta. Puheterapeutit toivovat kuitenkin aiheesta myös lisää keskustelua, jolloin kirjoitetun kielen tulkkauksen ei tulisi tulkille tilanteessa yllätyksenä.

Puheterapeutit kokevat jokseenkin haastavaksi myös luottamussuhteen synnyttämisen työskennellessään kolmisin tulkin ja asiakkaan kanssa (katso myös Ottosson & Rebenius, 2007; Isaac, 2008; Brisset ym., 2013). Kun puheterapeutti ei puhu lapsen äidinkieltä ja käyttää apunaan tulkkia, hän ei tiedä, millaisia asioita tulkki lapselle tai tämän perheelle välittää. Tämä aihe tuntui mietityttävän kaikkia tutkittavia puheterapeutteja. Jo ennen haastattelutilanteita käydyt kollegiaaliset keskustelut pyörivät lähinnä juuri luottamusasian ympärillä. Keskusteltaessa tutkimuksen aiheesta muutamien muiden puheterapeuttien kanssa ennen aineiston keräämistä jokseenkin jokaiselle puheterapeutille tuli mieleen tulkkauksen luottamuksellisuus ja yhdenpitävyys. Puheterapeutit näyttävät pohtivan, voiko tulkkaukseen poikkeuksetta luottaa ja kokevat tärkeäksi, että viesti tulkataan melko sanatarkasti, mikäli ei toisin mainita (katso myös esim. Isaac, 2008; Brisset ym. 2013). Puheterapeutit kuitenkin tiedostavat tehtävän olevan tulkille haastava kielisidonnaisuuden ja kulttuuristen tekijöiden vuoksi.

Puheterapeutit näyttävät olevan hieman erimielisiä siitä, voiko vanhempaa käyttää tulkin roolissa vai ei. Osa haastateltavista ei halunnut lapsen vanhempien olevan lainkaan läsnä arviointitilanteessa kun taas osa heistä on käyttänyt vanhempaa mielellään tulkkina vuoro-

vaikutussuhteen helppouden vuoksi. Osa puheterapeuteista käyttää vanhempaa mielellään tulkkina erityisesti silloin, kun yhteistyösuhde perheen kanssa on jatkunut pidempään ja vanhempien suomen kielen taito on riittävä. Kuitenkin puheterapeutit ymmärtävät, että vanhemman tulkkamiin testituloksiin ei voida täysin luottaa, koska tällöin tulkkaukset eivät ole ammattimaista. Aiemmat tutkimukset korostavatkin, että tulosten luotettavuuden kannalta olisi hyödyllisintä, että tulkki olisi ammattilainen eikä esimerkiksi sukulainen (Stow & Dodd, 2003), mutta aina tämä ei ole mahdollista (Isaac, 2008).

Haastateltujen puheterapeuttien kokemuksen mukaan tiedonsaanti kaksikielisyydestä, monikulttuurisuudesta ja tulkin käytöstä logopedian koulutuksen aikana on ollut melko vähäistä tai olematonta. Suurin osa haastateltavista koki saaneensa hyvin vähän tietoa kaksikielisyydestä tai varsinkaan tulkin kanssa toimimisesta koulutusaikanaan ja oli perehtynyt aiheeseen vasta työelämässään. Myös aiempi tutkimus on nostanut esille kaksikielisten lasten puheterapiaan ja kulttuurien kohtaamiseen liittyvän koulutuksen puutteellisuuden (katso esim. Stow & Dodd, 2003; Ottosson & Rebenius, 2007; Härkönen, 2010; Kaiser & Rautakoski, 2013). Aiempi kirjallisuus kuitenkin korostaa monipuolisen kieli- ja kulttuuritiedon merkitystä, kun puheterapeutti työskentelee kaksikielisen perheen kanssa (katso esim. De Lamo White & Jin, 2011). Koska monikulttuurisen kompetenssin kehityksen tukeminen ei näytä ainakaan nykyisin kuuluvan olennaisesti logopedian koulutukseen, laadukkaan ja kulttuuriherkän puheterapiapalveluiden tarjoamisen tavoite ei voi tässä tilanteessa täysin toteutua. Kenties keskustelun lisääminen aiheesta korostaa koulutuksen lisäämisen merkityksellisyyttä.

Puheterapeutit näyttävät toivovan yhä enemmän yhteistyötä tulkkikeskuksen kanssa myös tulkattujen asiakastilanteiden ulkopuolella. Tiedottaminen molempiin suuntiin koetaan tärkeäksi (katso myös Hsieh, 2010). Molemminpuolinen tiedonanto sekä ennen asiakastilannetta että sen jälkeen on olennaista, mutta myös erillisiä ryhmätilanteita, joissa on mahdollisuus keskustella kiireettömästi testien kääntävyydestä ja eri kielten rakenteista, toivotaan. Kirjallisen puheterapiasta kertovan tietopakettien ja monipuolisen informaation jakamista pidetään tärkeänä, ja tiedotuksen lisäämistä edelleen toivotaan osana tulkkien tietoisuuden kasvattamista. Kaupunkien puheterapeuttien joukosta on koottu monikielisyystyöryhmiä ja myös nämä koetaan puheterapeuttien keskuudessa toimiviksi. Tällaisissa ryhmissä pohditaan ajankohtaisia teemoja kaksikielisiin asiakkaisiin sekä puheterapeutin ja tulkin yhteistyöhön liittyen. Myös tällaisen ryhmätyön puheterapeutit kokevat toimivaksi ja hedelmälli-

seksi. Työkokemus, kollegiaalinen tiedonjako ja kirjallisuuteen perehtyminen näyttävät olevan tärkeitä keinoja, joilla puheterapeutit ja tulkit voivat perehtyä yhteistyöhön ja kaksikielisyyden asettamiin piirteisiin (Isaac, 2008).

8.2 Menetelmän pohdinta

Tutkimuksen motivaatio nousi omasta mielenkiinnostani kaksikielisyyttä kohtaan sekä aiheeseen liittyvistä kollegiaalisista keskusteluista ja kirjallisuuteen perehtymisestä. Alalla toimivat, paljon kaksikielisiä asiakkaita kohtaavat puheterapeutit totesivat, ettei puheterapeuttien työtä kaksikielisten lasten parissa ollut juurikaan tutkittu, vaikka kaksikielisten puheterapia-asiakkaiden kohtaaminen on jo lähes jokapäiväistä. Olin perehtynyt kaksikielisyyteen vaihto-opinnoissani ja kiinnostunut siellä suorittamani kurssin ja opettajan kanssa käytyjen keskustelujen myötä erityisesti puheterapeutin ja tulkin yhteistyöstä. Aiheeseen lähemmin tutustuttuani halusin selvittää, kokevatko puheterapeutit yhteistyön toimivaksi, vai ilmeneekö yhteistyössä usein toistuvia haasteita, ja voisiko yhteistyötä edelleen kehittää.

Tutkimuksen tekeminen aloitettiin keväällä 2014 tutkimussuunnitelman laatimisella, ja alkuperäinen idea esiteltiin opiskelijakollegoille ja opettajille graduseminaarissa. Varsinaisen tutkielman tekeminen aloitettiin kirjallisuuskatsauksella, jonka pohjalta alettiin suunnitella tutkimusaineiston keräämistä sekä tutkimuskysymyksiä. Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui melko lyhyen mietinnän jälkeen temahaastattelu, ja haastatteluaineistot suunniteltiin analysoitavan sisällönanalyysin avulla.

Tutkimuksen aineistona olivat pääkaupunkiseudulla työskentelevien 12 puheterapeutin haastattelut, jotka kerättiin syksyllä 2014. Oletin 12 puheterapeutin antavan melko kattavan kuvan siitä, millaisia puheterapeuttien näkemykset puheterapeutin ja tulkin yhteistyöstä tällä hetkellä ovat. Tutkimusta suunniteltaessa tarkoituksena oli hankkia haastateltavaksi myös muutama tulkki, mutta käytännön syistä nämä jätettiin tutkimuksen ulkopuolelle. 12 puheterapeutin haastattelu vei runsaasti aikaa, ja tutkimusasetelma olisi helposti kasvanut liian suureksi, jos osana tutkimusta olisivat olleet myös tulkkien mielipiteet yhteistyön sujuvuuteen. Tällöin myös kirjallisuuskatsauksessa olisi tullut ottaa huomioon tulkkien näkökulma, jolloin tutkimus olisi helposti kasvanut pro gradu -työn laajuutta suuremmaksi.

Haastateltavat rekrytoitiin vain pääkaupunkiseudun puheterapeuttien joukosta. Tämä rajaus tehtiin pääasiassa logistisista syistä, sillä muussa tapauksessa aineiston keruu olisi vaatinut tutkijalta matkustamiseen käytettävää lisäaikaa. Pohdin, onko alueellisella rajauksella merkitystä tutkimustulosten kannalta, mutta valtaosa Suomen maahanmuuttajaväestöstä asuu pääkaupunkiseudulla (Arkkila ym., 2013), ja juuri tällä alueella työskentelevät puheterapeutit käyttävät tulkkia työnsä apuna aktiivisimmin. Toisaalta olisi ollut kiinnostavaa tehdä aiheesta koko Suomea kattava tutkimus, sillä kenties pääkaupunkiseudun ulkopuolella ainakin tulkkien saatavuus olisi näyttänyt erilaiselta. Kenties myös puheterapeuttien ajatukset yhteistyön sujuvuudesta olisivat vaihdelleet laajemmin, jos haastateltavana olisi ollut myös muualla Suomessa työskenteleviä puheterapeutteja.

Tutkimuksessa käytettiin teemahaastattelua, jonka kysymysrunko oli laadittu etukäteen mutta joka antoi tilaa vapaalle keskustelulle ja lisäkysymyksille. Teemahaastattelu on joustava haastattelumuoto, joka antaa tutkijalle mahdollisuudet muokata haastattelun kulkua tutkittavien ehdoilla (Hirsjärvi & Hurme, 2006). Teemahaastattelu sopi tähän tutkimukseen, sillä puheterapeuteilta saatiin melko samanlaisia vastauksia, mutta jokainen heistä toi kuitenkin esille myös omia kokemuksiaan ja esimerkkejään. Tutkimuksen aihepiiri on vasta vähän tutkittu, ja tällaiseen tutkimukseen teemahaastattelu oli sopiva valinta. Tiettyjen yksityiskohtaisten kysymysten sijaan tutkimus keskittyi laajemmin puheterapeutin ja tulkin yhteistyön tarkasteluun. Halusin selvittää tällä tutkimuksella erityisesti puheterapeuttien omia näkemyksiä melko laajasta teemasta.

Haastattelut toteutettiin pääasiassa puheterapeuttien työpaikalla, yksi tutkijan kotona ja yksi yliopiston kirjaston tiloissa. Kaikki asetelmat toimivat haastattelun kannalta hyvin. Helsingin yliopistolta lainattu ääninauhuri toimi kaikkien haastattelujen ajan moitteettomasti ja soveltui tutkimukseen. Aineistoa kertyi paljon, mikä työllisti tutkijaa litterointivaiheessa melko pitkäksi aikaa. Aineisto alkoi jossain määrin kylläntyä, eikä haastatteluja lisäämällä olisi tällaisella tutkimusasetelmalla luultavasti saavutettu lisähyötyä. Analysointivaiheessa suoritettu avainsanoihin luokittelu toimi tutkimuksen kannalta hyvin ja auttoi erityisesti teemojen kokoamisessa. Mekaanisen vaiheen jälkeen tulokset oli jokseenkin helppo saada esiin eri teemojen alla olevista aineistoista.

Haastatteluaineistoa voidaan pitää tutkimuksen kannalta riittävänä. 12 puheterapeutin haastattelut antoivat monipuolista tietoa aihepiiristä. Haastateltavien vastaukset olivat monipuolisia ja kattavia, eikä samanlaista aineistoa olisi saatu esimerkiksi kyselytutkimuksen avulla. Haastattelun lisähyötynä oli, että haastattelutilanteessa saatettiin esittää tarkentavia kysymyksiä ja puheterapeutit pystyivät kertomaan omakohtaisia kokemuksiaan työskentelystään kaksikielisen perheen ja tulkin kanssa. Osa huomioista tai esitetyistä kysymyksistä rajattiin tulosten raportoinnin ulkopuolelle, sillä kerättyä materiaalia oli tämän kokoiseen tutkimukseen nähden paljon. Tutkimuksen kannalta hedelmälliseksi koettiin erityisesti monipuoliset esimerkit, joita haastatellut puheterapeutit asiakastilanteistaan kertoivat. Näitä esimerkkejä oli mukava jakaa myös tutkimuksessa, ja ne toivottavasti havainnollistavat lukijan mielikuvaa kaksikielisten asiakkaiden ja tulkin kohtaamisesta.

Nyt tutkimusprosessin loppusuoralla taaksepäin katsoessa pohdin, olisiko haastattelukysymyksiä voitu muotoilla hieman toisin. Haastattelussa olisi kenties voitu keskittyä enemmän tulkin välityksellä tapahtuvan arvioinnin sisältöön. Teemahaastattelurunko kuitenkin suunniteltiin jo ennen ensimmäistä haastattelua, ja vaikka haastattelujen edetessä uusia ideoita syntyikin, tutkimuksen aihepiiriä ei haluttu liikaa muuttaa aineiston yhtenäisyyden säilyttämiseksi. Tarkemmin jäi tutkimatta, millaisia testejä puheterapeutit kaksikielisille lapsille tekevät ja erityisesti millaisia kielellisiä haasteita testit sisältävät. Tätä on aiemmin tutkinut Härkönen (2010). Tutkimuksen kirjallisuuskatsauksen kannalta oli haasteellista rajata kysymyksiä niin, että niiden tueksi löydettiin sopivaa teoriataustaa. Aihepiiri on aiemmin vain vähän tutkittu, eikä varsinkaan suomalaista tutkimuskirjallisuutta ollut mahdollista juurikaan käyttää työn teoriapohjana. Tästä syystä tutkimuksessa käytetään melko toistuvasti tiettyjä kirjallisuusviitteitä, sillä esimerkiksi Ottossonin ja Rebeniuksen (2007) tutkimus oli ainut samankaltaisia kysymyksiä pohtiva alan tutkimus, johon tuloksia voitiin melko suoraan verrata.

Käsitteiden määrittely aiheutti ajoittain haasteita, sillä alan ammattilaiset tuntuvat nykyisin puhuvan enemmän monikielisyydestä kuin kaksikielisyydestä. Huomasin silloin tällöin itsekin käyttäväni termejä päällekkäin. Yhteneväisyyden vuoksi päädyin kuitenkin säilyttämään työn alkuperäisen nimekkeen sekä käyttämään pääasiassa kautta linjan termejä *kaksikielisyys* ja *kaksikielinen*. Haasteita oli myös käytettäessä termejä *kotikieli*, *perintökieli*, *äidinkieli* ja *vieras kieli*, sillä aina ei voida tarkkaan tietää, kuinka monta kieltä perheessä puhutaan ja missä järjestyksessä kielet on opittu. Ei voida olettaa esimerkiksi, että maa-

hanmuuttajataustaisella perheellä on käytössään vain yksi kotikieli ja perhe elää enemmistökielen eli suomen vaikutuksen alaisena. Perheessä saatetaan käyttää useampia kieliä, kun esimerkiksi vanhemmat voivat puhua keskenään ja lapsilleen arabiaa ja perheen vanhemmat lapset saattavat suosia kotonakin suomea. Näin ollen nuorimmat lapset saattavat kotonakin altistua useammalle kuin yhdelle kielelle, eikä tutkijoiden tai kliinisten ammattilaisten ole yksiselitteistä määritellä ja yleistää edellä mainittuja termejä.

8.3 Tutkimuksen logopedinen merkitys ja jatkotutkimusaiheita

Puheterapeutin ja tulkin yhteistyötä on tutkittu vasta vähän (katso esim. Isaac, 2002; Fredman, 2006; Ottosson & Rebenius, 2007; Kaiser & Rautakoski, 2013), eikä suomenkielistä tutkimuskirjallisuutta aiheesta ole vielä saatavilla. Tulkin ja terveydenhuoltoalan ammattilaisten yhteistyöstä on tehty jonkin verran tutkimusta, ja osin tätä tutkimustietoa voidaan hyödyntää myös puheterapiatilanteisiin soveltaen (Hsieh & Kramer, 2012). Kuitenkin puheterapiatilanteessa kielellä on kaksoismerkitys sen ollessa paitsi kommunikoinnin väline, myös tarkastelun kohde (Merlini & Favaron, 2005). Tästä syystä muun terveydenhuoltoalan tutkimuksia ei yksiselitteisesti voida soveltaa puheterapia-alaan. Tässä tutkimuksessa saatu tieto on tärkeää, jotta kaksikielisten asiakkaiden kanssa työskentelevät puheterapeutit voisivat laajentaa tietoaan tulkatusta puheterapiasta. Tutkimuksesta onkin tarkoitus kirjoittaa tieteellinen artikkeli alan ammatilliseen lehteen, jotta siitä saatu tutkimustieto olisi mahdollisimman monen puheterapeutin saatavilla.

Tulkki on toisinaan välttämätön apu kaksikielisen lapsen puheterapiassa, ja siksi tutkimuksia yhteistyön toimivuudesta kaivataan (Merlini & Favaron, 2005). Koska tässä tutkimuksessa haastateltiin vain 12 puheterapeuttia, voisi samaa tutkimusasetelmaa jatkossa laajentaa ja tehdä aiheesta isomman tutkimuksen. Kyseeseen voisi tulla kyselytutkimus, jonka pohjana olisi mahdollista käyttää tässä tutkimuksessa sekä Härkösen (2010) keräämää tutkimustietoa. Olisi myös hyödyllistä selvittää, millaisia näkemyksiä aiheesta on niillä puheterapeuteilla, jotka työskentelevät pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Olisi kiinnostavaa kartoittaa, millainen on tulkkien saatavuustilanne esimerkiksi Pohjois-Suomessa. Muutamat haastateltavista puheterapeuteista olivat aiemmin työskennelleet muilla paikkakunnilla, ja osa heistä epäili tulkkitalanteen olevan muualla Suomessa pääkaupunkiseutua heikompi. Jatkossa voitaisiin selvittää, vaikuttavatko alueelliset erot paitsi kaksikielisten asiakkaiden

määriin puheterapeuttien vastaanotolla, myös tulkkaustarpeeseen ja tulkkien ammattitaitoon tai työnkuvaan.

Lisäksi tutkimusta puheterapeutin ja tulkin yhteistyöstä voitaisiin laajentaa niin, että huomioitaisiin sekä puheterapeuttien että tulkkien mielipiteet. Muun muassa Ottosson ja Rebenius (2007) käyttivät tällaista tutkimusasetelmaa, jolloin tutkittavien joukko kokonaisuudessaan oli omaa tutkimustani pienempi, mutta kattoi puheterapeuttien lisäksi myös haastateltavat tulkit. Tällainen tutkimus olisi kenties mahdollista toteuttaa esimerkiksi ryhmähaastatteluna, jolloin tulkit ja puheterapeutit voisivat yhteistyössä miettiä, millaista työskentelyä tulkatessa puheterapiassa on, millaisia taitoja ja ominaisuuksia se vaatii, millaisia haasteita yhteistyössä kenties vielä esiintyy ja miten yhteistyötä olisi mahdollista kehittää.

Hyödyllistä olisi myös tutkia tarkemmin, millaisia arviointimenetelmiä puheterapeutit käyttävät kaksikielisiä lapsia arvioidessaan, varsinkin tulkin avustuksella. Tämän tutkimuksen mukaan puheterapeutit arvioivat tulkin välityksellä pääasiassa lapsen sanavarastoa ja jossain määrin puheen ymmärtämisen taitoja. Mielenkiintoista olisi selvittää tarkemmin, mitkä testit ja millaiset muut arviointimateriaalit ovat käännettävissä kielestä toiseen ja mitä vaihtoehtoisia arviointitapoja puheterapeutit kenties tulkkien avulla käyttävät (vrt. Härkönen, 2010). Lisäksi tässä tutkimuksessa ilmeni, että osa haastatelluista puheterapeuteista käyttää apunaan toisinaan mieluummin tulkin sijasta lapsen vanhempaa. Tätä asetelmaa olisi kiinnostavaa tutkia lisää ja vertailla esimerkiksi, millaisia haasteita vanhempien läsnäolo ja tulkkina toimiminen kenties arviointitilanteelle asettavat suhteessa ammattitulkin kanssa tehtävään yhteistyöhön.

Ylipäänsä suomenkielistä tutkimusta kaksikielisestä kielenkehityksestä ja Suomessa asuvista maahanmuuttajataustaisista kaksikielisistä lapsista tarvittaisiin lisää. Osa tämän tutkimuksen haastatelluista toi esille toivovansa kaksikielisille suunnattujen testien kehittyvän, ja jotta näin tapahtuisi, aiheesta tulisi tietää vieläkin enemmän. Laajempia tutkimuksia arvioinnin kielisidonnaisuudesta ja sen myötä eri kielipareille (kuten suomi-somali) tarkoitettuja testimateriaaleja kaivattaisiin puheterapiakentälle tulevaisuudessa. Koska monikulttuurisuus ja kaksikielisyys ovat ympäri Suomea ja varsinkin pääkaupunkiseudulla lähes jokapäiväisiä ilmiöitä myös puheterapeuttien vastaanotolla, juuri näihin asiakkaisiin liittyvää tutkimusta ja materiaalia tarvittaisiin lisää.

LÄHTEET

- Abutalebi, J., Tettamant, M. & Perani, D. (2009). The bilingual brain: Linguistic and non-linguistic skills. *Brain & Language*, 109; 51–54.
- Arkkila, E., Smolander, S. & Laasonen, M. (2013). Monikielisyys ja kielellinen erityisvaikeus. *Duodecim*, 129, 200–207.
- Bassetti, B. & Cook, V. (2011). Relating language and cognition: The second language user. Teoksessa V. Cook & B. Bassetti (toim.), *Language and bilingual cognition* (s. 143–190). New York: Psychology Press.
- Bedore, L.M. & Peña, E.D. (2008). Assessment of bilingual children for identification of language impairment: Current findings and implications for practice. *The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 11:1, 1–29.
- Bialystok, E. (2001). Metalinguistic aspects of bilingual processing. *Annual Review of Applied Linguistics*, 21, 169–181.
- Bloomfield, L. (1933). *Language*. London: George Allen & Unwin.
- Bornman, J. & Launonen, K. (2005). Monikulttuurinen kompetenssi ja sen vaikutukset puheterapiatyöhön. *Puhe ja Kieli*, 25(4), 243–255.
- Brisset, C., Leanza, C. & Laforest, K. (2013). Working with interpreters in health care: A systematic review and meta-ethnography of qualitative studies. *Patient Education and Counseling* 91, 131–140.
- Christophersen, P. (1948). *Bilingualism*. London: University College, Ibadan, Nigeria.
- Cook, V. (2002). Background to the L2 user. Teoksessa V. Cook (toim.). *Portraits of the L2 user. Second language acquisition 1* (s. 1–28). Clevedon; Buffalo: Multilingual Matters.
- De Lamo White, C. & Jin, L. (2011). Evaluation of speech and language assessment approaches with bilingual children. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 46(6), 613–627.
- Dewale, J.-M. (2007). Becoming bi- or multi-lingual later in life. Teoksessa P. Auer & L. Wei (toim). *Handbook of multilingualism and multilingual communication* (s. 101–130). Berlin: Walter de Gruyter.
- Dufva, H. & Pietikäinen, S. (2009). Moni-ilmeinen monikielisyys. *Puhe ja Kieli*, 29(1), 1–14.
- Englund Dimitrova, B. (1991). *När två samtalar genom en tredje. Interaktion och ickeverbalt kommunikation i medicinska möten med tolk*. Stockholm: Stockholms universitet, Centrum för tvåspråkighetsforskning.

- Finlex, verkkojulkaisu. (2014). *Suomen perustuslaki*. Haettu 4.12.2014 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P17>.
- Fredman, M. (2006). Recommendations for working with bilingual children – Prepared by the Multilingual Affairs Committee of IALP. *Folia Phoniatica et Logopaedica*, 58, 458–464.
- Genesee, F. (2002). Portrait of the bilingual child. Teoksessa V. Cook (toim.). *Portraits of the L2 user. Second language acquisition 1*. (s. 170–196). Dublin: Trinity College.
- Genesee, F., Paradis, J. & Crago, M. (2004). *Dual language development & disorders*. Baltimore: Paul H. Brooks.
- Grosjean, F. (1982). *Life with two languages. An introduction to bilingualism*. Cambridge: Harvard University Press.
- Grosjean, F. (1989). Neurolinguists, beware! The bilingual is not two monolinguals in one person. *Brain and Language*, 36, 3–15.
- Grosjean, F. (2008). *Studying bilinguals*. New York: Oxford University Press.
- Harley, T. (2008). Bilingualism and second language acquisition. Teoksessa Harley, T. *The psychology of language: from data to theory*. (s. 153–163). New York: Psychology Press. Third Edition.
- Hirvonen, M. (2014). Tulkkauksen ja monikielisyyden arkea tamperelaisessa kielimaisemassa. *Puhe ja Kieli*, 34:3, 139–143.
- Hoffman, C. (1991). *An introduction to bilingualism*. London: Longman.
- Hoffman, C. (2001). Towards a description of trilingual competence. *The International Journal of Bilingualism*, 5(1), 1–17.
- Hofstede, G. *National Culture Dimensions*. Haettu 17.03.2014 osoitteesta <http://geert-hofstede.com/dimensions.html>
- Hsieh, E. (2010). Provider-interpreter collaboration in bilingual health care: Competitions of control over interpreter-mediated interactions. *Patient Education and Counseling* 78, 154–159.
- Hsieh, E. & Kramer, E.M. (2012). Medical interpreters as tools: Dangers and challenges in the utilitarian approach to interpreters' roles and functions. *Patient Education and Counseling* 89, 158–162.
- Håkansson, G., Salameh, E-K. & Nettelbladt, U. (2003). Measuring language development in bilingual children: Swedish-Arabic children with and without language impairment. *Linguistics* 41-2, 255–288.

- Hänninen, J. & Salmela, M. (2014). *Kielten melske täyttää tarhan – Vieraskielisten lasten määrä vaihtelee rajusti asuinalueittain pääkaupunkiseudulla*. Helsingin Sanomat, 19.8.2014. Haettu 4.2.2015 osoitteesta <http://www.hs.fi/paivanlehti/19082014/kaupunki/Kielten+melske+t%C3%A4ytt%C3%A4%C3%A4+tarhan/a1408338308716>.
- Härkönen, R. (2010). *“Pitää mennä aina sinne juurille” – Monikielisen ja -kulttuurisen lapsen kielellinen arviointi Suomessa*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Isaac, K.M. (2002). What about linguistic diversity? A different look at multicultural health care. (2002). *Communication Disorders Quarterly*, 22:2, 110-113.
- Isaac, K.M. (2008). Managing linguistic diversity in the clinic: Interpreters in speech-language pathology. Teoksessa M.J. Ball & J. Wiley & Sons. *Clinical sociolinguistics*. (s. 266–280).
- Kaiser, E. & Rautakoski, P. (2013). Monikielisten lasten puheterapeuttinen tutkiminen Suomessa. *Puheterapeutti*, 1, 23–26.
- Keenan, G.M., Cooke, R. & Hillis, S.L. (1998). Norms and nurse management of conflicts: Keys to understanding nurse-physician collaboration. *Research in Nursing and Health*, 21, 59–72.
- Kohnert, K. (2010). Bilingual children with primary language impairment: Issues, evidence and implications for clinical actions. *Journal of Communication Disorders*, 43, 456–473.
- Kohnert, K., & Bates, E. (2002). Balancing bilinguals II: Lexical comprehension and cognitive processing in children learning Spanish and English. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 45, 347–359.
- Korkman, M., Stenroos, M., Mickos, A., Westman, M., Ekholm, P. & Byring, R. (2012). Does simultaneous bilingualism aggravate children’s specific language problems? *Acta Paediatrica (101)*, 946–952.
- Korpilahti, P. (2007). Lapsen monet reitit kaksikieliseksi – haasteita ja mahdollisuuksia. Teoksessa S. Latomaa (toim.). *Oma kieli kullaa kallis. Opas oman äidinkielen opetukseen*. (s. 26–35). Opetushallitus.
- Korpilahti, P. (2010). Kaksikielisyys ja kielihäiriöt. Teoksessa P. Korpilahti, P. Aaltonen & M. Laine (toim.), *Kieli ja aivot* (s.146–151). Turun yliopisto.
- Kritikos, E.P. (2003). Speech-language pathologists’ beliefs about language assessment of bilingual/bicultural individuals. *American Journal of Speech-Language Pathology (12)*, 73–91.
- Kunnari, S. (2014). Uusia tutkimusmenetelmiä yksi- ja monikielisten lasten kielellisen erityisvaikeuden tunnistamiseen. Teoksessa S. Stolt, R. Takkinen, L. Kääntä & A.-K. Tolonen (toim.), *Ajankohtaista lapsen kielestä: 46* (s. 10–19). Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistys ry:n julkaisuja.

Kütük, H. & Badawieh, M. (2007). Miten kulttuuria ja kulttuurien vertailua opetetaan? Teoksessa S. Latomaa (toim.). *Oma kieli kullaan kallis. Opas oman äidinkielen opetukseen* (s. 26–35). Opetushallitus.

Lanza, E. (2007). Multilingualism and the family. Teoksessa P. Auer & L. Wei (toim.). *Handbook of multilingualism and multilingual communication* (s. 45–67). Berlin: Walter de Gruyter.

Latomaa, S. (2007a). Kotikielestä äidinkieleen ja kaksikielisyyteen. Teoksessa S. Latomaa (toim.), *Oma kieli kullaan kallis. Opas oman äidinkielen opetukseen*. (s. 26–35). Opetushallitus.

Latomaa, S. (2007b). Monikielinen Suomi monikielisessä Euroopassa. Teoksessa S. Latomaa (toim.), *Oma kieli kullaan kallis. Opas oman äidinkielen opetukseen*. (s. 179–186). Opetushallitus.

Launonen, K. (2007). Monikielisyyden haasteet kielihäiriöiden tunnistamisessa ja kuntoutuksessa. *Virittäjä*, 2, (240–243).

Launonen, K. & Klippi, A. (2009). Puheterapia kuntoutusmuotona. Teoksessa O. Aaltonen, R. Aulanko, A. Iivonen, A. Klippi & M. Vainio (toim.), *Puhuva ihminen – Puhetieteen perusteet* (s. 287–294). Helsinki: Otava.

Lehtonen, M. (2010). Kaksi kieltä yksissä aivoissa – kaksikielisyyden hermostollinen perusta. Teoksessa P. Korpilahti, P. Aaltonen & M. Laine (toim.), *Kieli ja aivot* (s.152–161). Turun yliopisto.

Lindholm, L., Manninen, A. & Nieminen, A. (2007) Monikielinen lapsi puheterapeutin asiakkaana. *Virittäjä*, 2, 244–248.

MacLeod, A., Fabiano-Smith, L., Boegner-Pagé, S. & Fontolliet, S. (2012). Simultaneous bilingual language acquisition: The role of parental input on receptive vocabulary development. *Child Language Teaching and Therapy*, 29(1), 131–142.

McLaughlin, B. 1978. *Second-language acquisition in childhood*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum.

Merlini, R. & Favaron, R. (2005). Examining the “voice of interpreting” in speech pathology. *Interpreting*, 7:2, 263–302.

Montrul, S. (2011). ”Morphological errors in Spanish second language learners and heritage speakers”. *Studies in Second Language Acquisition* 33, 155–161.

Montrul, S. (2012). Is the heritage language like a second language? Teoksessa L. Roberts, C. Lindqvist, C. Bardel & N. Abrahamsson (toim.), *EUROSLA Yearbook Vol 12*, (s. 1–29). Amsterdam: John Benjamins.

Morris, M. & Korpijaakko-Huuhka, A-M. (2009). Kaksikielisten vanhempien kielten käyttö lapselle suunnatussa puheessa. *Puhe ja Kieli*, 29(1), 15–25.

Mäntylä, K., Pietikäinen, S. & Dufva, H. (2009). Kieliä kellon ympäri: perhe monikielisuuden tutkimuksen kohteena. *Puhe ja Kieli*, 29(1), 27–37.

Nieminen, L. (2014). Lukeminen toisella tai vieraalla kielellä – haaste oppijalle ja tutkijalle. Teoksessa S. Stolt, R. Takkinen, L. Kääntä & A.-K. Tolonen (toim.), *Ajankohtaista lapsen kielestä: 46* (s. 129–141). Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistys ry:n julkaisuja.

Oksanen, K. (2014). *Maahanmuuttajien asuinpaikan valinnan ratkaisee kolme syytä*. Helsingin Sanomat, 27.10.2014. Haettu 4.2.2015 osoitteesta <http://www.hs.fi/kaupunki/a1414385775673>

Ottosson, S. & Rebenius, M. (2007). *Logopeders och tolkars upplevelser av sitt samarbete – en kvalitativ intervjuaserad studie*. Göteborgs universitet. Sahlgrenska Akademin.

Paradis, J. (2007). Early bilingual and multilingual acquisition. Teoksessa P. Auer & L. Wei (toim). *Handbook of multilingualism and multilingual communication*. Berlin: Walter de Gruyter, 15–44.

Paradis, J., Crago, M., Genesee, F. & Rice, M. (2003). French-English bilingual children with SLI: How do they compare with their monolingual peers? *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 46 (1), 113–127.

Peltola, M. (2010). Kaksikielisuuden eri tasot - äänneiden omaksuminen ja oppiminen. Teoksessa P. Korpilahti, O. Aaltonen ja M. Laine (toim.), *Kieli ja aivot* (s.163–167). Turun yliopisto.

Romaine, S. (1995). *Bilingualism*. Oxford: Blackwell. Second Edition.

Roseberry-McKibbin, C. A., & Eicholtz, G. E. (1994). Serving children with limited English proficiency in the schools: A national survey. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 25, 156–164.

Rothweiler, M. (2007). Multilingualism and specific language impairment. Teoksessa P. Auer & L. Wei (toim), *Handbook of multilingualism and multilingual communication*. (s. 229–246). Berlin: Walter de Gruyter.

Rothweiler, M., Chilla, S. & Clahsen, H. (2012). Subject verb agreement in specific language impairment: A study of monolingual and bilingual German-speaking children. *Bilingualism: Language and Cognition*, 15, 39–57.

Royal College of Speech And Language Therapists (RCSLT), (1996). *Communicating Quality 3* (London: RCSLT).

Salameh, E-K. (2003). *Language impairment in Swedish bilingual children - epidemiological and linguistic studies*. Lund: Department of Logopedics and Phoniatrics, Lund University.

Sánchez, L. (2006). Bilingual/second-language research and the assessment of oral proficiency in minority bilingual children. *Language Assessment Quarterly*, 3(2), 117–149.

Silvén, M. (2010). Lapsen kaksikielinen varhaiskehitys. Teoksessa P. Korpilahti, P. Aaltonen & M. Laine (toim.), *Kieli ja aivot* (s.139–145). Turun yliopisto.

Stow, C. & Dodd, B. (2003). Providing an equitable service to bilingual children in the UK: a review. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 38, 351–377.

Suomen Puheterapeuttiliitto ry, verkkojulkaisu (2014a). *Puheterapeuttien edunvalvonta*. Haettu 9.12.2014 osoitteesta <http://www.puheterapeuttiliitto.fi/fi/etusivu/>

Suomen Puheterapeuttiliitto ry, verkkojulkaisu (2014b). *Puheterapia*. Haettu 9.12.2014 osoitteesta <http://www.puheterapeuttiliitto.fi/fi/puheterapia/>

Suomen virallinen tilasto (SVT), verkkojulkaisu (2014). *Muuttoliike*. Haettu 7.5.2014 osoitteesta <http://www.tilastokeskus.fi/til/muutl/>

Suomen virallinen tilasto (SVT), verkkojulkaisu (2014). *Väestön ennakkotilasto*. Haettu 7.5.2014 osoitteesta <http://www.tilastokeskus.fi/til/vamuu/index.html>

Teiss, K. (2007). Varhaislapsuuden merkitys oman äidinkielen ylläpitämisessä ja kaksikieliseksi kehittymisessä. Teoksessa S. Latomaa (toim.). *Oma kieli kullankallis. Opas oman äidinkielen opetukseen* (s. 26–35). Opetushallitus.

Tervonen, M. (2008). Maahanmuutto ja uudet vähemmistöt. Teoksessa K. Häggman, M. Kuisma, P. Markkola, P. Pulma, R-L. Kuosmanen & R. Forslund (toim.), *Suomalaisen arjen historia (4) Hyvinvoinnin Suomi* (s. 264–271). Porvoo: Weilin+Göös.

Tilastokeskus, verkkojulkaisu (2014b). Vieraskielisten määrä ylitti ruotsinkielisten määrän. Haettu 7.5.2014. osoitteesta <http://www.tilastokeskus.fi/til/vamuu/index.html>.

LIITTEET

Liite 1: Haastattelun runko

Pro Gradu: Puheterapeutin ja tulkin yhteistyö kaksikielisen lapsen arvioinnissa - Haastattelututkimus

Miia Niemi, 013805551

Kyseessä on teemahaastattelu, mikä tarkoittaa sitä, että haastattelutilanteessa esitetyt kysymykset tulevat noudattelemaan tutkimuksessa valitsemaani teemaa, mutta haastattelutilanne ja haastateltava itse ohjaavat haastattelun etenemistä niin, että kysymysten sanamuodot saattavat muuttua ja lisäkysymyksiä voidaan teemahaastattelun luonteen mukaisesti tarpeen vaatiessa esittää.

Haastattelututkimuksen kysymykset

Peruskysymykset

1. Sukupuoli
2. Kauan olet toiminut puheterapeutina?

Käytäntöön liittyvät kysymykset

3. Arviolta kuinka suuri osuus tämän hetken asiakkaistasi on monikielisiä ja onko tässä osuudessa tapahtunut muutoksia työurasi aikana?
4. Minkä kielisiä tulkkeja olet käyttänyt puheterapiatilanteissa?
5. Miten tulkin tilaaminen puheterapiaan käytännössä etenee, ja onko eri kielisten tulkkien saatavuudessa ilmennyt eroja?

Puheterapeutin ja tulkin ammattitaidon kohtaamiseen liittyvät kysymykset

6. Ovatko tulkit mielestäsi etukäteen tietoisia siitä, millainen tilanne puheterapia on? (Mitä puheterapeutin ammattitaitoon kuuluu, mitä asiaa ovat kääntämässä?)
7. Miten tulkin ja puheterapeutin yhteistyö mielestäsi sujuu? Oletko huomannut joitakin tyypillisiä ilmiöitä tai haasteita?
8. Mikä tulkin tehtävä on siinä, että puheterapeutin ammatillinen työ onnistuu lapsen tavoitteiden mukaisesti?

9. Toivoisitko voivasi käyttää usein samaa tulkkiä, vai koetko tällä olevan merkitystä? Koetko voivasi vaikuttaa tulkin tilaamiseen?
10. Miten tulkkeja voitaisiin mielestäsi informoida etukäteen paremmin siitä, miten heidän tulisi toimia puheterapiassa? Millaisia neuvoja tai toivomuksia haluaisit itse esittää?
11. Millainen on hyvä tulkki?
12. Vaikuttavatko kulttuurierot mielestäsi tulkattuun tilanteeseen ja jos niin miten?

Liite 2: Suostumus- ja infokirje haastateltaville

Pro Gradu-tutkimus: Puheterapeutin ja tulkin yhteistyö kaksikielisen lapsen arvioinnissa

Tutkijan yhteystiedot:

Miia Niemi

Suostumus haastattelututkimukseen

Tämän Pro gradu-tutkimuksen tarkoituksena on selvittää ajankohtaisia näkemyksiä siitä, miten yhteistyö puheterapeutin ja tulkin välillä sujuu arvioidessa kaksi- tai monikielistä lasta. Arviointiin katsotaan kuuluvan sekä vanhempien haastattelutilanteet että lapsen suora kielellinen arviointi. Tutkimus toteutetaan haastattelemalla puheterapeutteja ja mahdollisesti puheterapiatilanteissa työskennelleitä tulkkeja. Kyseessä on teemahaastattelu, jonka avulla pyritään selvittämään yhteistyön tilannetta tällä hetkellä, sen mahdollisia haasteita sekä parannusehdotuksia tulevaisuudessa.

Taustatietoina haastattelussa tullaan kysymään sukupuoli sekä työuran kesto vuosina. Kaikki haastateltavan antamat tiedot käsitellään luottamuksellisesti ja niin, ettei yksittäisiä tietoja voida tunnistaa. Tämä varmistetaan antamalla haastateltavalle tutkimuskoodi. Kaikki haastatteluaineisto tullaan tuhoamaan työn valmistuttua.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja haastateltavana olen tietoinen siitä, että voin missä tahansa tutkimuksen vaiheessa halutessani vetäytyä pois tutkimuksesta, jolloin antamani tiedot hävitetään. Olen ymmärtänyt tutkimuksen tarkoituksen ja sen vapaaehtoisuuden ja suostun haastateltavaksi.

Allekirjoitus, paikka ja päivämäärä

Liite 3: Aineiston avainsanat koodauksen avuksi

#työurankesto
#monikielistenosuus
#osuudenmuutos
#tulkintilaaminen
#kielet
#tulkkiensaatavuus
#tietoisuuspuheterapiasta
#yhteistyönsujuvuus
#tulkinrooli
#kulttuuritekijät
#kulttuuritulkkkaus
#vaikuttaminen
#toivomukset
#samatulkki
#hyvätulkki
#vanhempienläsnäolo
#vanhempienrooli
#etukäteenohjeistus
#kirjoitettukieli
#puuttuminen
#luottamus
#sukupuoli
#kielitaito
#analyttisyys
#tulkkieninformointi
#haasteet
#ongelmatilanteet
#tulokset
#yhteistyönkehittäminen
#kokonaisvaikutelma
#alue-erot
#palaute
#vanhempitulkkkaa
#omatieto